

Oikeusministeriön hallitusohjelmakortit

Oikeusministeriön valmistelema aineisto kevään 2023 hallitusneuvotteluihin on ryhmitelty virkapuheenvuoromme mukaisesti:

- 1. Turvataan toimiva oikeusvaltio**
- 2. Vahvistetaan demokratiaa ja yhdenvertaisuutta**
- 3. Ehkäistään rikollisuutta ja lisätään turvallisuutta**
- 4. Varmistetaan lainvalmistelun laatu ja lainsäädännön ajantasaisuus**
- 5. Edistetään digitaalisia toimintatapoja**

Täydentävät otsikot ovat:

- 6. Kehitetään hallinnonalaa**
- 7. Lähes valmiit, jatkolinjausta edellyttävät**

Oikeusministeriön hallinnonala sai tuoreessa julkisen talouden suunnitelmassa lisärahoitusta tarpeisiin, jotka ilmenevät oikeudenhoidon selonteosta. Eduskunta käsitteli selonteon helmikuussa 2023. Määrärahojen mitoitus tarkoittaa, että hallinnonala tehostaa toimintaansa merkittävästi. Siksi pääosa hallitusohjelmakorttien otsikon 1.1. (oikeusturvan toteutuminen ja menettelyjen sujuvuus) toimenpiteistä tulisi toteuttaa nyt alkaneen vaalikauden aikana.

Hallitusohjelmakortteihin on koottu toimet, joille oikeusministeriön virkanäkemyksen mukaan on perusteltu tarve. Kokonaisuus on selvästi laajempi kuin mihin ministeriöllä on yhden vaalikauden aikana mahdollisuus. Tässä on ollut kaksi tavoitetta:

- tuottaa mahdollisimman kattava pohja hallitusohjelmatyölle ja tehtäville valinnoille
- osoittaa, miten paljon tekemätöntä ns. säädöshuoltoa meille on kertynyt edellisiltä vaalikausilta.

Resurssien riittävyys tulee arvioida, kun vastuut hallitusohjelman toteuttamisesta selviävät. Tällöin on tärkeää ottaa huomioon oikeusministeriön vastuulla olevien EU-säädöshankkeiden määrä ja työllistyvyys.

Virkanäkemyksen mukaan keskeiset hankkeet ovat: (1) edellä todetut tehostamistoimet ja valtakunnallisen oikeuspalveluraston perustaminen (2) laaja-alaisen demokratiatyön jatkuvuus sekä (3) lainvalmistelutyön kehittäminen ja resurssien varmistaminen.

Vankilaverkoston kehittäminen on usean vaalikauden mittainen hanke, joka pitkällä tähtäimellä pienentää merkittävästi yhteiskunnan kokonaiskustannuksia. Sen käynnistämiseksi tulisi löytää resurssit myös haasteellisessa tilanteessa.

Pekka Timonen, kansliapäällikkö

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

DJO = Demokratia ja julkisoikeusosasto
YOO = Yksityisoikeus ja oikeudenhoito-osasto
KRO = Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
HOO = Hallinto- ja ohjausosasto
ESI = Esikunta *) Toimeenpanee oikeudenhoidon selontekoa

Esipuhe.....	
1. TURVATAAN TOIMIVA OIKEUSVALTIO.....	7
1.1 Oikeusturvan toteutuminen ja menettelyjen sujuvuus	7
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	<i>7</i>
1.1.1 Pyritään laajentamaan korkeimman oikeuden mahdollisuuksia antaa ennakkoratkaisuja vaikeisiin oikeuskysymyksiin, YOO	7
1.1.2 * Kehitetään tuomioistuinharjoittelua, YOO	8
1.1.3 * Kehitetään tuomioistuinsovittelua, YOO	9
1.1.4 *Selvitetään tuomioistuinlain sekä erityistuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyjä koskevien lakien muutostarpeet tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO	10
1.1.5 Ajanmukaistetaan asianajajista annettu laki sekä luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki, YOO	11
1.1.6* Arvioidaan kuluttajariitalautakunnan toimialan ja toiminnan muutostarpeet, YOO	12
1.1.7 Selvitetään maaoikeuksien uudistamistarve, YOO	13
1.1.8 Selvitetään välimesmenettelylain uudistamistarpeet ja valmistellaan tarpeelliset säädösmuutokset, YOO	14
1.1.9 * Rikosprosessien sujuvoittaminen, KRO	15
1.1.10 * Syyteneuvottelun laajentaminen, KRO.....	17
1.1.11 * Sakkomenettelyn selkeyttäminen, KRO	19
1.1.12 Viranomaisten oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä, KRO (DJO).....	20
1.1.13 Luovuttamislainsäädännön kokonaisuudistus, KRO (YOO).....	22
1.1.14 Sananvapausrikosten syyteoikeuden uudelleenjärjestämistarpeiden arviointi, DJO (KRO)	23
1.1.15 Uudistetaan sotilasoikeudenkäyntilainsäädäntöä oikeusturvan parantamiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO	24
1.1.16 Arvioidaan salassa pidettävien tietojen asianosaisjulkisuutta hallintotuomioistuimissa, DJO	25
1.1.17 Huolehditaan hallinnon menettelyllisten yleislakien ajantasaisuudesta, DJO.....	26
1.1.18 * Hallintotuomioistuinten kokoonpanoja koskeva säännösten ajantasaistaminen ja tuomarin etäosallistuminen, DJO	27
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa</i>	<i>28</i>
1.1.19 * Luovutaan lautamiesjärjestelmästä (tai ainakin uudistetaan lautamiesten valintamenettely), YOO	28

1.1.20 * Oikeudenhoidon selonteon mukaiset parannukset: oikeusavun saatavuuden parantaminen korottamalla tulorajaa ja palkkioita, sovittelun siirto ja sovitteluverkoston perustaminen, YOO, KRO; 20 milj. euroa vuosittain.....	29
1.1.21 * Parannetaan oikeuden saatavuutta säätämällä kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä intressiltään pienehköille riita-asioille (pienriitamenettely), YOO; 8 milj. euroa	31
1.1.22 Rikoksen uhrin aseman parantaminen, KRO.....	32
1.1.23 Selvitetään riidattomien saatavien perintään ja velkajärjestelyyn liittyvien menettelyjen tehostamismahdollisuuksia, YOO	34
1.2 Oikeusvaltiotyö	35
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	<i>35</i>
1.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen, DJO	35
1.2.2 Kielilainsäädännön päivittäminen, DJO	37
1.2.3 Kansallisen ihmisoikeusinstituution vahvistaminen, DJO.....	38
1.2.4 Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2023-2026, DJO.....	39
1.2.5 Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään, DJO	40
1.2.6 Julkisuuslain ajantasaistamishankkeen loppuunsaattaminen sekä julkisuuslain salassapitoperusteiden ajantasaistamistarpeiden arviointi, DJO	41
1.2.7 Arvioidaan perustuslain ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa koskevan sääntelyn toimivuutta Nato-jäsenyyden oloissa, DJO.....	42
1.2.8 Hanke perustuslain eräiden säännösten tarkistamistarpeen arvioimiseksi, DJO	43
1.2.9 * Oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeellisten perustuslain muutostarpeiden arviointi ja valmisteleminen, DJO (YOO, KRO)	44
<i>Hankkeet, jotka edellyttävä lisämäärärahaa</i>	<i>45</i>
1.2.10 Häiriötilanteiden hallintaa koskevan sektorilainsäädännön ajantasaisuudesta ja kattavuudesta huolehtiminen ESI (DJO)	45
1.2.11 Julkisoikeudellisen häiriö- ja poikkeusolosääntelyn tarkistaminen, DJO (ESI)	46
1.2.12 Saamelaiden alkuperäiskansaoikeuksien edistäminen, DJO; 1 milj. euroa v. 2024 lukien	47
1.2.13 Syrjinnän ja rasismien vastaisen politiikan vahvistaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien	48
1.2.14 Vihatekojen vastaisen työn vakiinnuttaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien	49
1.2.15 * Suomen osallistumista kansainväliseen oikeusvaltioyhteistyöhön vahvistetaan, ESI (DJO, KRO, YOO); 0,5 milj. euroa vuosittain.....	50
2. VAHVISTETAAN DEMOKRATIAA JA YHDENVERTAISUUTTA.....	52
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	<i>52</i>
2.1 Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisyhteiskuntastrategiasta ja sen toimeenpanosta, DJO (ESI).....	52
2.2 Tehdään avoimuusrekisterilain jälkikäteisarviointi ja soveltamisalan laajentamisen esiselvitys, DJO.....	54

2.3 Eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistaminen, DJO	55
2.4 Ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttaminen, vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön muuttaminen ulkomaalaisen vaalirahoituksen osalta, DJO	56
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa</i>	57
2.5 Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023-2027, DJO (ESI, KRO); 0,2 milj. euroa vuosittain	57
2.6 Tuki kansalaisjärjestöjen rahoitusmahdollisuuksien laajentamiselle (CERV-yhteyspiste), ESI (DJO); 0,5 milj. euroa v.2024 lukien.....	59
2.7 Oikeusministeriön verkkodemokratiapalvelukokonaisuuden kehittäminen ja jatkuvuuden turvaaminen, DJO; 0,8 milj. kertaluonteisesti ja 0,1 milj. euroa pysyvästi.....	60
2.8 Vaalien turvallisuus ja selvitys itsenäisen vaaliviranomaisen perustamisesta, DJO; 0,1 milj. euroa kertaluonteisesti	61
3. EHKÄISTÄÄN RIKOLLISUUTTA JA LISÄTÄÄN TURVALLISUUTTA	62
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	62
3.1 Rikosoikeudellisen virkavastuun kokonaisuudistus, KRO	62
3.2 Terrorismirikosten kokonaisuudistus, KRO	63
3.3 Ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategia, KRO	64
3.4 Rikoslain alueellista soveltamisalaa koskevien säännösten uudistaminen, KRO	65
3.5 Turvallisuusselvityslain päivittäminen, DJO	66
3.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuun kokonaisuudistus, KRO.....	67
3.7 * Seuraamusjärjestelmää koskevan lainsäädännön selkeyttäminen, KRO.....	68
3.8 Vankeusaikaa ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen, KRO	69
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa</i>	70
3.9 Nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisy, KRO (DJO); 5,8 milj. euroa vuosittain	70
3.10 Väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisy, KRO; 4,5 milj. euroa vuosittain	72
3.11 Aserikoksia koskevien säännösten ajantasaistaminen, KRO	74
3.12 Ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön ehkäiseminen ja torjuminen, KRO; 2,1 milj. euroa vuosittain.....	75
3.13 Korruptionvastaisten toimien tehostaminen, KRO.....	79
4. VARMISTETAAN LAINVALMISTELUN LAATU JA LAINSÄÄDÄNNÖN AJANTASAISUUS	80
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	80
4.1 Uudistetaan lapsen elatuksesta annettu laki, YOO	80
4.2 Julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asemaa konkurssissa selvennetään, YOO.....	81
4.3 Henkilötietojen suojaa koskevan lainsäädännön täydentäminen ja valvonnan keskittäminen, DJO (KRO).....	83
4.4 Tietosuojasetuksen ja tietosuojalain mukaisen seuraamusjärjestelmän toimivuuden arviointi, DJO.....	85

4.5 Saatetaan asumiseen liittyvä lainsäädäntö ajan tasalle uudistamalla asuntokauppalaki ja laki asuinhuoneiston vuokrauksesta, YOO.....	87
4.6 Varmistetaan asunto-osakeyhtiölain ajantasaisuus, YOO.....	89
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisäämäärärahaa</i>	90
4.7 Ajantasaistetaan vesilaki, YOO.....	90
4.8 Parannetaan asunto-osakkeiden omistaja- ja kauppahintatietojen kattavuutta ja avoimuutta, YOO	93
4.9 * Lainvalmistelun kehittämisohjelma 2023-2027, ESI; 3,4 milj. euroa v.2024–2027, jonka jälkeen 2,4 milj. euroa pysyvästi	95
4.10 Lainvalmistelun laatu: valtioneuvoston säädösvalmistelun tukeminen ja valtiosääntö-, tietosuoja- ja EU-oikeudellisissa kysymyksissä, rikosoikeudellinen sääntely, DJO, KRO; 0,3–0,5 milj. euroa vuosittain.....	97
4.11 Uudistetaan lunastuslaki ja lunastuslainsäädännön korvauserusteet, YOO	98
4.12 * Yksinkertaistetaan tulojen ulosmittausta, tehostetaan harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaa ulosottomenettelyssä ja kehitetään ulosottomaksuja koskevaa sääntelyä, YOO	100
4.13 Ylivelkaantumisen torjuminen: Taloyhtiöiden lainaosojuksia koskevien tietojen siirtäminen positiiviseen luottotietorekisteriin	101
5. EDISTETÄÄN DIGITAALISIA TOIMINTATAPOJA	103
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	103
5.1 Yrityssaneerauslainsäädännön kehitystyötä jatketaan suomalaisten yritysten kilpailukykyyn ja kriisinkestävyys edistämiseksi, YOO	103
5.2 Muutetaan yrityksen saneerausta koskevaa sääntelyä ”velkakonversion” mahdollistamiseksi, YOO	104
5.3 * Edistetään sähköistä asiointia ja sähköisiä toimintatapoja oikeudenkäynneissä. Selvitetään tuomioistuinmaksulain uudistamistarpeet, YOO.....	106
5.4 Torjutaan ylivelkaantumista selvittämällä ulosottovelallisten ohjaamista talous- ja velkaneuvontaan digitaalisesti, YOO	107
5.5 Selvitetään mahdollisuus lisätä Onnettomuustutkintakeskuksen toimialaan kyberturvallisuuteen kohdistuneiden vakavien häiriöiden turvallisuustutkinta, HOO.....	108
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisäämäärärahaa</i>	109
5.6 Toteutetaan irtainta omaisuutta koskevien sähköisten vakuusrekisterien mahdollisimman laajan käytön salliva lainsäädännön kokonaisuudistus, YOO.....	109
5.7 Parannetaan kilpailukykyä varmistamalla osakeyhtiölain ajantasaisuus	111
5.8 Uudistetaan löytötavaralainsäädäntö ottaen huomioon poliisin resurssien tarkoituksenmukainen käyttö sekä teknisen kehityksen suomat mahdollisuudet, YOO	113
5.9 Selvitetään hajautettuja digitaalisia organisaatioita (DAO) koskeva yhteisöoikeudellinen sääntelytarve, YOO	114
5.10 Ajanmukaistetaan edunvalvontaa koskeva lainsäädäntö, jotta toiminnassa voitaisiin hyödyntää myös digitalisaation tuomia mahdollisuuksia, YOO	115
5.11 Ajanmukaistetaan perintökaari, YOO; 10,1 milj. euroa kertaluonteisesti	116

6. KEHITETÄÄN HALLINNONALAA	117
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	117
6.1 * Rikosseuraamuslaitoksen organisaation ja koulutusjärjestelmän kehittäminen, KRO	117
6.2 Rikoksantorjunnan uudelleenorganisointi, KRO	118
6.3 * Kehitetään Ulosottolaitoksen toimipaikkaverkostoa, YOO	119
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa</i>	120
6.4 * Vankilaverkoston kehittäminen/ Vankilaverkoston kehittämisohjelma 2040, KRO (HOO); 19,8 milj. euroa v.2027 lukien	120
7. LÄHES VALMIIT, JATKOLINJAUSTA EDELLYTTÄVÄT	122
<i>Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)</i>	122
7.1 * Perustetaan Oikeuspalveluvirasto, YOO	122
7.2 Lisätään kalatalousmaksu tai –velvoite uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupaun, YOO	123
<i>Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa</i>	124
7.3 * Perustetaan oikeushallinnon erityisviranomaisen, HOO; 0,5 milj. euroa v. 2024 lukien ...	124
7.4 Uudistetaan lunastuslainsäädännön korvauserusteet, YOO	125
7.5 Uudistetaan julkisyhteisön korvausvastuuta, YOO; 1 milj. euroa vuosittain	126
7.6 Uudistetaan maakaaren sääntely sähköisen kiinteistönkaupan ja lainhuudon automatisoinnin edistämiseksi, YOO	127
7.7 Uudistetaan rikosvahinkolakia rikoksen uhrien ja henkirikoksen uhrin läheisten aseman parantamiseksi, YOO; 3,9 milj. euroa vuosittain	129
7.8 Uudistetaan synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskeva sääntely, YOO; 0,2 milj. euroa kertaluonteisesti ja 0,03 milj. euroa v. 2025 lukien	130

Esipuhe

Suomalaisen oikeusvaltion perusta on vahva. Oikeusvaltio toimii, kun sen rakenteet ovat kunnossa ja kansalaiset luottavat siihen. Tämä vaatii jatkuvaa työtä.

Eduskunta on vastikään käsitellyt oikeudenhoidon selonteon, johon on kirjattu arjen oikeusvaltion tilannekuva ja toimet sen parantamiseksi. Eduskunta katsoi ilman soraääniä, että tilanteeseen on saatava parannus. Ja sitä on tulossa. Olemme juuri saaneet valtioneuvoston vuosien 2024-2027 tekniseen menokehykseen oikeudenhoitoon merkittävän lisäresurssin, jolla saamme palkattua lisää henkilöstöä ja voimme päästä selontekoon kirjattuihin tavoitteisiin käsittelyajoista. Tämä on kuitenkin vain minimi. On tärkeää, että oikeusavun tulorajoja korotetaan ja avustajapalkkioiden rahoitusta lisätään sekä sovittelu valtakunnallistetaan, mikä vaatii 20 milj. euron lisärahoituksen. Vain tämä auttaa selvästi nykyistä useampaa viemään asiansa oikeuteen. Oikeudenhoidon selonteossa tunnistettuihin toimenpiteisiin liittyvät ehdotukset on tässä dokumentissa merkitty otsikon *-merkillä.

Hyvin toimiva yhteiskunta vaatii hyvin toimivaa lainsäädäntöä. Hallitukselle lakien uudistaminen on aivan keskeinen tapa muuttaa yhteiskuntaa. Hyvää lainsäädäntöä ei synny ilman, että panostamme nykyistä enemmän lainvalmisteluun. Lainvalmistelun ydin on ammattitaitoinen virkakunta. Oikeusministeriön valtioneuvoston säädösvalmistelun tuottamia palveluja (valtiosääntö, julkisoikeus, tietosuoja, rikosoikeus) ehdotetaan vahvistettavan 0,3–0,5 milj. eurolla.

Oikeusministeriön hallitusohjelmakorteissa on kokonaisuuksia, joiden osalta valmistelu on käynnistynyt jo aiemmin. Näitä hankkeita ovat seuraavat lainvalmisteluhankkeet: 1.2.5 Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään, 1.2.6 Julkisuuslain ajantasaistamishankkeen loppuunsaattaminen, 1.2.10 Julkisoikeudellisen häiriö- ja poikkeusolosääntelyn tarkistaminen, 1.2.11 Saamelaiden alkuperäiskansaoikeuksien edistäminen, 2.3–2.4 Vaalilainsäädännön päivitys. Aiemman työn pohjalta työtä jatketaan seuraavien politiikkahankkeiden osalta, 1.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen, 1.2.4 Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2023–2026, 1.2.12 Syrjinnän ja rasmin vastaisen politiikan vahvistaminen ja 2.5 Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023–2027.

Hallitusohjelmakorttien tässä vaiheessa tunnistetut lisämäärärahatarpeet on mainittu sekä otsikoissa että tarkennetusti jokaisessa kortissa. Oikeusministeriön henkilötyötä ei ole kuitenkaan sisällytetty yksittäisten hankkeiden lisämääräraha-arvioihin. Oikeusministeriön omat resurssit on edellisellä vaalikaudella toistuvasti todettu riittämättömiksi sille osoitettujen vastuiden hoitamiseen. Ministeriö on saanut vaalikauteen sidottua lisärahoitusta mutta myös pysyviä lisämäärärahoja. Ministeriön lainvalmistelun ja politiikkavalmistelun kokonaislisätarve on selvästi enemmän kuin koko valtioneuvostoa palvelevien tehtävien hoitamisen edellä mainittu tarve. Tämä resurssitarve tulee arvioida, kun OM:lle hallitusohjelmassa osoitettavat vastuut ovat tiedossa.

1. TURVATAAN TOIMIVA OIKEUSVALTIO

1.1 Oikeusturvan toteutuminen ja menettelyjen sujuvuus

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

1.1.1 Pyritään laajentamaan korkeimman oikeuden mahdollisuuksia antaa ennakkoratkaisuja vaikeisiin oikeuskysymyksiin, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Korkeimman oikeuden edellytykset antaa ennakkoratkaisuja ovat viime vuosina heikentyneet. Riitaisten riita-asioiden määrä tuomioistuimissa on vähentynyt, ja hovioikeuksien jatkokäsittelylupajärjestelmään tehtyjen muutosten seurauksena yhä suurempi osa jutuista korkeimmassa oikeudessa koskee vain kysymystä siitä, tuleeko asian käsittelyä hovioikeudessa jatkaa.

Ennakkoratkaisujen antamismenettelyä kehittämällä voitaisiin lisätä ennakkoratkaisuihin sopivien juttujen määrää korkeimmassa oikeudessa ja siten parantaa korkeimman oikeuden edellytyksiä ratkaista vaikeita oikeuskysymyksiä.

Esimerkiksi voitaisiin selvittää, voisiko käräjäoikeus pyytää korkeimmalta oikeudelta ennakkokannanottoa asiassa esille nousseeseen vaikeaan oikeuskysymykseen. Samoin voitaisiin selvittää, olisiko mahdollista, että korkein oikeus katsottuaan, että hovioikeus on jättänyt jatkokäsittelyluvan väärin myöntämättä, ei palauttaisikaan juttua hovioikeuteen, vaan ratkaisisi sen suoraan itse.

Toteutustapa: Arviomuistion laatiminen siitä, olisivatko nämä menettelytavat oikeudellisesti mahdollisia ja tarkoituksenmukaisia. Selvityksen tulosten pohjalta mahdollisesti lainvalmisteluhanke

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Uudistuksen toteuttaminen ei alustavan arvion mukaan aiheuttaisi valtiolle kustannuksia. Oikeudenkäyntimenettelyn tehostuminen voisi päinvastoin säästää valtion varoja.

Vaikuttavuus: Jos vaikeisiin oikeuskysymyksiin saataisiin nykyistä nopeammin korkeimman oikeuden kannanotto, oikeusturva voisi parantua ja oikeudenkäyntimenettely tehostua. Yksittäistapauksissa vaikutus oikeudenkäynnin kestoon sekä asianosaisten ja valtion oikeudenkäyntikuluihin voisi olla merkittävä.

1.1.2 * Kehitetään tuomioistuinharjoittelua, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kehitetään tuomioistuinharjoittelusta koko oikeushallintoa palveleva ja hallinnonalan rekrytointeja edistävä lakimiesuran vaihe.

Toteutustapa: Selvitetään, kuinka nykymuotoinen tuomioistuinharjoittelu voitaisiin uudenaikaistaa siten, että se nykyistä paremmin kehittäisi nuorten juristien valmiuksia toimia oikeusministeriön hallinnonalan eri tehtävissä ja edistäisi heidän rekrytoitumistaan hallinnonalalle.

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO päävastuu, osavastuu OM / DJO ja OM / HOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Virkamiesvalmistelun tukena voi toimia oikeusministeriön 1.2.2023 asettama ”Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen uudistaminen” – työryhmä.

Vaikuttavuus: Hankkeella voidaan kehittää oikeushallinnon osaamista.

1.1.3 * Kehitetään tuomioistuinsovittelua, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Lisätään vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen käyttöä ja madalletaan riidan osapuolten kynnystä saattaa asiansa käsiteltäväksi ilman avustajaa.

Toteutustapa: Kaksi selvityshanketta ja niiden jälkeen mahdollinen virkamiesvalmistelu, jota tukee valmistelu työryhmässä.

Valmistelussa otetaan huomioon oikeusministeriön asettaman työryhmän, jonka mietinnön on määrä valmistua 30.4.2023 mennessä, suositukset tuomioistuinsovittelun kehittämisestä.

Selvitetään, mitä hyötyjä voitaisiin saada käyttämällä asiantuntijoita sovittelutuomareiden tukena muissakin riitatyypeissä kuin huoltoriitojen sovittelussa

Selvitetään mahdollisuuksia kehittää järjestelmä, jossa tuomioistuin voisi määrätä riidan sovittelijaksi asianajajan, ja sovittelu voisi tapahtua myös muualla kuin tuomioistuimen tiloissa

Selvitetään lainsäädännön muuttamista siten, että tuomioistuinsovittelu tulisi mahdolliseksi joissakin asiaryhmissä myös markkinaoikeudessa.

Kehitetään mahdollisuuksia vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella tehtyjä sovintoja tuomioistuimessa.

Aikataulu: 2023–2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO, OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Muut OM:n hallitusohjelmakortit sovittelusta

Vaikuttavuus: Edistää riidanratkaisua sovittelumenettelyssä ja säästää tuomioistuinten resursseja.

1.1.4 *Selvitetään tuomioistuinlain sekä erityistuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyjä koskevien lakien muutostarpeet tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tuomioistuinlaki tuli voimaan 2017 ja sen Tuomioistuinvirastoa koskevat säännökset 2020. Käytännössä on ilmennyt useita yksittäisiä selvitys- ja muutostarpeita muun muassa tuomareiden nimittämistä, asiantuntijajäseniä, henkilötietojen käsittelyä, Tuomioistuinvirastoa, tuomarivalintalautakuntaa ja tuomarinkoulutuslautakuntaa koskevien säännösten osalta.

Selvitetään mahdollisuudet muuttaa erityistuomioistuinten asiantuntijajäsenten nimitysmenettelyä nykyistä avoimemmaksi ja arvioidaan asiantuntijajäsenille asetettavia kelpoisuusvaatimuksia. Selvitetään erityistuomioistuinten ratkaisukokoonpanoja koskevat muutostarpeet. Tavoitteena on lisätä tuomioistuinten riippumattomuutta ja järjestelmän avoimuutta.

Toteutustapa: Lainvalmisteluhanke, asetetaan työryhmä selvittämään muutostarpeet ja valmistelemaan esitys hallituksen esityksen muotoon

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO, osavastuu OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

OM/DJO mahdollinen hanke hallintotuomioistuinten kokoonpanojen uudistamisesta, yksi vaihtoehto on yhdistää vakuutus oikeuden ja työtuomioistuimen kokoonpanouudistukset siihen

Vaikutavuus: Uudistamalla tuomioistuinlakia voidaan selkeyttää tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden tehtäviä ja tehostaa tuomioistuinlaitoksen toimintaa. Erityistuomioistuinten asiantuntijajäsenten nimitysmenettelyn ja ratkaisukokoonpanojen uudistamisella voidaan vahvistaa tuomioistuinten riippumattomuutta ja menettelyjen avoimuutta.

1.1.5 Ajanmukaistetaan asianajajista annettu laki sekä luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään asianajajista annetun lain uudistamistarpeet ja modernisoidaan lainsäädäntö tarvittavilta osin. Voimassa oleva asianajajalaki on annettu vuonna 1958. Voimaantulon jälkeen lakia on muutettu useasti, mistä johtuen laki on rakenteellisesti epäyhtenäinen. Lisäksi ilmenneiden puutteiden vuoksi sääntely ei enää kaikilta osin vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki tarkistetaan tarvittavilta osin. Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista on säädetty vuonna 2011 annetulla lailla. Lain voimaantulon jälkeen lakiin on havaittu sisältyvän tulkinnanvaraisia ja epäselviä säännöksiä sekä puutteita, jotka vaikeuttavat lain soveltamista.

Valtioneuvoston oikeuskansleri, Suomen Asianajajaliitto ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta ovat tehneet aloitteita avustajia koskevan sääntelyn tarkistamiseksi.

Toteutustapa: Asianajajalain uudistamistarpeista laaditaan arviomuistio virkatyönä. Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain muutostarpeista on valmistunut arviomuistio 2018. Arviomuistioiden pohjalta jatkovalmistelu työryhmässä.

Aikataulu: Hankkeen kesto noin 3 vuotta. Laajuudesta riippuen mahdollisesti toteutettavissa hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeella ei arvioida olevan valtiontaloudellisia vaikutuksia. Säädosmuutoksista aiheutuvat muut mahdolliset kustannusvaikutukset selviävät valmistelun aikana.

Vaikuttavuus: Ajantasainen oikeusavustajia koskeva sääntely edistää ja varmistaa laadukkaan oikeusturvan toteutumista.

1.1.6* Arvioidaan kuluttajariitalautakunnan toimialan ja toiminnan muutostarpeet, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kuluttajariitalautakunnan käsittelyajat ovat jo vuosia olleet kohtuuttoman pitkät. Kuluttajariitalautakunnan toiminnan nykytilasta ja kehittämisvaihtoehdoista laaditaan laajapohjainen selvitys, jonka perusteella ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin pitkien käsittelyaikojen kohtuullistamiseksi.

Kuluttajariitalautakunnan kehittämistä koskevalla selvityksellä on erityistä tarvetta, mikäli kärjäoikeusmenettelyä uudistettaisiin säätämällä kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä pienempiä riita-asioita varten. Tässä tilanteessa olisi tarvetta selvittää, miten em. pienriitamenettelyn ja lautakuntakäsittelyn keskinäinen suhde järjestettäisiin tarkoituksenmukaisella tavalla.

Toteutustapa: Asetetaan selvityshenkilö ja selvityksen valmistuttua päätetään jatkotoimenpiteistä.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Riippuu pienriitamenettelyn etenemisestä.

Vaikuttavuus: Tehokkaasti toimiva kuluttajariitalautakunta varmistaa kansalaisten oikeusturvan toteutumisen lautakunnan toimialaan kuuluvissa asioissa.

1.1.7 Selvitetään maaoukeuksien uudistamistarve, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Maaoukeuksien uudistamistarpeen selvittäminen

Maaoukeuksina toimivat Etelä-Savon, Itä-Uudenmaan, Kanta-Hämeen, Lapin, Oulun, Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen kärjäoukeudet. Maaoukeudet eivät ole organisatorisesti erillisiä tuomioistuimia vaan osa kärjäoukeutta.

Maaoukeusasiat ovat vähentyneet. Tuomioistuinvirasto on tehnyt oikeusministeriölle aloitteen lainsäädännön muutostarpeiden selvittämisestä. Pitkällä aikavälillä tarkoituksenmukaisin ratkaisu on vähentää maaoukeuksien lukumäärää.

Maaoukeusasioiden käsittelyn keskittämistä nykyistä harvempiin tuomioistuihin tulee kuitenkin arvioida kokonaisuutena. Uudistusta valmisteltaessa tulisi selvittää myös mahdollisuuksia lisätä yhteistoimintaa maaoukeuksien välillä tarkistamalla maaoukeusinsinöörien yhteistoiminta-alueita. Myös maaoukeuksien tuomiopiirien ja kokoonpanojen muutostarpeet tulisi ottaa arvioitaviksi.

Maaoukeuden peruskokoonpanoon kuuluu puheenjohtajana kärjäoukeuden lainoppinut jäsen sekä muina jäseninä maaoukeusinsinööri ja kaksi lautamiestä.

Toteutustapa: Asetetaan selvityshenkilö arvioimaan maaoukeuksien uudistamistarve.

Aikataulu: 2023–kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Lakkautetaan lautamiesjärjestelmä tai ainakin tarkastellaan lautamiesjärjestelmän tarkoituksenmukaisuus kokonaisuutena.

Vaikuttavuus: Kohdistetaan tuomioistuinlaitoksen resurssit tarkoituksenmukaisesti.

1.1.8 Selvitetään välimiesmenettelylain uudistamistarpeet ja valmistellaan tarpeelliset säädösmuutokset, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Nykyinen välimiesmenettelylaki on vuodelta 1992. Laki on palvellut hyvin, mutta sen uudistamistarpeita on syytä arvioida ottaen huomioon yhteiskunnan, talous- ja elinkeinoelämän sekä kaupallisen riidanratkaisutoiminnan kansainvälistymisen tuomat tarpeet.

Toteutustapa: Arviomuistion laatiminen välimiesmenettelylain uudistamistarpeista ja sen pohjalta mahdollisesti lainvalmistelu

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Uudistuksen toteuttaminen ei alustavan arvion mukaan aiheuttaisi valtiolle kustannuksia.

Vaikutavuus: Modernisoimalla välimiesmenettelylainsäädäntöä tarpeellisilta osin voitaisiin kehittää välimiesmenettelyä ja edistää Suomen välimiesmenettelytoiminnan kilpailukykyä.

1.1.9 * Rikosprosessien sujuvoittaminen, KRO

Sujuvoitetaan rikosprosessia mm. tekemällä tarvittavat muutokset esitutkintalakiin, kehittämällä sovittelua, keskittämällä tutkinta riittävän osaaville tutkijoille, kehittämällä poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä, selvittämällä tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä sekä tekemällä sähköisestä menettelystä ensisijainen toimintatapa rikosprosessissa

Keskeinen sisältö ja tavoite: Sujuvoitetaan rikosprosessia mm. tekemällä tarvittavat muutokset esitutkintalakiin, kehittämällä sovittelua, keskittämällä tutkinta riittävän osaaville tutkijoille, kehittämällä poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä, selvittämällä tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä sekä tekemällä sähköisestä menettelystä ensisijainen toimintatapa rikosprosessissa.

Kirjaamisvelvollisuutta koskevaa säännöstä on tarpeen tarkentaa, minkä lisäksi esitutkintaviranomaisten kirjaamiskäytäntöjä on tarpeen tarkastella. Esitutkinta tulee voida myös tehokkaasti jättää toimittamatta, keskeyttää, päättää tai rajoittaa silloin, kun laissa sille säädetyt edellytykset täyttyvät. Tutkintaa ja tutkintatoimia priorisoimalla ja suhteuttamalla asioiden laatuun ja laajuuteen voitaisiin esitutkintaviranomaisten resursseja kohdentaa järkevämmiin. Suppean esitutkinnan käyttöalan laajentamista tulisi tarkastella ja esitutkintalain esitutkinnan toimittamistapaa koskevia vaatimuksia ja edellytyksiä arvioida tästä näkökulmasta. Sakkomenettelyä, sovittelua ja syyteneuvottelua kehittämällä ja täysimääräisesti hyödyntämällä voitaisiin saavuttaa merkittäviä työaikasäästöjä. Myös nopean käsittelyn menettelyn uusia mahdollisuuksia tulisi selvittää. Em. muutoksia arvioidessa tulee huomioida asianosaisten oikeusturvan toteutuminen asian käsittelyssä. Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä riittävän osaaville tutkijoille ja tutkinnanjohtajille erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia asianomistajia koskevissa asioissa tulee edistää.

Esitutkintayhteistyötä tulee kehittää ja syyttäjän juridista asiantuntemusta hyödyntää nykyistä enemmän jo esitutkinnassa asian laadun sitä edellyttäessä, myös tutkintasuunnitelman ja loppulausuntomenettelyn osalta. Syyttäjällä on parhaat edellytykset arvioida, mitä asian valmisteleminen syyteharkintaa ja pääkäsittelyä varten edellyttää. Näin voidaan tehostaa myös tuomioistuimen valmistelua ja jäsentää pääkäsittelyä, kun keskitytään riidanalaisiin seikkoihin ja niitä koskevaan todisteluun. Kaikilta prosessin osallisilta vaaditaan aktiivisia ja oikea-aikaisia toimia. Asianosaisten ja heidän oikeudellisten avustajiensa nykyistä aktiivisempaa osallistumista esitutkintaan tulee edistää. Valmistelun laadun parantamiseksi tulisi arvioida rikosprosessin asianosaisten velvollisuuksia tavoitteen toteutumiseksi.

Tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä selvitetään. Peruuntumisista aiheutuvia haittoja voidaan vähentää kehittämällä sähköinen automatisoitu muistutusjärjestelmä unohtusten välttämiseksi. Tiedoksiantosääntelyä, lykkäyssäännösten ja säilöönottoaikojen käyttöalan laajentamista arvioidaan. Samoin tarkastellaan tuomioistuimen kokoonpanoja ja lautamiesjärjestelmän toimivuutta sekä kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyjen laajentamista.

Digitaalisuuden mahdollisuuksia tulee hyödyntää rikosprosessin kaikissa vaiheissa viranomaisissa tehokkaasti. Sähköinen menettely tulee asettaa ensisijaiseksi toimintatavaksi ja digitaalisuuden esteet poistaa lainsäädännöstä. Järjestelmien tulee olla toimivia ja yhteensopivia tehokkaan yhteistyön mahdollistamiseksi.

Rikosprosessin sujuvoittamisella edistetään asianosaisten oikeusturvan toteutumista ja nopeutettaisiin käsittelyaikoja. Rikosprosessin ketjun viranomaisten työtä voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin, jolloin myös työn laatu paranee, yhdenmukaisuus lisääntyy ja viranomaisten resursseja säästyy.

Toteutustapa: Useampi säädösvalmisteluhanke, jotka toteutetaan työryhmä- ja virkatyönä.

Aikataulu: 2023–2027 (hallituskausi)

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) KRO (YOO, SM)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyvät myös HO-kortit sakkomenettelystä, syyteneuvottelusta, lautamiesjärjestelmästä, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisumenettelyistä sekä sähköisestä asioinnista ja menettelytavoista oikeudenkäynnissä.

Vaikuttavuus: Rikosprosessin tehostamista arvioineessa työryhmämietinnössä (2022:14) sekä esitutinnan ja rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiossa (julkaistaan 4/2023) on arvioitu keinoja, joilla rikosprosessia voidaan eri vaiheissa sujuvoittaa ja tehostaa ja siten myös käsittelyaikoja lyhentää. Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta on esitetty useita toimenpide-ehdotuksia paitsi oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi myös sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamiseksi.

Esitutkintaviranomaiset kirjaavat vuosittain noin 500 000 rikosta. Merkittävä osa rikosasioista on rutiiniluontoisia massarikoksia, jotka ovat asian laadun ja selvitetyn tilan johdosta käsiteltävissä varsin kevyesti. Suurten massojen käsittelyssä on merkitystä esitutinnan sujuvuuden ohella myös sillä, mistä rikoksista esitutkinta suoritetaan. Esitutkintaviranomaisilla on laaja kirjaamisvelvollisuus asianosaisen rikoksena ilmoittamista asioista. Ilmoitusten, joissa ei selkeästi ole kyse rikoksesta tai rikosoikeudellisesta menettelystä, ei tulisi olla kirjaamisvelvollisuuden piirissä.

1.1.10 * Syyteneuvottelun laajentaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan syyteneuvottelua siten, että siihen ohjautuu enemmän asioita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa prosessitaloudellisten etujen saavuttamiseksi.

Säädösvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkатыönä. Edellyttää tutkimuksen tekemistä mm. reunaehdoista syyteneuvottelujärjestelmän laajentamiselle.

Tausta: Syyteneuvottelujärjestelmässä rikoksesta epäilty tai vastaaja saa teon tunnustamalla lievennystä rangaistukseensa, minkä lisäksi järjestelmän nojalla on mahdollista luopua entistä laajemmin viranomaistoimenpiteistä tunnustuksen perusteella. Syyteneuvottelussa sovitaan rikosnimikkeestä. Syyttäjä voi tuomioesityksessä ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajiin ja määrään sekä mahdolliset muut vaatimukset. Tuomioistuin harkitsee seuraamuksen tuomioesityksen perusteella. Syyteneuvottelusta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8–12 §:ssä ja 5 b luvussa, rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä ja 8 luvun 3 a §:ssä sekä esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä. Säännökset tulivat voimaan 1.1.2015.

Toteutustapa: Säädösvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkатыönä. Edellyttää tutkimuksen tekemistä mm. reunaehdoista syyteneuvottelujärjestelmän laajentamiselle.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyy myös HO-kortti rikosprosessien sujuvoittamisesta.

Vaikutavuus: Syyteneuvottelujärjestelmän tavoitteena on nopeuttaa laajoissa ja vaativissa asioissa rikosprosessimenettelyä siten, että tehostuneen viranomaistoiminnan tuloksena resursseja voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin. Lainsäädännön uudistaminen edesauttaa syyteneuvottelun soveltamista laajemmin ja valtakunnallisesti yhdenmukaisemmin. Tehostuneen viranomaistoiminnan tuloksena esitutkintaviranomaiset, syyttäjä ja tuomioistuin voivat kohdentaa resurssejaan tarkoituksenmukaisemmin.

Syyteneuvottelua hyödynnetään pääasiassa talousrikosasioissa, vaikka sitä olisi mahdollista hyödyntää muissakin rikoksissa. Menettelyn käyttö on jäänyt paljon arvioitua vähäisemmäksi ja siten myös kustannussäästöt ovat jääneet arvioitua vähäisemmiksi.

Menettelyn tulisi olla sujuvaa ja toimivaa. Oikean vaiheen tunnistaminen ja aikatauluttaminen on olennaista; asiassa olisi todistelua riittävästi syyteneuvottelua varten, mutta kaikkia esitutkintatoimenpiteitä ei kuitenkaan olisi tehty. Syyteneuvottelun mahdollisuus tulisi hyvissä ajoin ottaa esiin sekä esitutkintayhteistyössä että asianosaisten oikeudellisten avustajien kanssa. Esitutkinta-aineiston tulisi myös olla hyvissä ajoin puolustuksen tiedossa ja käytettävissä menettelyn soveltuvuuden ja kannattavuuden arvioimiseksi.

Eri yhteyksissä on tuotu esiin myös tarve syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamiselle ja seuraamusharkinnan ulottamiselle kattamaan kaikki asiaan liittyvät vaatimukset. Lisäksi asianomistajan roolia ja suostumuksen merkitystä menettelyssä tulisi arvioida.

Syyteneuvottelujärjestelmän toimivuus edellyttää myös tehokkaita sähköisiä järjestelmiä ja rikosprosessiketjun toimijoiden tietojärjestelmien yhteentoimivuutta sekä yhteisiä alustoja tiedonvaihtoon.

Syyteneuvottelujärjestelmän uudistaminen ja käyttömahdollisuuksien laajentaminen vastaisi oikeudenhoidon selonteon tavoitteita. Selonteossa toimenpiteinä mainitaan mm. rikos- ja riita-asioiden menettelysäännösten ajantasaistaminen nykyistä virtaviivaisemmiksi sekä sen arvioiminen, mitkä asiat kuuluvat ratkaistaviksi tuomioistuimissa ja mitkä voidaan käsitellä muussa menettelyssä muissa viranomaisissa. (sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamisen toimenpiteet 2 ja 4). Mainittujen tavoitteiden mukaista on myös rikosoikeudellisten menettelyjen keventäminen. Lisäksi hankkeella on yhtymäkohtia selonteon kirjauksiin liittyen rikosprosessiketjun toimijoiden yhteistyön tiivistämiseen ja pyrkimykseen valtakunnallisesti yhdenmukaisiin toimintatapoihin ja digitalisaation hyödyntämiseen ja jatkokehittämiseen (sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamisen toimenpiteet 11, 16 ja 17).

1.1.11 * Sakkomenettelyn selkeyttäminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Toteutetaan sakkomenettelyn kokonaistarkastelu ja uudistus. Yksinkertaistetaan menettelyä, jotta prosessi olisi nykyistä toimivampi, nopeampi ja siinä saataisiin käsiteltyä kaikki soveltuvat asiat.

Toteutustapa: Säädosvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkatyönä. Edellyttää sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain kokonaistarkastelua.

Aikataulu: 2025–2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyy myös HO-kortti rikosprosessien sujuvoittamisesta.

Vaikuttavuus: Sakkomenettelyllä, josta säädetään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa, tarkoitetaan tuomioistuimen ulkopuolista summaarista eli suppeatutkintaista ja kirjallista sakkoasian käsittelyä ja ratkaisemista. Sakkomenettely on tarkoitettu yksinkertaisten, riidattomien ja oikeudellisesti selvien rikosasioiden käsittelemiseen nopeasti ja sujuvasti. Jotta esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä voidaan keskittyä vaativampiin, oikeudellisia ongelmia ja näytön arviointia sisältäviin rikosasioihin, tulee selvittää sakkomenettelyn soveltamisalan laajentamista ja muita kehittämistarpeita.

Sakkomenettely koetaan kaikissa rikosprosessiketjun viranomaisissa käytännössä hankalaksi, aikaa vieväksi ja vaikeaselkoiseksi. Myös sakkomenettelyä koskeva lainsäädäntö on monimutkainen ja epäselvä. Sakkomenettelyyn tulee luoda yksi yhdenmukainen prosessi ja seuraamusvaihtoehtoja yksinkertaistaa, mikä helpottaisi ja nopeuttaisi merkittävästi viranomaisten työtä sekä edistäisi sakkomenettelyn soveltamista. Myös kansalaiset saisivat asiansa nopeammin käsitellyksi. Sähköisen käsittelyn mahdollisuuksia sakkomenettelyssä tulisi hyödyntää tehokkaasti.

1.1.12 Viranomaisten oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä, KRO (DJO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kartoitetaan ongelmat viranomaisten välisessä tietojen luovuttamisessa (erityisesti oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen sekä vakava ja järjestäytyneet rikollisuus).

Toteutustapa: Kartoitetaan, minkä viranomaisten välillä tietojen luovuttamisessa on ilmennyt toistuvia ongelmia, minkä lakien nojalla ja mitä tietoja ei ole ollut mahdollista luovuttaa salassapitosäännösten estämättä, ml. oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen, ja mitä edellä mainittuja rikoksia tai rikollisuuden muotoja näissä tilanteissa olisi voitu estää, ja missä määrin näissä tilanteissa on ollut kyse vakavasta tai järjestäytyneestä rikollisuudesta. Hankkeen tavoitteena on selvittää, miltä osin tiedonluovutus-tilanteissa ilmenneisiin ongelmiin on mahdollista hakea ratkaisuja lain soveltamisen ja tulkinnan kautta, esimerkiksi yhteisillä tulkintalinjauksilla, ja miltä osin tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä voi edellyttää lainmuutoksia.

Käynnistetään esiselvitys, jonka puitteissa kartoitetaan ongelmatilanteet ja ongelmien laajuus. Toimivaltaiset ministeriöt harkitsevat esiselvityksen perusteella toteutettavat mahdolliset lainsäädäntö- ja muut toimet viranomaisten tiedonvaihdon kehittämiseksi. Hankkeelle asetetaan oikeusministeriön johdolla toimiva ohjausryhmä ja laaja-alainen poikkihallinnollinen asiantuntijatyöryhmä.

Rikoksantorjunnan tehokkuus edellyttää, että asiassa toimivaltaisten viranomaisten tiedonluovutus- tai tiedonsaantioikeudet ovat riittävät. Oma-aloitteisella tiedon luovuttamisella tarkoitetaan viranomaisen oikeutta luovuttaa salassa pidettävä tieto toiselle viranomaiselle ilman luovutuksensaajan nimenomaista pyyntöä. Viranomaisten oma-aloitteista tietojen luovuttamista koskevassa selvityksessä osa rikoksantorjuntaan osallistuvista viranomaisista on pitänyt tietojen luovuttamiseen sovellettavia säännöksiä puutteellisina tai tulkinnanvaraisina erityisesti siltä osin, onko viranomaisella oikeus luovuttaa salassa pidettäviä tietoja oma-aloitteisesti tilanteessa, jossa se tehtävänsä ja toimivaltansa puitteissa epäilee rikoksia tapahtuneen, sille viranomaiselle, jonka tehtäviin ja toimivaltaan havaittuun epäkohtaan tai väärinkäyttöön puuttuminen kuuluisi. Nämä tilanteet ovat selvityksen perusteella liittyneet erityisesti harmaan talouden ja talousrikollisuuden, ihmiskaupan ja sen lähirikosten, kuten ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvien rikosten, sekä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Nämä rikokset ovat tyypillisesti piilorikollisuutta, joka ei välttämättä tule viranomaisten tietoon.

Tilanteissa, joissa lainsäädännön sisältöä ei tunneta tai siihen liittyy toistuvia tulkintaongelmia, rikoksantorjuntajärjestelmään voi liittyä riskejä siitä, että väärinkäytöksiä ei pystytä ennalta estämään tehokkaasti tai väärinkäytökset eivät päädy asiassa toimivaltaisten viranomaisten tietoon. Rikoksen uhrin saattavat olla niin heikossa asemassa, etteivät voi tehdä rikosilmoitusta heihin kohdistuneesta rikoksesta. Tästä syystä viranomaisten oma-aloitteinen paljastava ja valvova toiminta on keskeistä rikoksen uhrin suojaamiseksi ja rikosten ilmitulon edistämiseksi. Tilanteet, joissa kiinni jäämisen riski on vähäinen, voivat aiheuttaa riskin yksittäisten rikollisuuden muotojen laajenemisesta tai uusien rikollisuuden muotojen ilmenemisestä. Sen arvioimiseksi, liittyykö lainsoveltamis- ja tulkintaongelmiin vakavia tai laajamittaisia riskejä, olisi tarpeen selvittää tarkemmin, onko kyse yksittäisistä tapauksista vai toistuvista lainsäädännön tulkintaongelmista tai puutteista. Tämän arvioimiseksi tulisi kartoittaa, minkä viranomaisten välillä tietojen luovuttamisessa on ilmennyt toistuvia ongelmia, minkä lakien nojalla ja mitä tietoja ei ole ollut mahdollista luovuttaa salassapitosäännösten estämättä, ml. oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen, ja mitä edellä mainittuja rikoksia tai rikollisuuden muotoja näissä tilanteissa olisi voitu estää, ja

missä määrin näissä tilanteissa on ollut kyse vakavasta tai järjestäytyneestä rikollisuudesta. Viranomaisia kartoitettaessa olisi samalla syytä arvioida, puuttuuko tiedonluovutus- tai tiedonsaantisääntelyn soveltamisalasta sellaisia viranomaisia, jotka olisivat kriittisiä kyseessä olevan rikollisuuden torjunnassa, ja olisiko kyseessä olevien viranomaisten intressi saada tietoja painavampi kuin intressi, jota salassapitosäännöksellä suojataan. Lisäksi on tarpeen selvittää tarkemmin, onko kyse ollut pelkästään lainsäädännön tulkintaongelmasta, vai estyykö tietojen oma-aloitteinen luovuttaminen esimerkiksi siitä syystä, että tiedonsaanti- ja luovutussäännökset rajoittavat tietojen luovuttamista siten, ettei oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen ole sääntelyn vuoksi mahdollista.

Mahdollisissa lainmuutoksissa on huomioitava viranomaisten tiedonluovutus- ja tiedonsaantioikeuksia salassapitosäännösten estämättä koskevat valtiosääntöiset edellytykset kuten (asianosaisten) yksityiselämän suoja, tietosuojaa ja muiden perusoikeuksien suoja koskevat vaatimukset.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO (DJO), Muut ministeriöt SM, STM, TEM, VM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Aiheeseen liittyvät HO-kortit: nuorisorikollisuuden ehkäisy, ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategia, toimenpideohjelma ja vaikuttavuusmittarit, ihmiskaupan vastainen työ, työvoiman hyväksikäytön torjuntatyö

Vaikuttavuus: Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa parantamalla ja oma-aloitteista tietojenvaihtoa kehittämällä rikollisuutta ja sen aiheuttamia haittoja voidaan vähentää, yleistä turvallisuutta parantaa sekä rikoshyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia tehostaa. Rikollisuuden vähentyessä sen yhteiskunnalle aiheuttamat haitat ja kustannukset pienenevät ja rikosten aiheuttamat inhimillinen kärsimys vähenee.

1.1.13 Luovuttamislainsäädännön kokonaisuudistus, KRO (YOO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ajantasaistetaan syytetoimenpiteitä ja vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa varten tapahtuvaa luovuttamista koskeva lainsäädäntö.

Toteutustapa: Valmistelu kahdessa työryhmässä (EU-luovuttamislaki ja yleinen luovuttamislaki).

Valmistelu on perusteltua jakaa kahtia, koska EU-luovuttamislain päivittämiselle on akuutti tarve johtuen erityisesti siitä, että komissio on käynnistänyt rikkomusmenettelyn Suomea kohtaan tietyistä implementointiratkaisuista. Rikkomusmenettely on alkuvaiheessa. Myös työryhmien kokoonpanot olisivat erilaisia. Molemmissa työryhmissä olisivat edustettuina ainakin Syyttäjälaitos, esitutkintaviranomaiset, tuomioistuinlaitos ja Suomen Asianajajaliitto.

(OM/YOO:sta jäsen yleisen luovuttamislain uudistamista valmistelevaan työryhmään, mutta ei välttämättä EU-luovuttamislain muutoksia valmistelevaan työryhmään.)

Aikataulu: EU-luovuttamislaki: 2023-2024 (kiireellinen)

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO (YOO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Ihmisten lisääntyneen liikkuvuuden myötä rikollisuus on entistä kansainvälisempää. Se ei tunne rajoja. Rajat ylittävä elementti voi liittyä rikoksen tekemiseen, rikoksesta epäiltyyn tai tuomittuun, rikoksen uhriin tai rikosasian selvittämiseksi tarvittaviin todisteisiin. Tällöin tarvitaan rajat ylittävää viranomaisyhteistyötä rikosprosessiketjun eri vaiheissa. Ilman tehokasta ja sujuvaa kansainvälistä yhteistyötä rikosprosessiketjun toimijoiden välillä rikosvastuu ei toteudu.

Säännökset rikoksesta epäillyn, syytetyn tai vapausrangaistukseen tuomitun henkilön luovuttamisesta sisältyvät lakiin rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta (yleinen luovuttamislaki 456/1970). Laki soveltuu Suomen ja Euroopan unionin (EU) ulkopuolisten maiden väliseen luovuttamisyhteistyöhön. Laki on ollut voimassa yli viisikymmentä vuotta. Tänä aikana sekä kansallinen lainsäädäntö että kansainvälinen sääntely ovat kehittyneet merkittävästi. Lisääntynyt kansainvälinen yhteistyö asettaa uusia vaatimuksia lainsäädännön toimivuudelle. On tarve ajantasaistaa laki ja arvioida lain uudistamisen tarpeet myös perusoikeuksien ja kansainvälisten velvoitteiden näkökulmasta.

Lakia rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (EU-luovuttamislaki 1286/2003) sovelletaan suhteessa EU:n jäsenvaltioihin. Laki on tullut voimaan vuonna 2004. Käytännön yhteistyössä on todettu useita lain kehittämistarpeita. Lain muutostarpeita on arvioitava myös EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuen.

Vastaavat tarpeet koskevat osin myös pohjoismaista luovuttamislakia, jota sovelletaan suhteessa muihin Pohjoismaihin, sekä Yhdistyneeseen kuningaskuntaan sovellettavaa sääntelyä.

1.1.14 Sananvapausrikosten syyteoikeuden uudelleenjärjestämistarpeiden arviointi, DJO (KRO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Virallisen syytteen alaiset sananvapausrikokset sekä tällaisiin rikoksiin liittyvät päätoimittajarikkomukset kuuluvat sananvapauslain 24 § 1 momentin nojalla valtakunnansyyttäjän yksinomaiseen syyteharkintavaltaan. On tarpeen arvioida, onko ja miltä osin syyteoikeutta koskeva sääntely enää tarpeen ja tarkoituksenmukainen, ottaen huomioon sananvapausrikosten määrä, niiden luonne sekä valtakunnansyyttäjän tehtävät ja työmäärä.

Toteutustapa: Työryhmä, jossa edustus oikeusministeriöstä, valtakunnansyyttäjänvirastosta sekä yliopistolta.

Aikataulu: Hallituskauden kuluessa

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (+OM/KRO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt):

Vaikuttavuus: Tehostaisi valtakunnansyyttäjän ja aluesyyttäjien välistä työnjakoa ja siten tukisi oikeusvaltion rakenteita.

1.1.15 Uudistetaan sotilasoikeudenkäyntilainsäädäntöä oikeusturvan parantamiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön muutostarpeiden jatkoselvittäminen ja tarvittavien säädösmuutosten valmisteleminen hallituksen esityksen muotoon.

Tavoitteena on selvittää sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön ja tuomioistuinten sotilasjäseniä koskevien säännösten muutostarpeet. Sotilasoikeudenkäyntilaki ja -asetus on säädetty ennen nykyistä perustuslakia, eivätkä ne enää muodosta yhtenäistä kokonaisuutta eivätkä kaikilta osin vastaa perustuslain asettamia vaatimuksia. Sotilasoikeudenkäyntijärjestelmää tulee arvioida oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten sekä tuomioistuinten riippumattomuuden ja tarvittavan erityisasiantuntemuksen turvaamisen kannalta.

Toteutustapa: Jatkovalmistelu virkamiestyönä ja työryhmän asettaminen

Aikataulu: virkamiesvalmistelu kevät 2023, asetetaan jatkotyöryhmä syksyksi 2023, HE kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Parannetaan oikeusturvaa nykyaikaistamalla sotilasoikeudenkäyntimenettelyä. Vahvistetaan tuomioistuinten riippumattomuutta ja tehostetaan tuomioistuinten toimintaa varmistamalla tarvittava erityisasiantuntemus.

1.1.16 Arvioidaan salassa pidettävien tietojen asianosaisjulkisuutta hallintotuomioistuimissa, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeudenkäynnin osapuolena olevalla asianosaisella on oikeus saada tieto muustakin kuin julkisesta oikeudenkäyntiaineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Kuulemisperiaate ja vastavuoroisuuden periaate ovat keskeisiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita, jotka turvataan sekä kansallisessa lainsäädännössä että useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Joissakin tilanteissa näitä oikeuksia voidaan kuitenkin rajoittaa. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan kansallisen lainsäädännön voimaantulon jälkeen sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, että unionin tuomioistuin ovat antaneet joitakin oikeustilaa täsmentäviä ratkaisuja oikeudenkäyntiaineiston asianosaissalaisuudesta.

Selvitetään oikeudenkäyntiaineiston asianosaissalaisuutta hallintoprosessissa koskevan kansallisen sääntelyn ajantasaisuus ja mahdolliset muutostarpeet.

Tavoitteena on varmistaa, että kansallinen oikeustila täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Toteutustapa: Arvioidaan virkamiesvalmistelussa mahdollisia ajantasaistamistarpeita (arviomuistio). Mikäli lainsäädännön muutostarpeita arviomuistiosta saatava lausuntopalautekin huomioon ottaen ilmenee, perustetaan työryhmä.

Aikataulu: Hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): HO-kortti: Huolehditaan julkisoikeudellisen yleislainsäädännön ajantasaisuudesta

Vaikuttavuus: Varmistutaan asianosaisen oikeusturvan toteutumisesta hallintoasioiden oikeudenkäynnissä.

1.1.17 Huolehditaan hallinnon menettelyllisten yleislakien ajantasaisuudesta, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallinnon menettelylliset yleislait muodostavat keskeisen perustan hallintomenettelylle, hyvän hallinnon toteutumiselle ja oikeusvaltion toiminnalle (esim. hallintolaki, laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnasta, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa). On keskeistä turvata kansalaisten asiointi hallinnossa ja hallintoviranomaisten toiminta yhteiskunnan muutoksissa.

Oikeuskansleri on korostanut yhteiskunnan peruslainsäädännön ylläpitämisen tärkeyttä lainvalmistelussa sekä tämän ajantasaisuudesta huolehtimista. Julkisoikeudellinen yleislainsäädäntö turvaa ja edistää perustuslain 21 §:ssä säädettyä oikeusturvan ja hyvän hallinnon perusoikeutta. Toimialakohtaisessa lainsäädännössä puolestaan on nojaututtava mahdollisimman laajasti tuohon yleislainsäädäntöön ja vältettävä poikkeuksia siitä. Perustuslakivaliokunta ei pidä hyvään lainsäädäntötapaan kuuluvana, että hallinnon yleislakeihin kuuluvaa hallintolakia läheisesti muistuttavaa sääntelyä otetaan erityislainsäädäntöön, minkä vuoksi hallinnon yleislaeilla on yhteiskunnassa ja lainvalmistelussa keskeinen merkitys.

Hankkeessa huolehditaan, että hallintomenettelyä ja hallinnon oikeusturvaa koskevat menettelylliset yleislait ovat ajantasaisia, selkeitä ja toimivia (säädöshuolto) sekä varmistutaan siitä, että ne mahdollistavat myös digitalisaation. Hankkeessa on kuitenkin otettava huomioon, että hallinnon yleislainsäädännön tulee turvata menettelyllinen resilienssi siten, että se toimii myös yhteiskunnan muutoksissa ja mahdollisissa kriisitilanteissa.

Hankkeessa turvataan hallinnon menettelyllisten yleislakien asema keskeisenä hyvän hallinnon ja hallintomenettelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaajana, turvataan hallintomenettelyiden yhdenmukaisuus sekä hillitään säädöstulvaa.

Toteutustapa: Arvioidaan virkamiesvalmistelussa mahdollisia ajantasaistamistarpeita. Mikäli lainsäädännön muutostarpeita ilmenee, perustetaan työryhmä.

Aikataulu: Hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO, sivuvastuu OM/YOO (määräaikalaki)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) VM:n digitalisaatiohankkeet

Vaikuttavuus: Hyvän hallinnon edistäminen, oikeusturvasta ja hallinnon menettelyllisestä resilienssistä sekä yhdenvertaisuudesta huolehtiminen. Säädöstulvan hillitseminen ja menettelyiden yhdenmukaistuminen. Digitalisaation edistäminen.

1.1.18 * Hallintotuomioistuinten kokoonpanoja koskeva säännösten ajantasaistaminen ja tuomarin etäosallistuminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallintotuomioistuimia koskeva kokoonpanosäätely on osin vanhentunutta, hajanaista ja pistemäistä. Kokoonpanosäännösten tulisi olla sellaiset, että ne mahdollistaisivat tarkoituksenmukaisten ja riittävän laajojen tai suppeiden kokoonpanojen käyttämisen hallintotuomioistuimessa nykyistä sääntelyä joustavammin. Tavoitteena on arvioida kokoonpanosäännösten ajantasaisuus ja muuttaa niitä tarvittavin osin.

Hallintotuomioistuimia koskevassa kokoonpanosäätelyssä on tuomioistumilta ja Tuomioistuinvirastolta saatujen tietojen mukaan tehostamistarpeita. Myös korkein hallinto-oikeus on tehnyt aloitteen hallintotuomioistuinten kokoonpanosäännösten uudistamiseksi.

Tavoitteena on varmistua siitä, että oikeusturva toteutuu asianmukaisesti hallintotuomioistuimissa ja järjestelmä on kokonaisuutena tehokas ja tarkoituksenmukainen.

Lisäksi on tarpeen selvittää, tulisiko hallintoprosessissa tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin mahdollistaa ja tarvitaanko tästä nimenomaista säännöstä.

Toteutustapa: Virkamiestyönä laadittava arviomuistio, jonka jälkeen työryhmän asettaminen ja hallituksen esityksen valmistelu. Työryhmään pyydetäisiin sidosryhmien edustajia ainakin Tuomioistuinvirastosta, hallinto-oikeuksista ja korkeimmasta hallinto-oikeudesta sekä erityistuomioistuimista, jos erityistuomioistuinten kokoonpanosäännökset ovat mukana tässä hankkeessa.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana kahden vuoden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Yhteys HO-korttiin: Selvitetään tuomioistuinlain sekä erityistuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyjä koskevien lakien muutostarpeet tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi. (YOO). Erityistuomioistuinten ratkaisukokoonpanojen uudistaminen on myös tässä kortissa.

Vaikuttavuus: Tuomioistuimia koskevan lainsäädännön ajantasaisuudesta, tarkoituksenmukaisuudesta ja selkeydestä huolehtiminen kokonaisuudessaan on oikeusturvan toteutumisen kannalta tärkeää. Ratkaisukokoonpanoja koskevalla sääntelyllä on vaikutuksia tuomioistuimen riippumattomuuteen, oikeudenkäyntimenettelyjen tehokkuuteen ja tuomioistuinmenettelyn koettuun oikeudenmukaisuuteen.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

1.1.19 * Luovutaan lautamiesjärjestelmästä (tai ainakin uudistetaan lautamiesten valintamenettely), YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Säädosmuutosten valmisteleminen hallituksen esityksen muotoon.

Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa (OM mietintöjä ja lausuntoja 2022:39), Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67) ja arviomuistiossa lautamiesten valintatavasta (OM selvityksiä ja ohjeita 2023:8) on ehdotettu lautamiesjärjestelmän kokonaisarviointia.

Toteutustapa: Lainvalmistelu virkatyönä. (Mikäli lautamiesten valintamenettely päätetään uudistaa, lainvalmistelun tukena voisi toimia oikeusministeriön 1.2.2023 asettama ”Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen uudistaminen” – työryhmä.)

Aikataulu: Lainvalmistelun aikataulu 2024–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/YOO, osavastuu OM/HOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Lautamiesjärjestelmästä luopuminen edellyttää nykyistä pienempiä ratkaisukokoonpanoja, mikäli luopuminen halutaan tehdä kustannusneutraalisti tai kustannuksia minimoiden. (Valintatavan muuttaminen edellyttää lisäresurssia tuomioistuinelaitoksen hallintoon ja tietojärjestelmiin).

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt):
Selvitetään maa-oikeuksien uudistamistarve.

Vaikuttavuus: Vahvistetaan tuomioistuinten riippumattomuutta ja lisätään ammatillista osaamista kärjäoikeuksissa.

1.1.20 * Oikeudenhoidon selonteon mukaiset parannukset: oikeusavun saatavuuden parantaminen korottamalla tuloajaa ja palkkioita, sovittelun siirto ja sovitteluverkoston perustaminen, YOO, KRO; 20 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusapupalvelujen saatavuus on kansalaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta keskeistä. Selvitysten mukaan julkisen oikeusavun saatavuus ei ole nyt riittävällä tasolla. Oikeusavun saatavuutta parannetaan seuraavilla toimenpiteillä:

- Korotetaan oikeusavun tuloajaa ja yksinkertaistetaan myöntämisperusteita, jotta nykyistä useampi pieni- ja keskituloinen kuuluisi oikeusavun piiriin ja jotta oikeusavun hakeminen ja käsittely olisi helpompaa.
- Korotetaan yksityisten avustajien palkkiota laadukkaiden oikeusapupalveluiden tarjoamiseksi koko maassa. Yksityisten oikeusavustajien halukkuus ottaa vastaan julkisen oikeusavun asiakkaita on vähentynyt. Tämä johtuu oikeusavun palkkioiden alhaisuudesta verrattuna asianajajien muista asioista saamiin palkkioihin. Riskinä on, että laadukkaiden julkisen oikeusavun palvelujen saatavuudesta koko maassa ei voida huolehtia.
- Luodaan valtakunnallinen avustajien päivytyjärjestelmä, jolla varmistetaan hakijan oikeus saada avustaja varhaisessa vaiheessa ja myös virka-ajan ulkopuolella.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu siirretään sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle oikeusaputoimistojen yhteyteen. Sovittelu on osa rikosprosessia eikä sitä voida pitää sosiaalipalveluna, mistä syystä palvelu sopii oikeusapupalvelujen yhteyteen. Muutos yksinkertaistaa hallintoa ja luo paremmat mahdollisuudet käytäntöjen yhtenäistämiseksi. Perustetaan pysyvä sovitteluverkosto sovitteluosaamisen tueksi ja yhteistyökanavaksi. Verkostossa koostuisi sovittelun eri osa-alueiden asiantuntijoista. Verkostoa koordinoi oikeusministeriön perustettava toimielin.

Toteutustapa: Oikeusavun tuloajojen korottaminen ja yksinkertaistaminen sekä päivytyjärjestelmän luominen toteutetaan erillisissä työryhmissä. Yksityisten avustajien palkkion korottaminen toteutetaan virkamiestyönä. Päivytyjärjestelmä toteutetaan hankkeena yhteistyössä SM:n ja poliisin kanssa.

Sovittelun siirto toteutetaan lainvalmistelu- ja siirtohankkeina. Verkoston perustamiseksi asetetaan hanke, jossa valmistellaan säädöspohja ja organisaatorakenne.

Aikataulu: Oikeusavun tuloajoista on tehty selvitys, jonka pohjalta muutos on toteutettavissa hallituskauden aikana. Yksityisten oikeusavustajien palkkion korottaminen toteutettavissa hallituskauden alkupuolella.

Sovittelun siirron suunnittelu on aloitettu edellisellä hallituskaudella. Valmistelua jatketaan aiemman suunnittelun pohjalta. Sovitteluverkosto valmistellaan hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO, KRO, STM, SM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusavun tuloajakorotus noin 11 milj. euroa ja palkkion korotus noin 8 milj. euroa. Lisäksi järjestelmämuutoksesta aiheutuvat kustannukset.

Sovittelun siirron kertaluontoiset kustannukset noin 0,5 milj. euroa ja lisäkustannukset noin 2 milj. euroa/vuosi.

Edellä mainitut lisäresurssitarpeet ovat yhteensä noin 20 milj. euroa vuosittain.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Päivystysjärjestelmä edellyttää SM:n osallistumista hankkeeseen. Sovittelun siirto edellyttää yhteistyötä STM:n kanssa.

Vaikuttavuus: Tulorajojen nostamisen johdosta oikeusapua saavat nykyistä useammat, jolloin oikeusturva paranee. Oikeusavun hakemis- ja päätösprosessi yksinkertaistuu ja nopeutuu.

Palkkion korottamisella parannetaan oikeusapupalvelujen saatavuutta ja laatua koko maassa, kun yksityisiä oikeusavustajia on paremmin saatavilla.

Päivystysjärjestelmä varmistaa oikeusturvan toteutumista sekä palvelee asianosaisten lisäksi esitutkinnan asianmukaista toimittamista kokonaisuudessaan ja siten tehostaa rikosprosessin etenemistä.

Kun sovittelupalvelujen kehittäminen tapahtuu yhden organisaation sisällä, kansalaisten yhdenvertaisuus ja oikeusturva paranevat. Sovittelua koskeva hallinto yksinkertaistuu ja vastaa paremmin kansainvälistä käytäntöä. Sovitteluverkosto mahdollistaa sovittelun laaja-alaisen ja pysyvän yhteistyörakenteen, joka edistää palvelukokonaisuuden yhdenmukaisuutta, parantaa koulutusta ja edistää sovittelun laadun kehittämistä. Kansalaiset saavat aiempaa laadukkaampia sovittelupalveluja.

1.1.21 * Parannetaan oikeuden saatavuutta säätämällä kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä intressiltään pienehköille riita-asioille (pienriitamenettely), YOO; 8 milj. euroa

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tällä hetkellä ihmiset ja yhteisöt eivät juuri tuo pienehköjä riita-asioitaan tuomioistuimen käsiteltäväksi johtuen ainakin riidan intressiin nähden korkeasta oikeudenkäyntikuluriskistä. Pienriitamenettelyssä riita-asian oikeudenkäyntiä kevennettäisiin ja yksinkertaistettaisiin niin, että oikeudenkäyntikuluja aiheuttavia toimenpiteitä olisi vähemmän, ja ihmiset ja yhteisöt kykenisivät nykyistä helpommin ajamaan asiaansa oikeudessa ilman avustajaa. Häviäjän velvollisuutta korvata voittaneen oikeudenkäyntikuluja rajoitettaisiin.

Toteutustapa: Lainvalmisteluhanke

Aikataulu: Työryhmätyö vuonna 2024, hallituksen esitys syksyllä 2025, voimaantulo vuonna 2026 tai 2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Pienriitamenettelyn toteuttaminen edellyttäisi alustavan arvion mukaan 4–8 miljoonan euron pysyviä vuotuisia lisämäärärahoja ja mahdollisesti tietojärjestelmien kehittämiseen liittyviä kertaluonteisia määrärahoja, joiden määrä olisi pienempi.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Edistetään sähköistä asiointia ja sähköisiä työtapoja oikeudenkäynnissä.

Vaikuttavuus: Pienriitamenettely voisi tehdä pienehköjen riita-asioden käsittelystä tuomioistuimessa asianosaisille nykyistä edullisempää, yksinkertaisempää ja nopeampaa. Se voisi parantaa oikeuden saatavuutta ja oikeusturvaa, edistää oikeuksien yhdenvertaista toteutumista sekä vahvistaa oikeusvaltiota.

1.1.22 Rikoksen uhrin aseman parantaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Valmistellaan uhripoliittinen toimenpideohjelma, jonka tavoitteena on 1) turvata uhrien tukipalveluiden rahoitus ja 2) parantaa rikoksen uhrien asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä. Keskeisiä osa-alueita ovat tukipalveluiden riittävä ja yhdenvertainen saatavuus, uhrin sensitiivinen kohtelu, uhreille kohdennettava ja viranomaisten välinen viestintä sekä uhrin suojeleminen. Huomiota kiinnitetään erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin rikosuhreihin.

Toteutustapa: Laaja-alainen työryhmä, mahdollisesti ulkopuolinen selvitys.

Tausta: Ensimmäinen tukipalveluiden rahoitusstrategia valmistui vuonna 2014. Uhripoliittisen toimikunnan ehdotus johti rikosuhrimaksun käyttöönottoon, Rikosuhripäivystyksen valtionavustukseen vahvistumiseen ja Nollalinjan rahoittamiseen OM:n momentilta. Järjestöjen tukipalveluiden rahoitus jakaantuu tällä hetkellä kahtia. Osaa palveluista rahoitetaan pitkäjänteisesti lakisääteisinä tai palveluvelvoitteeseen kytkettynä. Osa palveluista rahoitetaan Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) avustuksilla, joihin liittyy epävarmuutta ja lyhytjänteisyyttä. Tämä vaikuttaa tukipalveluiden saatavuuteen ja asettaa uhrin keskenään eriarvoiseen asemaan. Haasteita on myös rahoituksen riittävydessä.

Em. toimikunta ehdotti myös hyvien käytäntöjen kehittämistä uhrien erityistarpeisiin (2015). Asiaa edistettiin työryhmissä (suojelutarpeen arviointi SM 2016; hyvät käytännöt OM 2018; uhrin tiedonsaanti: OM 2016 ja 2021). Toimenpiteiden käytäntöön soveltaminen on ollut vaihtelevaa ja vaatisi päivittämistä ja seuranta. Toteutuksessa on huomioitava myös uhritaustaisten ja vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden asema ja oikeudet.

EU:n uhrin oikeuksien strategian (2020-2025) mukaan jäsenvaltioiden olisi laadittava uhrin oikeuksia koskevia kansallisia strategioita, jotka takaavat oikeuksia koskevan koordinoitun ja monialaisen lähestymistavan. EU:sta on tulossa uusia velvoitteita uhrien aseman parantamiseksi. Myös Euroopan neuvoston suositusta uhrin oikeuksista on päivitetty.

Rikoksen uhrin aseman parantaminen esitutkinnassa ja oikeudellisissa menettelyissä edistää myös oikeudenhoidon selonteon tavoitteita liittyen rikosasioita käsittelevien asiantuntijoiden osaamisen kehittämiseen, rikosoikeudellisten menettelyjen sujuvoittamiseen ja oikeuspalveluiden saatavuuden ja asiakaspalvelujen parantamiseen.

Toteutus: Päivitetään kansallinen strategia uhrien yleisten ja erityisten tukipalveluiden järjestämiseksi, rahoituksen turvaamiseksi sekä rahoitusvastuiden edelleen selkeyttämiseksi. Strategiaan sisällytetään ehdotukset uhrin aseman parantamiseksi ennen rikosoikeudellista menettelyä, sitä ennen ja sen jälkeen. Tarkasteluun kytketään kokonaisvaltainen selvitys tukipalveluiden saatavuudesta ja uhrien asemasta. Kartoitetaan nykytila, arvioidaan lainsäädännön ja toimintatapojen kehittämistarpeet. Lisäksi arvioidaan pysyvän koordinaation tarvetta uhrin oikeuksien edistämiseen ja toimien seurantaan.

Aikataulu: 1) tukipalveluiden rahoitus 10/2023-2024, 2) uhrin aseman parantaminen 2025–2026 alku

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO, SM, STM, VM (rahoituskysymykset)

Lisäresurssitarpeet: Tukipalveluiden saatavuuden vahvistaminen ja turvaaminen aiheuttavat lisäkustannuksia. Lisäkuluja voi aiheutua myös ulkopuolisen selvityksen tilaamisesta, uusista järjestelmistä/sovelluksista uhrien tiedonsaannin ja turvallisuuden parantamiseksi sekä

asiantuntijoiden osaamisen kehittämisestä. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Oikeusturvan saatavuuden varmistaminen heikommassa asemassa oleville, rikoksen uhrin ja henkirikoksen uhrin läheisen aseman parantaminen rikosvahinkolakia uudistamalla (OM/YOO), rikosoikeudellisen menettelyn sujuvoittaminen ja esitutkintalain muutostarpeet (OM/KRO), ihmiskaupan vastainen työ (OM/KRO), naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta (OM/STM)

Vaikutavuus: 1) Edistää uhrien tukipalveluiden rahoituksen riittävyyttä, ministeriöiden ja hallinnonalojen työjaon selkeyttä, järjestötoiminnan pitkäjänteisyyttä ja etenkin haavoittuvassa asemassa olevien uhrien pääsyä tukipalveluihin. Rikoksen uhrin kannalta tukipalvelut ovat kriminaalipolitiikan keinovalikoimassa olennainen keino rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Tukipalvelusta saatava apu, tuki ja neuvonta helpottavat uhria selviytymään rikoksen jälkeen, valmistautumaan rikosprosessiin ja kohtaamaan menettelyyn liittyviä haasteita. Tuki edistää osaltaan myös rikosprosessin sujuvuutta ja rikosvastuun toteutumista. 2) Vähentää erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville rikoksen uhreille rikoksesta johtuvaa haittaa ja rikosoikeudellisista menettelyistä aiheutuvaa lisäkärsimystä. Parantaa uhrin tiedonsaantia, fyysistä turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Rikoksen uhrin tarpeet huomioon ottava rikosprosessi on uhrin näkökulmasta keskeinen kriminaalipolitiikan keino rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Uhrin tiedontarpeisiin vastaaminen oikea-aikaisesti, myös digitaalisesti, sekä tukipalveluihin ohjautuminen on tärkeä elementti uhrin aseman parantamisessa.

1.1.23 Selvitetään riidattomien saatavien perintään ja velkajärjestelyyn liittyvien menettelyjen tehostamismahdollisuuksia, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään mahdollisuudet kehittää riidattomien saatavien velkomismenettelyä. Arvioidaan nykyjärjestelmän toimivuus sekä se, voitaisiinko riidattomat saatavat vahvistaa muussa kuin tuomioistuinmenettelyssä ottaen huomioon muun muassa menettelyn tehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus, velallisen oikeusturvaan liittyvät kysymykset ja muut perustuslain vaatimukset sekä menettelystä eri tahoille aiheutuvat kustannukset. Samoin arvioidaan, voitaisiinko suoraan ulosottokelpoisten saatavien alaa laajentaa. Tavoitteena on yhtäältä tehostaa velkomismenettelyä ja hillitä niistä aiheutuvia kuluja sekä toisaalta varmistaa oikeusturvan toteutuminen.

Selvitetään, olisiko velkajärjestelymenettelyä mahdollista keventää ja selkeyttää vahvistamalla ulosoton roolia menettelyssä. Tavoitteena on keventää velkajärjestelyihin liittyvää kustannustaakkaa, vähentää tuomioistuimille velkajärjestelystä aiheutuvaa työtä ja yksinkertaistaa menettelyä sekä velallisen että viranomaisten näkökulmasta.

Selvitetään ja toteutetaan pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri maksukyvyttömyysmenettelyjen laadun varmistamiseksi ja valvontatyön kohdentamisen parantamiseksi. Vain rekisteröinnin edellytykset täyttävät ja rekisteriin merkityt henkilöt voisivat toimia konkurssipesien pesänhoitajina ja yrityssaneerauksen selvittäjinä. Selvitetään mahdollisuus rahoittaa rekisteröitäviltä perittävillä maksuilla rekisteröinti- ja valvontatyön kustannuksia.

Toteutustapa: Velkomusmenettelyyn liittyvät seikat: selvitys

Yksityishenkilön velkajärjestelymenettelyn yksinkertaistaminen: selvitys

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri: arviomuistio virkatyönä, työryhmä tarvittaessa, HE

Aikataulu: Selvitykset sekä pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin käyttöönotto toteutetaan hallituskauden aikana. Velkomismenettelyn kehittämistä koskevan selvityksen kesto on kaksi vuotta, yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevan selvityksen kesto on kaksi vuotta ja pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteriä koskevan hankkeen kesto on neljä vuotta.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Velkomismenettelyn kehittäminen: päävastuu OM/YOO

Yksityishenkilön velkajärjestely: OM/YOO

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri: OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin toteuttamisesta aiheutuisi sekä tietojärjestelmä- että henkilöstökustannuksia, joiden määrä tarkentuu hankkeen edetessä.

Vaikuttavuus: Selvitysten avulla muodostetaan käsitys tarkoituksenmukaisesta, tehokkaasta ja velallisen oikeusturvan takaavasta käsittelytavasta riidattomissa velkomusasioissa ja velkajärjestelyasioissa. Maksukyvyttömyysmenettelyjen laatu ja valvontatyön kohdentaminen paranevat pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin avulla.

1.2 Oikeusvaltiotyö

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön hvt-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

1.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Edistetään kielellisiä oikeuksia jatkamalla kansalliskielistrategiassa ja kielipoliittisessa ohjelmassa määriteltyjen toimenpiteiden toteuttamista. Kansalliskielistrategian toimenpiteet koskevat suomen ja ruotsin kieltä. Kielipoliittisen ohjelman toimenpiteet koskevat muita kotoperäisiä kieliä kuin kansalliskieliä, erityisesti saamen kieltä, romanikieltä, viittomakieltä ja karjalan kieltä.

Sekä kansalliskielistrategiassa että kielipoliittisessa ohjelmassa tavoitteena on ollut yhtä hallituskautta pitkäjänteisempi työ kielten aseman ja kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Esimerkiksi kansalliskielistrategian selvityshankkeet koskien englannin kielen käyttöä ja suomen kielen asemaa jatkuvat kevään 2023 jälkeenkin. Kielipoliittisessa ohjelmassa on todettu, että kielipoliittista ohjelmaa toimeenpannaan pidemmällä aikavälillä, sillä kielellisten oikeuksien turvaaminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Perustuslain 17.3 §:n selvitys (ulkopuolinen tekijä) on esimerkiksi tilattu valmistuvaksi syksyllä 2023.

Toteutustapa: Toteutetaan kansalliskielistrategiaan ja kielipoliittiseen ohjelmaan kirjattuja toimenpiteitä. Kaikkia toimenpiteitä ei ole vielä aloitettu. Arvioidaan toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Päävastuu koordinaatiosta kuuluu oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosastolle. Toteutusvastuu toimenpiteistä on lisäksi muilla ministeriöillä sen mukaan kuin on erikseen määriteltä. Toimenpiteiden raportoinnissa ja koordinoinnissa voidaan hyödyntää valtioneuvoston kansalliskieliverkostoa.

Kieliasiaain neuvottelukunta ja viittomakieliasioiden neuvottelukunta seuraavat toimenpiteiden etenemistä omilta osiltaan.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Kansalliskielistrategian tavoitteena on turvata, että Suomessa on jatkossakin kaksi elävää kansalliskieltä. Suomen kielen osalta päätavoitteena on kielen käyttöalan kaventumisen estäminen. Ruotsin kielen osalta tavoitteena on ruotsinkielisten palvelujen toimivuuden ja saatavuuden turvaaminen sekä kieliyhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen. Kansalliskielistrategiassa kiinnitetään huomiota myös englannin kielen vahvistuneeseen asemaan ja sen vaikutuksiin kansalliskielten asemaan.

Kielipoliittisen ohjelman tavoitteena on vastata eri kieliryhmien osalta tunnistettuihin haasteisiin sekä kotoperäisten kielten suojaaminen, elvyttäminen, tukeminen ja vahvistaminen. Lapset ja nuoret ovat kielipoliittisen ohjelman keskiössä: kielten siirtyminen sukupolvelta toiselle on kyettävä turvaamaan myös tulevaisuudessa.

Kansalliskielistrategian ja kielipoliittisen ohjelman toimenpiteet on suunniteltu huolellisesti hyödyntäen tutkimustietoa ja kuullen laajasti eri sidosryhmiä. Ohjelmat antavat hyvän pohjan kielellisten oikeuksien edistämiseksi myös tulevalla hallituskaudella. Toimenpiteiden toteutus on vielä kesken.

1.2.2 Kielilainsäädännön päivittäminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan keskeinen kielilainsäädäntö vastaamaan nykypäivän vaatimuksia. Muutostarpeet koskevat kielilakia, kielitaitolakia ja saamen kielilakia.

Kielilain muutostarpeet johtuvat pääosin viranomaisten toimintaympäristön muutoksista. Näistä tärkeimpiä ovat hallinnollisten alueiden muutokset, yksityistäminen, digitalisaatio ja viestintäympäristön muutokset. Lisäksi laissa on havaittu eräitä epäselvyyksiä.

Saamen kielilain soveltamisala on epäselvä. Laki on lisäksi yli 20 vuotta vanha, eikä se ole täysin pysynyt yhteiskunnan kehityksen mukana.

Kielitaitolain suurimmat muutostarpeet johtuvat hallinnollisista- ja väestömuutoksista.

Toteutustapa: Asetetaan työryhmät valmistelemaan tarvittavia muutoksia. Annetaan hallituksen esitykset lakien muuttamisesta.

Uudistuksessa hyödynnetään oikeusministeriössä valmisteltuja arviomuistioita sekä muuta ajantasaista tietoa.

Aikataulu:2023-2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Päävastuu oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosasto. Muiden keskeisten ministeriöiden (OKM, TEM, STM, VM, VNK) edustus työryhmissä. Tarvittaessa yhteensovitus muiden ministeriöiden hallinnonalan sääntelyn kanssa.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Kielilain ja saamen kielilain uudistamisessa on vahva keskinäinen riippuvuus. Lisäksi liityntä Ahvenanmaan itsehallintolain kokonaisuudistukseen. Digitalisaatiota koskevat hankkeet.

Vaikuttavuus: Toimiva ja ajantasainen kielilainsäädäntö on keskeistä perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Uudistus edistää kielellisten oikeuksien toteutumista ja lainsäädännön selkeyttä. Nykyisen sääntelyn aukkokohdat aiheuttavat epävarmuutta lain soveltamistilanteissa.

1.2.3 Kansallisen ihmisoikeusinstituution vahvistaminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan tarve selkeyttää ja vahvistaa kansallisen ihmisoikeusinstituution (ihmisoikeuskeskus, EOA, ihmisoikeusvaltuuskunta) asemaa ja tehtäviä. Valmistellaan tarvittaessa ehdotukset HE:n muotoon. Toteutetaan samassa yhteydessä mahdolliset vähäiset EOA:n hallintoa koskevat täsmennykset.

Toteutustapa: Työryhmä, jossa edustettuina OM, EOA, ihmisoikeuskeskus

Aikataulu: 2024 kuluessa

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Vahvistaa oikeusvaltion lainsäädännöllisiä rakenteita.

1.2.4 Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2023-2026, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hankkeessa valmistellaan ja täytäntöön pannaan vuosina 2023-2026 Suomen neljäs kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on katsonut, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen systemaattiseksi edistämiseksi on tarpeellista, että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma laaditaan joka hallituskaudella (PeVL 56/2017 vp). Perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että toimintaohjelmasta rakennetaan menettely, jolla Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta seurataan systemaattisesti ja jonka avulla havaittuihin ongelmiin pystytään puuttumaan tehokkaasti ja johdonmukaisesti (PeVL 52/2014 vp). Kolmannessa kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa kehitettiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta Suomessa. Neljännessä toimintaohjelmassa tarkoituksena on kehittää seurantajärjestelmää edelleen, vakiinnuttaa sen toiminta ja raportoida indikaattoreiden kuvaamien oikeuksien toteutumisesta. Tarve systemaattisen ja kokonaisvaltaisen seurannan vahvistamiselle on tunnistettu myös aiempien perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmien arvioinneissa.

Toteutustapa: Edelleen kehitetään perusoikeuksien toteutumisen seurantaindikaattorijärjestelmää sen soveltamisesta saatavien kokemusten ja tietopohjan kehityksen perusteella, vakiinnutetaan sen toiminta ja tehdään järjestelmä tunnetuksi. Seurantatietoa hyödynnetään toimenpiteiden suunnittelussa ja toimintaohjelmassa on mahdollista tarkastella myös valikoituja temaattisia kokonaisuuksia. Todettujen tietotarpeiden perusteella teetetään tarpeellisia erillisselvityksiä perusoikeuksien toteutumisesta Suomessa. Arvioidaan poikkihallinnollisesti eri ohjelmien ja strategioiden osana kehitettyjen indikaattorikehikoiden välisiä synergioita sekä sitä, miten perusoikeuksien toteutumisen seuranta Suomessa on vastaisuudessa tarkoituksenmukaista järjestää.

Aikataulu: Toteutetaan hallituskauden kuluessa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO, osavastuu kaikki ministeriöt

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Vahvistaa oikeusvaltion perusrakenteita ja tarjoaa luotettavan tietopohjan niin päätöksentekijöille, medialle, kansalaisyhteiskunnalle kuin kansalaisillekin. Edistää perustuslain 22 §:ssä säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

1.2.5 Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään ja vaalitaan hyvässä yhteistyössä Ahvenanmaan kanssa. Tavoitteena on myös Ahvenanmaa-osaamisen vahvistaminen ja kehittäminen valtioneuvostossa sekä resurssien riittävyuden varmistaminen.

Tavoitteena on, että vaalikaudella annettaisiin yhteistyössä Ahvenanmaan maakunnan viranomaisten kanssa valmisteltu hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaksi. Nykyinen itsehallintolaki (1144/1991) on ollut voimassa vuodesta 1993. Kokonaisuudistusta on valmisteltu kolmen hallituskauden ajan, mutta yhteisymmärrystä maakuntahallituksen kanssa ei ole saavutettu. Itsehallintolain muuttaminen edellyttää maakuntapäivien hyväksynnän.

Perustuslakivaliokunnan esityksestä eduskunta on vuonna 2019 (vaalikaudella 2015-2019) antanut lausuman Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamisesta (HE 320/2018 vp, PeVM 12/2018 vp, EV 259/2018 vp). Eduskunnan lausuma edellyttää, että hallitus ryhtyy pikaisesti toimenpiteisiin Ahvenanmaan itsehallintolain kokonaisuudistuksen toteuttamiseksi. Hallituksen vuoden 2021 vuosikertomuksen käsittelyssä perustuslakivaliokunta on katsonut lausuman edelleen olevan tarpeellinen ja esittänyt sen säilyttämistä kertomuksessa (PeVL 40/2022 vp). Eduskunta päätti esityksen mukaisesti (TrVM 8/2022 vp-K2/2022; EK 54/2022 vp-K2/2022 vp).

Lisäksi on tarkoitus muuttaa itsehallintolakia siten, että laissa huomioidaan hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvat vaikutukset PeV:n kannan mukaisesti siten, että huolehditaan sääntelyn kattavuudesta niin, että viranomaisten toimivaltuudet ovat selkeitä eikä sääntelyyn jää aukkoja (PeVL 18/2022 vp, PeVL 72/2022 vp).

Luottamuksen parantaminen valtioneuvoston ja Ahvenanmaan maakunnan hallituksen välillä on läpileikkaava teema valtioneuvoston Ahvenanmaa-strategiassa. Keskeisiä tavoitteita on myös Ahvenanmaa-asioiden rakenteiden kehittäminen ja systematisointi valtioneuvostossa sekä jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden varmistaminen. Ahvenanmaa-asiat ovat yhteinen ja jaettu vastuu ja suhteiden ylläpito maakunnan suuntaan on jatkuvaa.

Toteutustapa: Hallituksen esityksen valmistelu jatkuu oikeusministeriössä yhteistyössä Ahvenanmaan maakunnan hallituksen ja muiden ministeriöiden kanssa. Jatkovalmistelua varten ja uudistuksen loppuun saattamiseksi perustetaan työryhmä.

Aikataulu: HE annetaan eduskunnalle vuoden 2025 syysistuntokauden loppuun mennessä. Hanke kestäisi koko hallituskauden. Uusi laki astuisi voimaan 1.1.2028. Ahvenanmaan-strategian toimeenpano on jatkuvaa toimintaa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/ DJO.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Itsehallintolain kokonaisuudistuksen asiasisällön osalta kaikki ministeriöt.

Vaikuttavuus: Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään entisestään ja itsehallintolakia uudistetaan. Saadaan ajantasainen Ahvenanmaan itsehallintolaki, joka korvaisi 1.1.1993 voimaan tullutta itsehallintolakia. Laki myös vahvistaisi ja kehittäisi valtion ja Ahvenanmaan välisiä yhteistyömuotoja ja Ahvenanmaan erityisaseman huomioimista valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelussa. Suhteita Ahvenanmaan maakuntaan ja toimitapoja Ahvenanmaa-asioissa ylläpidetään ja kehitetään hallituskauden aikana. Valtioneuvoston Ahvenanmaa-asioita sovitetaan yhteen.

1.2.6 Julkisuuslain ajantasaistamishankkeen loppuunsaattaminen sekä julkisuuslain salassapitoperusteiden ajantasaistamistarpeiden arviointi, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusministeriö on asettanut julkisuuslain ajantasaistamista valmistelevan työryhmän. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021-30.6.2023. Työryhmän saatua mietintönsä valmiiksi on mietintö lähetettävä lausuntokierrokselle ja HE viimeisteltävä virkatyönä.

Työryhmän toimeksiannon mukaan julkisuuslain salassapitosäännösten ja niihin liittyvien vahinkoedellytyslausekkeiden systemaattinen sisällöllinen tarkastelu ja mahdollinen uudistaminen jäävät toteutettavaksi myöhemmin. Näin ollen julkisuuslain 24 §:ää ei tarkastella systemaattisesti osana käynnissä olevaa julkisuuslain ajantasaistamistyötä. Ajantasaistamishankkeen alkuvaiheessa käynnistetyllä lausuntokierroksella on tuotu esiin salassapitoperusteisiin ja niiden tulkinnanvaraisuuteen liittyviä epäkohtia, joista merkittävä osa edellyttää salassapitoperusteiden laajempaa sisällöllistä tarkastelua.

Salassapitoperusteisiin on tehty jokin verran pistemäisiä muutoksia julkisuuslain voimaantulon jälkeen. Salassapitoperusteiden uudistamistarpeita ei kuitenkaan ole kokonaisuutena arvioitu. Salassapitoperusteiden sisällöllisen arvioinnin ohella olisi perusteltua arvioida kohtiin liittyvää vahinkoedellytyslausekejärjestelmää ml. lausekkeiden kirjoitusasuun ja rakenteeseen liittyviä kehittämistarpeita. Salassapitoperusteiden tarkastelu ja niiden muotoilujen uudelleenarviointi on mittava työ, jossa on keskeisesti huomioitava perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaisen julkisuusperiaatteen sekä muiden perusoikeuksien asettamat oikeudelliset reunaehdot. Lisäksi työssä on keskeisesti arvioitava eri hallinnonalojen tehtävissä ja toiminnassa tapahtunut kehitys ja arvioitava salassapitoperusteiden välttämättömyyttä ja kattavuutta myös tästä näkökulmasta.

Julkisuuslain salassapitoperusteet määrittävät keskeisesti viranomaisten tietojen julkisuutta. Tällä on myös vaikutuksia kansalaisten ja oikeushenkilöiden tietojen julkisuuteen siltä osin kuin tiedot ovat viranomaisen hallussa. Selvitystyön mittavuuden vuoksi julkisuuslain 24 §:n mukaisen sääntelyn muutostarpeiden arviointia varten on tehtävä erillinen taustaselvitys, jonka perusteella voidaan arvioida tarkemmin tarvetta ryhtyä mahdollisiin toimenpiteisiin.

Toteutustapa: Viedään julkisuuslain ajantasaistamistyöryhmän työ loppuun ja viimeistellään asiaa koskeva HE virkatyönä. Tilataan ulkopuolinen selvitys salassapitoperusteisiin liittyen.

Aikataulu: HE-valmistelu kesä 2023-kesä 2024. Selvityksen tilaus kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Huolehditaan yhteiskunnan peruslainsäädännön ajantasaisuudesta.

1.2.7 Arvioidaan perustuslain ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa koskevan sääntelyn toimivuutta Nato-jäsenyyden oloissa, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan Nato-jäsenyyden vaikutuksia valtioelinten välisiin valta-asetelmiin perustuslain mahdollisten muutostarpeiden kannalta. Mikäli sen perusteella katsotaan tarvittavan muutoksia perustuslakiin, valmistellaan muutosehdotukset parlamentaarisesti.

Perustuslakivaliokunta on todennut, että Nato-jäsenyydestä voi aiheutua merkittäviä välillisiä vaikutuksia valtioelinten välisiin valta-asetelmiin. Perustuslakivaliokunnan mukaan valtioneuvoston on syytä Nato-jäsenyyden oloissa arvioida tällaisia vaikutuksia ja niihin liittyviä tarpeita vahvistaa esimerkiksi hallitusvallan käytön parlamentaarisia piirteitä sekä eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien riittävyttä keskeisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten ratkaisujen osalta. Valiokunnan mukaan arvioinnin on syytä kattaa perustuslain asiaa koskeva sääntely kokonaisuudessaan. (PeVL 80/2022 vp, kpl 45, 46)

Hankkeen tarkoituksena on tehdä perustuslakivaliokunnan edellyttämä arviointi sen tunnistamiseksi, onko jo nyt havaittavissa muutostarpeita vai edellyttääkö asian tarkastelu pidemmän aikavälin kokemuksia jäsenyydestä Natossa. Tämän arvioinnin osana tulee kuvata, millaisia kysymyksiä on huomioitava arvioitaessa sitä, että onko Nato-jäsenyyden vuoksi tarpeen arvioida perustuslain muutostarpeita.

Toteutustapa: Komitea, jossa edustettuina kaikki eduskuntavaaleissa valituksi tulleet puolueet, VNK, PLM, OM, UM ja TPK.

Aikataulu: Komitea asetettaisiin kaksi vuotta Suomen NATO-jäsenyyden alkamisen jälkeen, jos perustuslain tarkistamisen katsotaan saatujen kokemusten perusteella olevan tarpeen. Valtioneuvostossa asian kannalta keskeiset ministeriöt ja TPK arvioivat sitä ennen puolivuositain, onko hankkeen aloittamista tarpeen aikaistaa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO; Osavastuu VNK, UM, PLM, TPK

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Selkeyttäisi ylimpien valtioelinten tehtävienjakoa ja siten vahvistaisi oikeusvaltion rakenteita.

1.2.8 Hanke perustuslain eräiden säännösten tarkistamistarpeen arvioimiseksi, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan tarve tarkistaa perustuslain sääntelyä siltä osin kuin tarve perustuu perustuslakivaliokunnan kannanotoissa tai aiemmassa perustuslain tarkistamisprosessissa tunnistettuihin ja edelleen ajankohtaisiin olennaisiin selvittämistarpeisiin. Valmistelun perustana on se perustuslakivaliokunnan vakiintunut kannanotto, että perustuslain mahdollisia muutostarpeita tulee arvioida huolellisesti ja välttämättömiksi arvioidut muutokset tehdä perusteellisen valmistelun sekä siihen liittyvän laajapohjaisen keskustelun ja yhteisymmärryksen pohjalta. (PeVM 10/2006, PeVM 9/2010)

Perustuslakivaliokuntaa on kiinnittänyt huomiota ainakin seuraaviin tarkistamistarpeisiin:

- Perustuslakivaliokunta on pitänyt perusteltuna ja on kiirehtinyt tarvetta selvittää kotirauhan suoja koskevan perustuslain 10 §:n 3 momentin rajoituslausekkeiden muutostarpeita muun muassa EU-oikeudesta johtuen (mm. PeVM 4/2018 vp, PeVL 6/2019 vp, PeVL 106/2022 vp, PeVL 76/2022 vp ja PeVL 49/2022 vp).
- Perustuslakivaliokunta on katsonut, että perustuslain vaali- ja osallistumisoikeuksia koskevaa 14 §:ää tulee täydentää siten, että siitä ilmenee muiden vaalien lisäksi myös aluevaalit (PeVL 26/2017 vp, PeVL 17/2021 vp).
- Perustuslakivaliokunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi kirkkolain erityisen säätämisyjärjestyksen ja kirkolliskokouksen aloiteoikeuden sääntelyn perustuslaissa ja kirkkolaisissa (PeVL 104/2022 vp, PeVL 4/2020 vp ja PeVL 20/1993 vp; samoin HaVM 44/2022 vp)

Edellisen perustuslain laajemman tarkistamisen yhteydessä selvitettiin yhtenä kysymyksenä sitä, tulisiko perustuslain 106 §:n perustuslain etusijasääntelyä tarkistaa. Kyseisen säännöksen mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos asiassa sovellettavan lain säännös olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Asiaa valmistellut komitea ei mietinnössään katsonut tuolloin olleen nähtävissä tarvetta perustuslain etusijaa koskevan ilmeisyysvaatimuksen poistamiselle. Komitea viittasi kantansa perusteeksi siihen, että säännöksen soveltamistapauksia oli siihen mennessä ollut tuomioistuimissa vähän. (*Perustuslain tarkistamiskomitean mietintö*, OM:n mietintöjä ja lausuntoja 9/2010). Mietinnön laatimisen jälkeen oikeuskäytäntöä on kertynyt enemmän ja kysymystä ilmeisyyskriteerin tarpeellisuudesta on käsitelty oikeuskirjallisuudessa sekä eri puheenvuoroissa. Ruotsi poisti ilmeisyyskriteerin vastaavasta hallitusmuodon säännöksestä vuonna 2010, ja myös sen vaikutuksista on nyt saatavissa tietoa. Perustuslain 106 §:n sääntelyn ajantasaisuutta on siten tarpeen arvioida uudelleen. Edelleen valmistelussa voidaan ottaa huomioon, että perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että EU:n jäsenvaltiot ovat sitoutuneet eläinten hyvinvoinnin vaatimusten täysimääräiseen huomioon ottamiseen unionin lainsäädännön täytäntöönpanossa. Valiokunnan mielestä valtioneuvoston on syytä ottaa huomioon myös kansallisen perustuslain mahdollisia uudistamistarpeita arvioitaessa (PeVL 106/2022 vp)

Toteutustapa: Työryhmä (mahdollisesti ulkopuolisia selvityksiä) ja sen työn pohjalta perustettava parlamentaarinen komitea

Aikataulu: 1,5 v työryhmä, 1,5 v parlamentaarinen komitea

Vastuutahot: (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Varmistetaan oikeusjärjestyksen perustana toimivan perustuslain ajantasaisuus ja vahvistetaan näin osaltaan oikeusvaltion rakenteita.

1.2.9 * Oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeellisten perustuslain muutostarpeiden arvioiminen ja valmisteleminen, DJO (YOO, KRO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusministeriö on asettanut työryhmän oikeusvaltion vahvistamiseksi ja oikeuslaitoksen kehittämiseksi. Tavoitteena on edistää oikeudenkäytön riippumattomuutta ja oikeusturvan laatua sekä oikeuslaitoksen palvelujen käyttäjälähtöisyyttä. Työryhmän tulee kuitenkin jo 28.2.2025 mennessä arvioida oikeuslaitoksen vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet sekä tehdä ehdotukset tarvittavista lainsäädäntömuutoksista.

Toteutustapa: Arvioidaan ja valmistellaan tarvittavat perustuslain tarkistukset edellä mainitussa työryhmässä. Tämän jälkeen toteutetaan mahdollinen tarvittava parlamentaarinen käsittely ja hallituksen esityksen viimeistely.

Aikataulu: Vuoden 2025 loppuun mennessä

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (OM/YOO + OM/KRO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Liittyy oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen –työryhmän työhön

Vaikuttavuus: Tavoitteena on vahvistaa oikeudenkäytön riippumattomuuden perustuslaillisia takeita ja siten vahvistaa oikeusvaltion rakenteita.

Hankkeet, jotka edellyttävä lisämäärärahaa

1.2.10 Häiriötilanteiden hallintaa koskevan sektorilainsäädännön ajantasaisuudesta ja kattavuudesta huolehtiminen ESI (DJO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Häiriötilanteiden hallinta edellyttää riittävät toimivaltuudet mahdollistavaa lainsäädäntöä. Valtioneuvosto on asettanut valmiuslain uudistamista valmistelevalle työryhmän ajalle 6.10.2022-1.3.2025, jonka tehtävänä on arvioida valmiuslain ajantasaisuus, toimivuus ja kehittämistarpeet sekä valmistella uudistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavat säädösehdotukset. Valmiuslaki on tarkoitettu sovellettavaksi vain erityisen vakavissa ja koko yhteiskuntaa koskevissa kriisitilanteissa, jos tilanne ei ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Normaaliolojen häiriötilanteisiin, mukaanlukien vakaviin häiriötilanteisiin, tulisi kyetä puuttumaan ensisijaisesti normaaliolojen lainsäädännön puitteissa. Erityisesti tulisi varmistua siitä, että yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja koskeva, kunkin asianomaisen ministeriön valmisteluvastuulle kuuluva sektorilainsäädäntö sisältää riittävät toimivaltuudet myös sellaisissa vakavissa häiriötilanteissa, joissa valmiuslain poikkeusolomääritelmä ei vielä täyty, mutta jotka saattavat perustellusti edellyttää tavanomaisesta poikkeavia toimivaltuuksia. Sääntelytapa mahdollistaa valmiuslakia joustavamman reagoinnin eriasteisiin häiriö- ja kriisitilanteisiin sekä toimivaltuuksien sopeuttamisen tilanteen muutoksiin sekä osaltaan myös ennalta ehkäisee poikkeusoloihin siirtymisen tarvetta. Ministeriöiden vastuulla on huolehtia kokonaisvaltaisesti toimialansa häiriötilannelainsäädännön ajantasaisuudesta, kattavuudesta ja mahdollisista kehittämistarpeista. Tarkastelu on syytä tehdä mahdollisten keskinäisriippuvuuksien osalta myös poikkihallinnollisesti. Kokonaisturvallisuuden hallinnan, normaali- ja poikkeusolojen välillä tapahtuvan jatkumon sekä häiriötilanteiden mahdollisten keskinäisriippuvuuksien vuoksi on tärkeää, että ministeriöissä tehtävä sektorilainsäädännön päivitystyö toteutetaan samanaikaisesti valmiuslainsäädännön uudistamisen kanssa eli syksyyn 2025 mennessä ja että työlle varataan tarvittavat resurssit. Tarkistustyö edellyttää hallinnonalakohtaisen lainsäädännön kokonaisvaltaista arviointia ja se tulee siten olemaan useiden ministeriöiden osalta varsin työllistävä.

Toteutustapa: Ministeriöt toteuttavat sektorilainsäädäntönsä häiriötilanteita koskevat muutostarpeet lainsäädäntöuudistuksin hyödyntämällä tarpeellisin osin poikkihallinnollisia valmisteluryhmiä sekä arvioivat muutoinkin kehittämistarpeita kokonaisvaltaisesti ja samanaikaisesti valmiuslain uudistamista koskevan työn rinnalla. Valmistelun toteutus edellyttää sääntelyn johdonmukaisuuden varmistamiseksi myös valtioneuvostotason koordinoitua.

Aikataulu: 2023-2025

Vastuutahot päivävuoksuinen OM/Esikunta (DJO), Kaikki ministeriöt

Resurssit (eurot, htv) Merkittäviä resurssivaikutuksia toteutuksen laajuudesta riippuen

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Valmiuslain kokonaisuudistus

Vaikutavuus: Suomen kokonaisturvallisuuden takaamiseksi on välttämätöntä huolehtia poikkeusoloja koskevan lainsäädännön lisäksi myös häiriötilanteiden hallintaa koskevan sektorilainsäädännön ajantasaisuudesta ja kattavuudesta. Turvallisuuden hallinnan paineet voimistuvat kaikilla tasoilla ja sektoreilla, jolloin eri hallinnonalojen toimet voivat vaikuttaa kokonaisturvallisuuden toteutumisen edellytyksiin. Ajantasaisella ja kattavalla häiriötilannesääntelyllä voidaan vastata toimintaympäristön epävarmuuden lisääntymiseen liittyviin haasteisiin.

1.2.11 Julkisoikeudellisen häiriö- ja poikkeusolosääntelyn tarkistaminen, DJO (ESI)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Jatketaan valmiuslain kokonaisuudistushanketta. Arvioidaan julkisoikeusyksikössä, onko tarvetta tarkistaa sen valmisteluvastuulle kuuluvia hallinnon yleislakeja kriisinkestävyyden näkökulmasta.

Toteutustapa: Valmiuslain kokonaisuudistusta varten on perustettu työryhmä. Muutoin arviointi tehdään virkatyönä.

Aikataulu: Valmiuslaki-HE on tarkoitus antaa syksyyn 2025 mennessä

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (osavastuu kaikki ministeriöt)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Valmiuslain osalta resurssit ovat kunnossa, mutta häiriötilannesääntelyn osalta htv lisäystä tarvitaan.

Vaikuttavuus: Hankkeen toteuttaminen on välttämätöntä Suomen kokonaisturvallisuuden takaamiseksi.

1.2.12 Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien edistäminen, DJO; 1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Turvataan alkuperäiskansa saamelaisille kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Toteutustapa: Saatetaan maaliin pitkään vireillä olevat saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksia koskevat prosessit huomioiden Suomea velvoittavat ihmisoikeudet ja perustuslain säännökset.

Voimassa oleva saamelaiskäräjälaki on monelta osin vanhentunut mutta erityisen tärkeä lain uudistaminen on sen takia, että Suomen on todettu loukkaavan sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta että YK:n rotusyrjinnän vastaista sopimusta saamelaiskäräjien vaaliluetteloita koskevissa asioissa. Kaikissa näissä ratkaisuissa viitataan saamelaisten itsemääräämisoikeuteen ja siihen, että alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään ja jäsenyydestään.

Perustuslakivaliokunta pitää 24.2.2023 tehdyn pöytäkirjakannanoton mukaan tärkeänä, että valtioneuvosto antaa perustuslain 17 §:n 3 momentissa ja 121 §:n 4 momentissa saamelaisten asemasta ja oikeuksista säädetyn turvaamiseksi sekä Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämiseksi välittömästi ensi vaalikauden alussa uuden esityksen saamelaiskäräjälain muuttamisesta.

Aikataulu: Hallituksen esitys saamelaiskäräjälaista annetaan vaalikauden alussa syksyllä 2023. Lain voimaan tulon jälkeen järjestetään koulutusta uuden lain sisällöstä ja arvioidaan tarvetta harmonisoida sektorilainsäädäntöä.

Suomella on vetovastuu pohjoismaisen saamelaissopimuksen edistämisestä vuodesta 2023 alkaen.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Saamelaiskäräjien lisäresurssitarpeiden arvioidaan olevan 1 milj. euroa vuosittain.

Vaikutavuus: Alkuperäiskansa saamelaisten oikeudet turvataan yhdenmukaisesti ja kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti lainsäädännössä ja lakien toimeenpanossa. Mahdollistetaan saamelaisten oikeuksien toteutuminen valtionrajoista riippumatta ja vahvistetaan yhteistyötä erityisesti saamen kielen ja kulttuurin säilymisedellytysten turvaamiseksi pohjoismaisella tasolla.

1.2.13 Syrjinnän ja rasismien vastaisen politiikan vahvistaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat painokkaasti kannustaneet Suomea varaamaan syrjinnän vastaiselle työlle riittävät resurssit vaikuttavuuden tehostamiseksi. Suomen valtion on vahvistettava rooliaan syrjinnän vastaisen politiikan johtamisessa.

Tulevalla hallituskaudella tulee tukea vahvemmin eri toimijoita yhdenvertaisuuden edistämisen lakisääteisissä velvoitteissa, lisätä tietoisuutta syrjinnän ja rasismien haitallisista vaikutuksista sekä vahvistaa tiedonkeruuta yhdenvertaisuuden toteutumisesta yhteiskunnassa.

Hyvät väestösuhteet tukevat osallisuuden ja vaikuttamisen kokemusta. Tulevalla hallituskaudella tulee vahvistaa yhdenvertaisen yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista. Näin edistämme vähemmistöryhmien oikeuksien toteutumista ja luottamusta julkisen vallan toimijoihin.

Yhteiskunnan rakenteissa esiintyvä syrjintä on monitahoinen ja haastava ongelma, ja sen ratkaisemiseksi tarvitaan laajaa koordinoitua yhteistyötä eri hallinnonalojen välillä.

Toteutustapa: Luodaan ensimmäinen poikkihallinnollinen toimintaohjelma seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien, yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Ohjelmassa tarkastellaan läpileikkaavasti lainsäädäntöä ja politiikkatoimia, jotka koskevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.

Laaditaan Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman tavoitteiden pohjalta toimenpideohjelma rasismien vastaisen työn vahvistamiseksi ja hyvien väestösuhteiden politiikan kehittämiseksi.

Kehitetään syrjinnän seurantaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi perustuen tutkittuun tietoon.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Ohjelmaan 100 000 euroa vuosittain. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) HO kortti Vihatekojen vastaisen työn vakiinnuttaminen. STM yhteistyössä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevassa toimintaohjelmatyössä.

Vaikuttavuus: Yhdenvertaisuuden ja hyvien väestösuhteiden edistäminen tulee olennaiseksi osaksi yhteiskuntaa ja päätöksentekoa. Syrjintään puututaan tehokkaammin. Tutkittua tietoa yhdenvertaisuuden toteutumisesta on paremmin saatavilla tehokkaiden toimenpiteiden pohjaksi.

1.2.14 Vihatekojen vastaisen työn vakiinnuttaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vihapuheen ja -tekojen vastaisen työn kehittämiseen kohdistuu kansainvälistä painetta. Kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet Suomelle lukuisia suosituksia liittyen syrjintään, viharikoksiin ja vihapuheeseen. Suosituksissa on muun muassa kehoitettu Suomea kehittämään koordinaatiota sekä ammattilaisten osaamista.

Syrjivät asenteet ja vihateot koskettavat suoraan niiden kohteeksi joutuvia ryhmiä ja yksilöitä. Samalla vaikutukset ulottuvat koko yhteiskuntaan ja oikeuksien yhdenvertaiseen toteutumiseen. Vihapuheella ja häirinnällä pyritään vaikuttamaan demokraattiseen päätöksentekoon. Lisäksi vihapuhe ja häirintä estävät yhteiskunnallista osallistumista. Ihmisten kokemukset vihapuheesta, häirinnästä ja syrjinnästä ovat kasvaneet. Digitalisaation myötä syrjivät asenteet ja vihapuhe normalisoituvat ja leviävät aiempaa laajemmalle ja nopeammin.

Oikeusministeriössä on tehty EU-rahoituksella vihatkojen torjumiseen liittyvää kehittämistyötä vuodesta 2018 lähtien. Saaduilla resursseilla on suunniteltu ja testattu viharikosten ja syrjinnän vastaisen työn mallintamista ja koordinoitua. Jatkossa viranomaisten ei ole mahdollista hakea vastaavaa EU-rahoitusta, jolloin työtä ei pystytä jatkamaan.

Tarve vihatkojen vastaiselle työlle on osoittautunut pysyväksi. Pitkäjänteistä rahoitusta tarvitaan työn jatkamiseksi valtioneuvoston eri toimijoiden välillä. Keskitetty vihatkojen vastainen työ tukee viranomaisia lakisääteisten velvoitteiden hoitamisessa koordinoimalla toimintaa ja vahvistamalla osaamista.

Toteutustapa: Vihatekojen vastaisen työn kehittämiseen liittyy tiedolla johtamisen ja osaamisen vahvistaminen viranomaisten ja muiden keskeisten toimijoiden keskuudessa. Työhön liittyy myös vihatkojen vastaisen työn näkökulman esillä pitäminen toimintapolitiikoissa ja lainsäädännössä. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi perustamalla vihatkojen vastainen osaamiskeskus oikeusministeriöön tai nimeämällä tehtävään valtioneuvoston vihatkojen vastaisen työn koordinaattori.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Ohjelmaan 100 000 euroa vuosittain. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) HO kortti Syrjinnän ja rasismien vastaisen politiikan vahvistaminen (OM/DJO), HO kortti Rikksentorjunnan kansallisen tason organisoiminen ja toteuttaminen 2023-2027 (OM/KRO), HO kortti Nuorisoriikollisuuden ehkäisy (OM/KRO), HO kortti Kansallinen sovitteluverkosto osaamisen tueksi ja yhteistyökanavaksi (OM/KRO), Sisäministeriön poliisiosasto tukee OM:n vihatkojen vastaista työtä

Vaikutavuus: Pitkäjänteinen vihapuheen ja -tekojen vastainen työ lisää sen vaikuttavuutta. Vihatekojen vastaisella työllä vahvistetaan demokraattisen yhteiskunnan rakenteita, mahdollistetaan yhteiskunnallista osallistumista, ja erityisesti vähemmistöihin kuuluvien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

1.2.15 * Suomen osallistumista kansainväliseen oikeusvaltioyhteistyöhön vahvistetaan, ESI (DJO, KRO, YOO); 0,5 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vahva oikeusvaltio on globaalisti vakauden ja turvallisuuden tae. 140 valtion oikeusvaltiokehitystä vertailevan *World Justice Project Rule of Law* –indeksin mukaan oikeusvaltiokehitys jatkaa heikkenemistään koko maailmassa. Kehitys vie sääntöihin perustuvasta liberaalista demokratiasta kohti autoritarismia.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa tekee kansainvälisestä oikeusvaltio- ja demokratiatyöstä entistäkin tärkeämpää. Ukrainalle on myönnetty EU-ehdokasmaa-asema ja sen tukemiseen ja jälleenrakentamiseen kanavoidaan merkittävää kansainvälistä rahoitusta. Edistyminen oikeuslaitosuudistuksissa ja korruptiontorjunnassa on keskeisin edellytys kaikkien EU:n jäsenyyttä hakeneiden valtioiden etenemiselle EU:n laajentumisprosessissa. On erittäin tärkeää tukea Ukrainaa sen oikeusvaltiorakenteiden, hyvän hallinnon ja korruption vastaisten toimien vahvistamisessa. Suomen tulee aktiivisesti jakaa vahvuuksiaan ja hyviä käytäntöjään näissä kysymyksissä. Oikeusvaltiorakenteet ovat kestävän rauhan, kehityksen ja yhteiskuntien resilienssin tukipilareita.

Monenväliset kansainväliset oikeusalan järjestöt luovat oikeusvarmuutta, oikeusturvaa ja yhteisiä pelisääntöjä rajat ylittävälle yritystoiminnalle ja ihmisten välisille kontakteille. Suomen tulee osallistua järjestöjen toimintaan aktiivisesti sekä edistää monenvälisten kansainvälisten sopimusten, kuten ihmisoikeussopimusten, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin (HCCH) yleissopimusten sekä YK:n kriminaalipoliittisten sopimusten ja muiden instrumenttien mahdollisimman laajaa ja tehokasta globaalia soveltamista. Lisäksi on tärkeää tukea Euroopan neuvostoa maanosan keskeisimpänä oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeustoimijana.

EU muodostaa perussopimusten mukaan vapauden, oikeuden ja turvallisuuden alueen ja EU:n yhteiset arvot ovat myös sen ulkoisen toiminnan perusta. EU:n oikeusvaltiovälineiden täysimääräinen käyttö ja niiden kehittäminen vahvistavat luottamusta ja EU:n taloudellisia intressejä.

Suomi on oikeusvaltiokehityksessä edelläkävijä ja sen tulee nykyistä vahvemmin osallistua kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön oikeusvaltiokehityksen parantamiseksi. Suomen vahvalle oikeusvaltio-osaamiselle on kansainvälistä kysyntää, johon yksi merkittävä vastaus on ollut Helsingin yliopistoon vuonna 2021 perustettu Oikeusvaltiokeskus. On tärkeää vahvistaa Oikeusvaltiokeskuksen hanketyön ja valtioneuvoston kansainvälisen toiminnan yhteisvaikutusta. Johdonmukaisuutta, tehokkuutta ja vaikuttavuutta voidaan vahvistaa valtioneuvoston yhteisillä kansainvälisen oikeusvaltiotyön linjauksilla.

Toteutustapa: Valmistellaan valtioneuvoston kansainvälisen oikeusvaltioyhteistyön linjaukset tavoitteena tehostaa oikeusvaltiotyötä ja lisätä sen vaikuttavuutta ja johdonmukaisuutta.

Huolehditaan Oikeusvaltiokeskuksen toimintaedellytyksistä ja vahvistetaan oikeusministeriön kansainvälistä yhteistyötä oikeusvaltioperiaatteen edistämiseksi.

Linjausten toteuttamiseen voi kuulua mm. kansainväliset aloitteet, hanketoiminta, kahdenväliset oikeusalan yhteistyöasiakirjat, hyvien käytäntöjen jakaminen sekä suomalaisten oikeusalan asiantuntijoiden sekondeeraaminen kansainvälisiin tehtäviin.

Seuranta: koordinaatiotyöryhmä tai verkosto.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/ESI, osastot, UM

Resurssit (eurot, htv): Osoitetaan oikeusministeriölle 2 htv kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön ja 300 000e/vuosi yhteistyön toteuttamiseen.

Turvataan Helsingin yliopiston Oikeusvaltiokeskuksen rahoitus (UM).

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan läheisessä yhteistyössä Helsingin yliopiston Oikeusvaltiokeskuksen kanssa, joka on keskeinen kansainvälisten oikeusvaltiohankkeiden toteuttaja. Oikeusvaltiokeskuksen toiminnan rahoittaa ulkoministeriö. (UM)

Oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeustyö muodostavat kokonaisuuden, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. (OM HO-kortti Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023-2027).

Valtioneuvoston oikeudenhoitoa koskevasta selonteosta antamassaan lausunnossa (LaVM 31/2022) lakivaliokunta on edellyttänyt, että hallitus antaa eduskunnalle syyskuun 2026 loppuun mennessä uuden selonteon oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä. Eduskunta edellyttää, että selonteossa arvioidaan myös laajemmin oikeusvaltiokysymyksiä sekä oikeudenhoidon EU:n ja kansainvälisen tason liittyviä. (OM HO-kortti Oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeellisten perustuslain muutostarpeiden arvioiminen ja valmisteleminen).

Vaikuttavuus: Vaikuttamalla kansainväliseen oikeusvaltiokehitykseen ja vahvistamalla kansainvälistä monenvälistä sääntöpohjaista järjestystä Suomi edistää kestäväää kehitystä ja vakauttaa myös omaa kansainvälistä toimintaympäristöään. Samalla parannetaan toimintaympäristön muutosten seuranta ja ennakoimista.

Aktiivinen ja vaikuttava osallistuminen kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön vahvistaa myös kehitysyhteistyön kumppanimaiden oikeudellista infrastruktuuria ja voi parantaa kehitysyhteistyön vaikuttavuutta.

2. VAHVISTETAAN DEMOKRATIAA JA YHDENVERTAISUUTTA

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

2.1 Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisyhteiskuntastrategiasta ja sen toimeenpanosta, DJO (ESI)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Valmistellaan kansalaisjärjestöstrategia ja sen toimeenpanosuunnitelma, jotka toimivat viitekehyksenä hallinnon toimintatavoille ja johdonmukaiselle yhteistyölle kansalaisyhteiskunnan kanssa. Keskeisenä tavoitteena on kansalaisten, kansalaisjärjestöjen ja neljännen sektorin osallistumisen lisääminen sekä suotuisan toimintaympäristön takaaminen kansalaisyhteiskunnan toiminnalle. Suotuisan toimintaympäristön takaamisessa kansainväliset suositukset ovat korostaneet muun muassa järjestörahoituksen ja varainkeruun saavutettavuutta, byrokratian keventämistä sekä valtion tukea innovaatioihin ja kokeiluihin nykyistä väljemmillä kriteereillä, jotta voidaan taata järjestöjen toimintavapaus ja autonomia.

Toteutustapa: asetetaan hanke ja poikkihallinnollinen työryhmä, toteutetaan avoimesti ja vuorovaikutteisesti, kansalaisyhteiskuntaa laajasti osallistaen.

Hankkeessa: Arvioidaan kansalaisyhteiskunnan osallisuutta ja taloudellisia toimintaedellytyksiä muuttuneessa toimintaympäristössä (selvitys).

Osana selvitystä tulee huomioida vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan edellytysten ja tukemisen vaihtelevat tarpeet alueittain, kunnittain ja aiheittain sekä se, miten hyvinvointialueuudistus suuntaa järjestöjen tukemista erilaisille järjestöille.

Laaditaan selvityksen ja vuorovaikutteisen prosessin pohjalta kansalaisyhteiskuntastrategia ja -toimenpideohjelma (valtioneuvoston periaatepäätös), jotka viedään käytäntöön. Keskeiset teemat liittyvät mm. järjestöjen autonomiaan, rahoituksen ja varainkeruun saatavuuteen ja saavutettavuuteen, byrokratian keventämiseen, innovaatioiden ja kokeilujen tukemiseen, tiedonsaannin, osallistumisen ja kumppanuuksien sekä vapaaehtoistoiminnan edellytysten kehittämiseen ja koordinointiin.

Laaditaan kansalaisyhteiskunnan tilaan liittyvä ennakointi/seurantajärjestelmä (tutkimuslähteiden kokoaminen, indikaattorit, mahdollinen kansalaisyhteiskuntabarometri).

Vahvistetaan virkahenkilöiden ymmärrystä ja osaamista kansalaisyhteiskunnasta ja yhteistyöstä (osaamisen kehittämissuunnitelma, joka nivotaan osaksi aiheeseen valmisteltavaa verkkokoulutusta, verkostoitumistilaisuuksia sekä muita mahdollisia kehittämistoimenpiteitä

Vahvistetaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tietämystä sekä osaamista eri rahoitus- ja varainhankintamahdollisuuksista.

Vakiinnutetaan valtakunnallisen vapaaehtoistyön verkoston toiminta ja valtakunnallisen vapaaehtoistoiminnan koulutuksen koordinointi.

Aikataulu: Vaalikausi. Valmistelu aloitetaan vuonna 2023. Periaatepäätös 2024, toimeenpano vuoteen 2027 saakka.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO, ESI

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Demokratia, oikeusvaltio sekä perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä arvopohjan, jolle suomalainen yhteiskuntajärjestys rakentuu. Myös talous, ihmisten hyvinvointi ja elämänlaatu kohoavat yleensä parhaalle tasolle demokratioissa. Näistä syistä demokratiaa kannattaa puolustaa. Liberaali demokratia tarkoittaa reiluissa ja vapaissa monipuoluevaaleissa valittujen edustajien valtaa, jota rajoittaa vallan kolmijako, yleinen laillisuusperiaate sekä yksilönvapauksia suojeleva perustuslaki. Julkisen vallan tehtävänä on perustuslain nojalla edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 46/2017 vp) korostanut, että ”monet suomalaisen demokratian perinteiset vahvuudet, kuten yhdessä sopimisen kulttuuri, äänestämisen normi, vapaa media ja demokratian arvostus, ovat heikentyneet ja vaarassa heikentyä edelleen. Erityisen vakavasti demokratiamme legitimiyyttä uhkaavat yhteiskunnallinen jakautuminen ja vastakkainasettelu sekä yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistuminen... Valiokunta kiirehtii tehokkaita toimenpiteitä, joilla demokratiaamme uhkaava kehitys saataisiin käännettyä.”

Pitkäjänteisiä toimenpiteitä demokratian edistämiseksi on syytä jatkaa ja toimeenpanon poikkihallinnollisuutta on tarpeen edelleen vahvistaa, jotta Suomi olisi jatkossakin demokratian toteutumisen mallimaa ja toimiva oikeusvaltio kaikilla kansainvälisillä mittareilla mitattuna.

2.2 Tehdään avoimuusrekisterilain jälkikäteisarviointi ja soveltamisalan laajentamisen esiselvitys, DJO

Avoimuusrekisterilain soveltamisalan laajentamisen selvittämisen tärkeyttä korostettiin avoimuusrekisterin valmistelun ja eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Lakivaliokunnan lausumaehdotus: ”Eduskunta edellyttää, että avoimuusrekisterilain soveltamisalaa eduskuntaan ja ministeriöihin kohdistuvaan vaikuttamistoimintaan seurataan ja kokemusten perusteella arvioidaan soveltamisalan laajentamista muille hallinnon tasoille kohdistuvaan vaikuttamistoimintaan.”

Eduskunnan lausuman mukaisesti oikeusministeriö toteuttaa seuraavan hallituskauden aikana soveltamisalan laajentamista koskevan arvioinnin.

Lakivaliokunnan lausumaehdotus: ”Eduskunta edellyttää, että avoimuusrekisterilain toimivuutta ja vaikutuksia seurataan ja arvioidaan laaja-alaisesti ja kattavasti kiinnittäen huomiota muun muassa ilmoitusvelvollisuuteen ja sen rajauksiin, ilmoitettaviin tietoihin ja ilmoitusmenettelyyn sekä sanktiojärjestelmään. Myös sääntelyn vaikutuksia kansalaisyhteiskunnan ja yritysten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ja vaikuttamistoimintaan tulee seurata.”

Eduskunnan lausuman mukaisesti oikeusministeriö toteuttaa seuraavan hallituskauden aikana avoimuusrekisterilainsäädännön jälkikäteisarvioinnin lainsäädännön alkuvaiheen kokemuksista ja mahdollisista kehittämistarpeista.

Toteutustapa: Sekä soveltamisalaa koskeva arviointi, että toimeenpanon vaikutusarviointi toteutetaan yhteistyössä VTV:n kanssa. Sidosryhmiä kuullaan laajasti. Lisäksi riittävää tietopohjaa varten tullaan teettämään erillisiä selvityksiä.

Aikataulu: Jälkikäteisarviointi toteutetaan 2025–2027 välillä. Soveltamisalan laajentamisen esiselvitys toteutetaan 2023–2027 välillä.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) DJO/DVY

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

2.3 Eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistaminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Eduskuntavaalien poliittisen suhteellisuuden nykyistä yhdenvertaisempi toteutuminen alueellinen edustavuus turvaten.

Toteutustapa: Asetetaan parlamentaarinen työryhmä/komitea.

Parlamentaarinen valmistelu perustuu eduskuntaan valittujen puolueiden edustajien muodostamasta työryhmästä/komiteasta. Sihteeristönä ja asiantuntijoina toimivat OM:n virkamiehet sekä mahdollisesti aihealuetta tuntevat tutkijat. Työryhmän/komitean mietintöön perustuva hallituksen esitys. Perustuslakia ja vaalilakia muutetaan tarvittavilta osin.

Aikataulu: Parlamentaarinen valmistelu aloitetaan vuoden 2023 aikana. Mietinnön perusteella annetaan hallituksen esitys vaalikauden aikana ja jos esitys sisältää ehdotuksen perustuslain muuttamiseksi, jätetään esitys lepäämään vaalien yli.

Uusi vaalijärjestelmä voisi olla käytössä eduskuntavaaleissa 2031.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: EK 14/2015 vp: ”Eduskunta edellyttää, että suomalaisen vaalijärjestelmän kehittämiseksi ja vaalilainsäädännön uudistamiseksi käynnistetään parlamentaarinen valmistelu, jossa otetaan huomioon perustuslakivaliokunnan kannanotot. Eduskunta painottaa, että valmistelun tulee olla avointa ja siinä tulee laaja-alaisesti ja ennakkoluulottomasti selvittää erilaisia vaihtoehtoja, joilla parhaiten voidaan lisätä vaalijärjestelmämme toimivuutta ja nostaa äänestysaktiivisuutta, parantaa vaalien suhteellisuutta, pienentää ns. piilevää äänikynnystä ja turvata alueellinen edustavuus.”

PeVL 22/2018 vp: Valiokunnan saaman selvityksen mukaan oikeusministeriön on tarkoitus asettaa lähiaikoina parlamentaarinen työryhmä valmistelemaan vaalijärjestelmän uudistamista eduskunnan lausumassa edellytetyllä tavalla. Valiokunta kiirehtii parlamentaarisen valmistelun käynnistämistä ja katsoo, että uudistustyön merkitys edustuksellisen demokratian legitimitetin vahvistamisen kannalta ja vaalijärjestelmän uudistamiseen liittyvien näkemysten yhteensovittamisen vaikeus puoltaisivat valmistelun antamista arvovaltaisen parlamentaarisen komitean tehtäväksi.”
Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti (2022): ”Parlamentaarinen vaalityöryhmä toteaa, että vaalijärjestelmän kehittäminen on laaja ja haastava tehtävä, jossa täytyy ottaa huomioon erilaisia ristikkäisiä intressejä. Työryhmällä ei ole riittävää yksimielisyyttä jatkovalmisteluun esitettävästä mallista. Työryhmä katsoo, että nyt tarkasteluissa olleista vaihtoehdoista tulee koota kattava vertailu seuraavan hallituskauden hallitusohjelmaa varten, jotta eduskunnan lausumassa (EK 14/2015 vp) todettuihin tarpeisiin voidaan vastata. Työssä tulisi pyrkiä laajaan parlamentaariseen konsensukseen ja selvitystyöhön on varattava riittävät resurssit.”

2.4 Ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 I §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttaminen, vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön muuttaminen ulkomaalaisen vaalirahoituksen osalta, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain ja puoluelain muutoksilla lisättäisiin vaali- ja puoluerahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä selkeytettäisiin ja täsmennettäisiin nykyistä sääntelyä.

Vaalilakiin tehtäisiin muutos, jolla luovuttaisiin puolueiden pakollisesta jäsenäänestyksestä eduskuntavaaleissa.

Kansalaisaloitelakia muutettaisiin siten, että eurooppalaista kansalaisaloitetta voisi kannattaa 16 vuotta täyttänyt Suomen kansalainen.

Toteutustapa: Lainsäädäntömuutos

Aikataulu: syksy 2023

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): oikeusministeriö

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)) ulkomainen vaalirahoitus

Vaikutavuus: Lisättäisiin vaali- ja puoluerahoitusvalvonnan läpinäkyvyyttä ja toisaalta vahvistettaisiin valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia. Valvontatehtävää edistäisi myös oikeus saada sitä varten tietoja kolmansilta osapuolilta. Uudistukset ovat tärkeitä avoimuuden ja demokraattisen yhteiskunnan kannalta.

Vaalilain muutoksella mahdollistettaisiin nykyistä monipuolisemmin erilaiset demokraattiset päätöksentekotavat ehdokkaiden asettamiseen vaaleissa siten kuin puolueen säännöissä tarkemmin määrättäisiin.

Kansalaisaloitteen muutoksen myötä parannettaisiin nuorten osallistumismahdollisuuksia ja tietoisuutta Euroopan unionista.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

2.5 Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023-2027, DJO (ESI, KRO); 0,2 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Suomalaisen demokratian ja sen kriisinkestävytyden pitkäjänteinen sekä poikkihallinnollinen kehittäminen. Erityisenä tavoitteena on äänestysaktiivisuuden edistäminen ja osallisuuden eriytymisen vähentäminen. Hankkeessa valmistellaan ja toimeenpannaan hallituskauden aikana kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosille 2023-2027.

Vuosina 2019-2023 valmistellussa ja toteutetussa kansallisessa demokraatiohjelmassa 2025 on edistetty monella tavoin yhdenvertaisen osallisuuden edellytyksiä ja uudenlaista vuorovaikutusta. Ohjelma on koostunut edustuksellisen, suoran ja osallistuvan demokratian kehittämistoimista, ja siihen on sisällytetty lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia. Ohjelman aikana on koottu myös keskeiset indikaattorit demokratian tilan kehityksen seuraamiseksi ja toimien vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Demokraatiohjelman toimeenpanon aikana tunnistettiin tarve pitkäjänteiselle ja systemaattiselle demokratian kehittämiselle ja seurannalle. Tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella valtioneuvosto hyväksyi marraskuussa 2022 tulevaisuuteen katsovan periaatepäätöksen suomalaisesta demokraatiopolitiikasta 2020-luvulla. Päätös on jaettu kuuteen linjaukseen, jotka käsittelevät vaalijärjestelmän toimivuutta ja turvallisuutta, yhdenvertaisia osallistumisoikeuksia ja hallinnon avoimuutta, demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatusta, moniäänistä mediaa ja osallistavaa keskustelukulttuuria, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja Suomen kansainvälistä demokraatiatyötä. Kunkin linjauksen alle on koottu keskeisiä ehdotuksia päätöksen myöhempää toimeenpanoa varten. Linjausten ja toimenpide-ehdotusten toimeenpano edellyttää erillisen toimenpideohjelman laatimista vuonna 2023 alkavalla hallituskaudella.

Toteutustapa: Toteutetaan demokraatiopoliittisessa periaatepäätöksessä kirjattuja toimenpiteitä. Arvioidaan toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO; yhteistyö soveltuvin osin muiden osastojen ja yksiköiden kanssa (mm. ESI, KRO). Edellyttää laajaa poikkihallinnollista vn-yhteistyötä.

Lisäresurssitarpeet: 0,2 milj. euroa ohjelman toimeenpanoon. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 46/2017 vp) korostanut, että ”monet suomalaisen demokratian perinteiset vahvuudet, kuten yhdessä sopimisen kulttuuri, äänestämisen normi, vapaa media ja demokratian arvostus, ovat heikentyneet ja vaarassa heikentyä edelleen. Erityisen vakavasti demokratiamme legitimiyyttä uhkaavat yhteiskunnallinen jakautuminen ja vastakkainasettelu sekä yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistuminen. Valiokunta kiirehtii tehokkaita toimenpiteitä, joilla demokratiamme uhkaava kehitys saataisiin käännettyä.”

Suomi on jatkossakin demokratian toteutumisen mallimaa ja toimiva oikeusvaltio kaikilla kansainvälisillä mittareilla mitattuna.

HO-kortin tavoitteet perustuvat kansliapäälliköiden hallitusohjelmakirjauksiin, oikeusministeriön tulevaisuuskatsaukseen, valtioneuvoston periaatepäätökseen suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla.

2.6 Tuki kansalaisjärjestöjen rahoitusmahdollisuuksien laajentamiselle (CERV-yhteyspiste), ESI (DJO); 0,5 milj, euroa v.2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tarkoitus: CERV on EU:n rahoitusohjelma, jonka tarkoituksena on edistää ja suojella EU:n yhteisiä arvoja ja oikeuksia. Ohjelmalla tuetaan erityisesti kansalaisjärjestöjä EU:n jäsenmaissa. Hausta riippuen rahoitusta voivat lisäksi hakea myös viranomaiset, yliopistot ja tutkimuslaitokset. Ohjelman budjetti EU:n rahoituskehyskaudelle 2021-2027 on 1,56 miljardia euroa. Komissio kuvaa ohjelmaa EU:n suurimmaksi perusoikeusrahastoksi. Ohjelmasta rahoitetaan mm. yhdenvertaisuuden edistämistä, kansalaisten osallistumista tukevia sekä naisiin ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa torjuvia hankkeita. Suomen tulee tavoitella vähintään Suomen EU-jäsenmaksuosuuden mukaista osuutta rahastosta.

Osana ohjelman toimeenpanoa komissio voi rahoittaa jäsenvaltioissa CERV-yhteyspisteitä, joiden tehtävänä on tarjota ohjausta, käytännön tietoa ja apua ohjelmaan liittyvissä asioissa omassa maassaan. Oikeusministeriö on kokeiluluonteisesti aloittanut CERV-yhteyspistetoimintojen toteuttamisen komission rahoituksella vuosina 2021-2022. Tavoitteena on tukea suomalaisia kansalaisjärjestöjä ja muita CERV-ohjelman potentiaalisia hakijoita CERV-ohjelman rahoituksen saamisessa Suomeen. Toiminnan jatkaminen edellyttää kuitenkin yhteyspisteen kansallista resurssointia. Koska komission rahoittamat CERV-hankkeet edellyttävät 10% omarahoitusosuutta, suomalaiset hakijatahot tarvitsevat tukea myös EU-hankkeiden omarahoitusosuuden kattamiseen. Tavoitteena on, että järjestöjen omarahoitusosuuksia voitaisiin kattaa valtionavustuksilla. Jos EU-rahoitusta onnistutaan tällä tavalla saamaan Suomeen, tämä tarkoittaisi kansallisen rahoituksen moninkertaistamista EU:n tuella, ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rahoituspohjan laajentamista.

Lisäresurssitarpeet: 0,5 milj. euroa vuosittain EU:n rahoituskehyskauden loppuun saakka vuosille 2024-2027 (CERV-yhteyspisteen vahvistaminen, valtionavustus kansalaisyhteiskunnan EU-hankkeiden omarahoitusosuuksiin).

Toteutustapa: CERV-yhteyspisteen toiminnan kehittäminen, valtionavustus kansalaisyhteiskunnan EU-hankkeiden omarahoitusosuuksiin.

Aikataulu: 2024-2027.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/ESI (OM/DJO)

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): HO-kortti Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023-2027, HO-kortti Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisyhteiskuntastrategiasta.

Vaikuttavuus: Kansalaistoimijoiden tietämys ja osaaminen eri rahoitus- ja varainhankintamahdollisuuksista kehittyy ja toiminnan rahoituspohja laajenee.

2.7 Oikeusministeriön verkkodemokratiapalvelukokonaisuuden kehittäminen ja jatkuvuuden turvaaminen, DJO; 0,8 milj. kertaluonteisesti ja 0,1 milj. euroa pysyvästi

Keskeinen sisältö ja tavoite: Viime vuosikymmeninä perinteinen poliittinen osallistuminen, kuten äänestäminen ja puolueosallistuminen, on vähentynyt. Niiden rinnalle on kuitenkin syntynyt uusia osallistumisen tapoja. Oikeusministeriö onkin kehittänyt laajan demokratiapalvelukokonaisuuden, joka tarjoaa erilaisia digitaalisia osallistumisen kanavia.

Kansalaisten kasvava kiinnostunut uusiin osallistumismuotoihin, nopea digitalisoituminen ja lainsäädännön kehittyminen (saavutettavuus, tietosuoja, julkisuus jne.) lisäävät tarvetta kehittää demokratiapalvelukokonaisuutta (demokratia.fi, kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, hyvinvointialoite.fi (rakenteilla), otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, digiraati.fi) vastaamaan nykyhetken ja tulevaisuuden tarpeisiin. Samalla tulee myös vahvistaa ja turvata demokratiapalvelukokonaisuuden jatkuvuus lisäämällä palveluiden ylläpitoon (mm. kansalaisten neuvonta) ja kehittämiseen käytettäviä resursseja, sillä kansalaisten on voitava myös jatkossa luottaa siihen, että he voivat osallistua turvallisesti luotujen kanavien kautta.

Toteutustapa: Oikeusministeriö ehdottaa seuraavia toimenpiteitä demokratiapalvelukokonaisuuden kehittämiseksi ja jatkuvuuden turvaamiseksi:

Demokratiapalveluihin liittyvien ylläpito- ja kehittämisresurssien riittävyyden turvaaminen

Rakennetaan yhtenäistä osallistumisen arkkitehtuuria, jossa erilaiset osallistumisen väylät muodostavat eheän, helposti hahmottuvan ja vaikuttavan kokonaisuuden niin kansalaisten, asukkaiden, päätöksentekijöiden kuin palveluiden järjestäjien näkökulmasta. Osallistumisen järjestelmät ja menetelmät sekä yhteistoiminta kytketään vahvemmin osaksi valmistelua.

Perustetaan oikeusministeriön ylläpitämä verkkopalvelu, jossa voi kerätä kannatusta ja perustaa valitsijayhdistyksen ehdokkaan asettamiseksi yleisissä vaaleissa. Samalla tarkastetaan valitsijayhdistyksiä koskevat vaalilain säännökset. Pääperiaatteiltaan muistuttaisi ja olisi jatkoa puolurekisteri.fi-palvelulle. Hankkeessa tulee selvittää sen liittymäkohdat vaalitietojärjestelmän uudistamiseen.

Sähköisen lausuntomenettelyn kehittäminen ja lausuntopalvelun uudistustyö

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Oikeusministeriö ja Oikeusrekisterikeskus

Lisäresurssitarpeet: Demokratiapalveluihin liittyvään kehittämiseen ja teknisen infrastruktuurin uudistamiseen, palveluiden ylläpitoon, kansalaisten neuvontaan ja palveluiden kehittämiseen 0.5 milj. kertaluonteisesti ja 0,1 milj. euroa pysyvästi.

Perustetaan oikeusministeriön ylläpitämä verkkopalvelu, jossa voi kerätä kannatusta ja perustaa valitsijayhdistyksen ehdokkaan asettamiseksi yleisissä vaaleissa. Erillisen verkkopalvelun kehittäminen 0,3 milj. euroa. Jos esiselvityksen perusteella osoittautuu mahdolliseksi liittää toimintona olemassa olevaan järjestelmään (puolurekisteri.fi tai VAT) kustannukset ovat todennäköisesti pienemmät.

Vaikutavuus: Turvaa ja edistää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia.

2.8 Vaalien turvallisuus ja selvitys itsenäisen vaaliviranomaisen perustamisesta, DJO; 0,1 milj. euroa kertaluonteisesti

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kehitetään vaalijärjestelmän turvallisuutta ja riskienhallintaa. Johdonmukaistetaan varautumistyötä.

Vaalijärjestelmän resilienssi –selvityksessä (2022) jatkokehittämistoimenpiteenä on tuotu esiin vaaliturvallisuuden parantaminen: ”Riskien hallinnan jatkokehittäminen muun muassa dokumentoinnin yhtenäistämisen kannalta edellyttäisi henkilöresurssien lisäämistä. Nykyistä vaalihäirintään keskittyvää jälkikäteisarviointia tulisi kehittää jatkossa.”

Selvitetään hyödyt, haitat ja kustannusarvio muodollisesti ja tosiasiallisesti itsenäisen, ylimmän vaaliviranomaisen perustamisesta.

Toteutustapa: Hanke. Hankkeessa kartoitetaan varautumisjärjestelmät, viranomaisyhteistyö ja yhdenmukaistetaan ja kehitetään niitä. Kehitetään vaalivarautumiseen liittyvää dokumentointia ja vaalien turvallisuuden jälkikäteisarviointia.

Rahoitetaan valtioneuvoston ulkopuolisen tekemä selvitys (nimitetään selvityshenkilö) ylimmän vaaliviranomaisen uudelleen organisoimisesta. Selvitykselle asetetaan ohjausryhmä (OM).

Aikataulu: Vaalikauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Selvitykseen 100 000 euroa. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022: ”Toimiva ja luotettava demokratia, jossa on vapaat ja rehelliset vaalit, perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja jossa kansalaiset luottavat ja osallistuvat päätöksentekoon, muodostavat keskeisen vastavoiman autoritäärisille yhteiskunnille. Toimivalla demokratialla on merkitystä kansalaisten oikeuksille, oikeusvaltiolle ja yhteiskunnan vakaudelle.”

Vaalijärjestelmän resilienssiselvitys (2022): ”Vaalien resilienssin näkökulmasta on aihetta tarkastella, tulisiko myös Suomessa järjestää vaaliviranomainen omaksi, itsenäiseksi viranomaiseksi.

3. EHKÄISTÄÄN RIKOLLISUUTTA JA LISÄTÄÄN TURVALLISUUTTA

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

3.1 Rikosoikeudellisen virkavastuun kokonaisuudistus, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan rikosoikeudellisten virkavastuusäännösten ajantasaisuus ja valmistellaan tarvittavat muutokset.

Toteutustapa: Valmisteilla olevan arviomuistion ja ulkopuolisen selvityksen valmistuttua asetetaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia asiaa koskeva mietintö hallituksen esityksen muotoon.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Virkavastuu turvaa virkatoiminnan lainmukaisuutta ja on tärkeä oikeusvaltion tae. Virkavastuulla on tämän vuoksi tärkeä merkitys yhteiskunnan toiminnan ja kansalaisten viranomaistoimintaa ja julkisia palveluita kohtaan tunteman luottamuksen kannalta.

Kokonaisarviointi on ajankohtainen, koska rikoslain 40 luvun virkarikossäännösten edellinen merkittävä uudistus toteutettiin 2002. Tämän jälkeen yhteiskunnassa on tapahtunut muutoksia, joilla on vaikutusta myös virkavastuuseen. Julkisyhteisöille on annettu entistä monipuolisempia tehtäviä ja samalla julkisten tehtävien hoitamista on siirtynyt yksityisen sektorin toimijoiden hoidettavaksi. Eduskunta edellytti sote-uudistuksessa (HE 241/2020 vp) hyväksymässään lausumassa, että hallitus käynnistää välittömästi rikoslain 40 luvun virkarikossäännösten ja rikoslain ulkopuolisten virkavastuusäännösten kokonaisarvioinnin sekä arvioinnin pohjalta valmistelee tarvittavat lainsäädäntömuutokset (EV 111/2021 vp s. 1–2).

3.2 Terrorismirikosten kokonaisuudistus, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan terrorismirikoksia koskeva rikoslain 34 a luku.

Toteutustapa: Asiaa koskevan virkavalmistelun jälkeen asetetaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia asiaa koskeva mietintö hallituksen esityksen muotoon.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Terrorismirikokset ovat yhteiskunnan perustoimintoja sekä ihmisten henkeä, terveyttä ja turvallisuutta vakavasti vaarantavia rikoksia. Terrorismirikoksia koskevaa rangaistussääntelyä on vuosien mittaan täydennetty lukuisilla uusilla säännöksillä, ja se on sisällöllisesti varsin kattava. Hankkeessa uudistetaan terrorismirikoksia koskevat rangaistussäännökset niin, että säännökset muodostavat kattavan, selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden, joka samalla täyttää kansainvälisten velvoitteiden ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Sääntelyn selkeys ja tarkkarajaisuus edistävät rikosten selvittämistä ja rikosentekijöiden vastuuseen saattamista.

3.3 Ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategia, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Laaditaan yhteiskunnallisesti laaja-alainen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategia ja toimenpideohjelma sekä vaikuttavuusmittarit, jotka valmistellaan ja toimeenpannaan yhteistyössä viranomaisten ja järjestöjen kanssa.

Toteutustapa: Oikeusministeriön tai valtioneuvoston asettama poikkihallinnollinen viranomais- ja järjestöryhmä alatyöryhmineen valmistelee laaja-alaisen ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategian, toimenpideohjelman ja vaikuttavuusmittarit perustuen aikaisempaan työhön, tuoreeseen tilannekuvaan sekä teetettävään pohjoismaiseen vertailuun. Strategia hyväksytään valtioneuvoston periaatepäätöksellä.

Ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden kokonaisvaltainen ennaltaehkäisy, torjunta ja jälkihoito edellyttävät valtioneuvoston, ministeriöiden hallinnonalojen ja kansalaisjärjestöjen koordinoitua yhteistyötä. Eduskunnan ja valtioneuvoston linjausten mukaisesti oikeusministeriö ja sisäministeriö ovat valmistelleet järjestäytyneen rikollisuuden strategian päivittämisen taustaa-aineistoa.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO, SM, POHA, STM, VM, YM, Tulli, Verohallinto; lisäksi tarvittavat seuraavista: OKM, TEM & muut mahdolliset ministeriöt; EK, SY, Kauppakamarit ja kansalaisjärjestöt

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)) Nuorisorikollisuuden ehkäiseminen, Viranomaisten oma-aloitteinen tietojenvaihto

Vaikuttavuus: Strategialla voidaan vähentää ammattimaista ja järjestäytynyttä rikollisuutta. Rikollisuuden vähentyessä myös sen yhteiskunnalle aiheuttamat haitat ja kustannukset sekä viranomaistoiminnan määrä vähenevät tervehdyttäen samalla yritystoimintaa ja taloudellista kilpailua.

3.4 Rikoslain alueellista soveltamisalaa koskevien säännösten uudistaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan rikoslain alueellista soveltamisalaa koskevat 1 luvun säännökset

Toteutustapa: Rikoslain 1 luvun uudistustarpeita koskevan selvityksen pohjalta suoritetaan esivalmistelu virkатыönä, minkä jälkeen mahdollisesti asetetaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia asiaa koskeva mietintö hallituksen esityksen muotoon.

Aikataulu: 2023-2027 hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Varmistetaan rikoslain 1 luvun säännösten ajantasaisuus, mikä on tarpeen ottaen huomioon, että sääntelyä on viimeksi arvioitu kokonaisuutena vuonna 1996 ja rikollisuuden rajat ylittävän luonteen kasvu sekä digitalisoituminen ja kansainvälistymiskehitys. Varmistetaan, että rikoslain alueelliset soveltamisalasäännökset mahdollistavat rikosvastuun asianmukaisen toteuttamisen. Sääntelyn selkeyttäminen tehostaa sen sovellettavuutta.

3.5 Turvallisuusselvityslain päivittäminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan vuonna 2014 säädetyn turvallisuusselvityslain toimivuus ja päivitystarpeet. Arviointi kohdistuu erityisesti turvallisuusselvitysmenettelyä ja selvityksen kohteen oikeuksia, käytettäviä tietolähteitä ja arviointikriteerilautakunnan roolia koskevaan sääntelyyn. Arvioinnissa otetaan huomioon turvallisuusympäristön muutokset ja taustantarkistukseen liittyvät EU-lainsäädännön velvoitteet.

Toteutustapa: Arviomuistio virkatyönä. Jos siihen saadaan tarvittava htv-lisäys: Säädösehdotuksen valmistelu työryhmässä, jossa ovat edustettuna OM, SM, PLM, VNK, VM, UM, LVM ja TEM, [suojelupoliisi, pääesikunta] sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöt.

Aikataulu: 2023–2027 Hallituskauden kuluessa

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Hankkeella on yhteys EU:n CER- ja NIS2-direktiivien täytäntöönpanoon.

3.6 Oikeushenkilön rangaistusvastuun kokonaisuudistus, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva rikoslain 9 luku ja vastuumuotoa koskevat rikoslain erityisen osan soveltamisalasäännökset.

Toteutustapa: Asiaa koskevan jo toteutetun selvityksen pohjalta suoritetaan virkavalmistelua, minkä jälkeen asetetaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia asiaa koskeva mietintö hallituksen esityksen muotoon.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Oikeushenkilön rangaistusvastuun hyödyntäminen on varsin vähäistä muissa rikostyypeissä kuin työturvallisuusrikoksessa ja ympäristön turmelemisessa. Säännösten uudistamisella tämä vastuumuoto saadaan asianmukaisesti käyttöön. Tällä on vaikutusta myös muun muassa harmaan talouden torjunnassa. Uudistamista tulevat mahdollisesti edellyttämään myös eräät vireillä olevat direktiiviehdotukset, mutta yksittäisten direktiivien täytäntöönpanon yhteydessä on vaikeaa toteuttaa vastuumuotoa koskevan sääntelyn tarpeellista kokonaisvaltaista uudistamista.

3.7 * Seuraamusjärjestelmää koskevan lainsäädännön selkeyttäminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selkeytetään seuraamusjärjestelmää koskevaa lainsäädäntöä ja varmistetaan eri seuraamustyyppien tarkoituksenmukainen käyttö. Erityisesti yhdyskuntaseuraamuksia koskeva lainsäädäntö ja erilaisten rangaistukseen liitettävien valvontamuotojen suhde toisiinsa edellyttävät selkeyttämistä. Lisäksi kehitetään sakkojärjestelmää siten, että varmistetaan päiväsakkorangaistusten kohtuullisuus ja oikeudenmukaisuus sekä arvioidaan rikesakkorangaistuksen käyttöala.

Toteutustapa: Säädosvalmisteluhanke. Ensi vaiheessa laaditaan arviomuistio, minkä jälkeen valmistelua jatketaan työryhmä- ja virkatyönä. Edellyttää tutkimuksen tekemistä tiettyjen yhdyskuntaseuraamusten soveltamisesta ja sisältöjen toteutumisesta sekä päiväsakkojärjestelmän oikeudenmukaisuuteen vaikuttavista perusteista ja rikesakon soveltamisalan kehittämistarpeista. Lainsäädännön selkeyttäminen edellyttää muutoksia rikoslakiin sekä rangaistusten täytäntöönpanoa koskeviin lakeihin. Rikoksista tuomittavien erilaisten seuraamustyyppien määrä on lisääntynyt selvästi viime vuosikymmeninä. Tämän myötä seuraamusjärjestelmä kokonaisuutena on muodostunut vaikeasti hahmotettavaksi. Erityisesti erilaisten yhdyskuntaseuraamusten sisältöjä ja eroja voi olla vaikea hahmottaa. Samalla kun erilaisten seuraamustyyppien määrä on kasvanut, on joidenkin niistä käyttö ollut hyvin vähäistä. Alle 18-vuotiaille tarkoitettujen nuorisorangaistusten käyttö on jäänyt erittäin vähäiseksi. Samoin valvontarangaistuksen, eli niin sanotun jalkapantaa rangaistuksen, käyttö on jäänyt selvästi vähäisemmäksi, kuin mitä siitä säädettyä arvioitiin. Yhdyskuntaseuraamusten käytössä on ilmennyt myös suuria alueellisia eroja. Eri seuraamustyyppien sisältöjä, käyttöalaa ja täytäntöönpanoa tulisikin tarkastella kokonaisuutena ja arvioida, miten lainsäädäntöä on tarpeen selkeyttää, jotta kokonaisuus olisi mahdollisimman toimiva. Lainsäädännön kehittämisessä tulisi huomioida se, miten eri seuraamustyyppien sisällöt ja niiden täytäntöönpano tukevat rangaistukseen tuomittujen uusintarikollisuuden ehkäisemistä. Eduskunnan lakivaliokunta on useammassa lausunnossaan nostanut esille tarpeen selkeyttää seuraamusjärjestelmää koskevaa lainsäädäntöä kokonaisuutena ottaen huomioon myös ennaltaehkäisevien toimien, kuten päihdehoidon, merkitys.

Aikataulu: 2023-2027, osa toimista mahdollisesti seuraavalle hallituskaudelle

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Lainsäädännön selkeyttäminen edesauttaa sitä, että erilaisia seuraamuksia sovellettaisiin mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja yhdenmukaisesti koko maan tasolla. Selkeyttäminen ja tarvittavat rangaistustyyppien sisällölliset muutokset varmistavat sen, että rikosentekijöille tuomittavat seuraamukset ovat sisällöllisesti sellaisia, että ne mahdollisimman tehokkaasti vähentävät rikosten uusimiseriskiä. Rikesakon käyttöalan arviointi on tarpeellista, koska sen soveltamisalaan kuuluvia keskeisiä alueita (erityisesti liikenne) on osin siirretty hallinnollisten virhemaksujen piiriin ja jotta jatkossa voidaan eri lainsäädäntötilanteissa perustellusti arvioida, mitä sakotusjärjestelmää on aiheellista käyttää, mikäli sanktioinnille on tarvetta. Päiväsakkojärjestelmän kehittämiseen antaa aiheita muun muassa EU-tuomioistuimen Suomea koskeva langettava ratkaisu.

3.8 Vankeusaikaa ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutostarpeet. Uudistetaan tutkintavankien sijoittamista ja vanginkuljetusta koskeva lainsäädäntö.

Toteutustapa:

1) Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutostarpeiden arviointi. Lainsäädäntöä uudistetaan vastaamaan erityisesti kansainvälisissä suosituksissa ja laillisuusvalvontakäytännössä esitettyjä huomioita ja muutenkin yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia. Tavoitteena on näin edistää uusintarikollisuuden ehkäisyä, vankilaturvallisuuden ylläpitämistä ja vankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Keskeiset muutostarpeet liittyvät vankien yhteydenpitoon vankilan ulkopuolelle, toimintojen järjestämiseen ja vankien valvontaan. Oikeusministeriössä on laadittu syksyllä 2021 arviomuistio keskeisistä muutostarpeista. Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan muutoksia. Työryhmän on tarkoitus valmistella kaksi hallituksen esitystä, joista ensimmäinen annettaisiin eduskunnalle vuoden 2024 alussa ja toinen vuoden 2025 alussa.

2) Tutkintavankien sijoittamista ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Tutkintavankeuslakiin valmistellaan tutkintavankien vankilaan sijoittamista koskevat muutokset. Kyse on siitä, että vuoden 2025 alusta lukien tutkintavangit sijoitetaan Rikosseuraamuslaitoksen vankilaan heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Muutoksella on tarkoitus toteuttaa kansainvälisessä ja kansallisessa laillisuusvalvontakäytännössä todettu tavoite, ettei tutkintavankeja enää sijoiteta poliisin säilytystiloihin.

Vanginkuljetuslainsäädäntö on vanhentunutta. Valmisteilla olevassa laissa on tarkoitus säätää kuljetettavan henkilön oikeusasemasta, kohtelusta ja olosuhteista sekä kuljetuksesta huolehtivien viranomaisten tehtävänjaosta, toimivaltuuksista ja vastuusta.

Säädösvalmistelun perustana on Rikosseuraamuslaitoksen johdolla toimineen työryhmän ehdotukset ja hankkeen ohjausryhmän niistä tekemät linjaukset. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa kevätkaudella 2024.

Aikataulu: 2023–2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)) Säädoshanke kytkeytyy oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan ja vankilaverkoston uudistamiseen, joissa myös lainmuutosten edellyttämät lisäresurssit on ainakin pääosin huomioitu.

Vaikuttavuus: Vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia koskevan lainsäädännön uudistaminen edistää tavoitteita vankeusaikaisen rikollisuuden estämiseksi vapautuneiden vankien uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tämä mahdollistaa yhteiskunnallisia säästöjä pitemmällä aikajänteellä, jos uusintarikollisuus vähenee. Tutkintavankien sijoittamista ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen parantaa tutkintavankien ja vankeusrangaistusta suorittavien oikeusasemaa ja olosuhteita sekä selkeyttää viranomaisten välistä tehtävänjakoa.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

3.9 Nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisy, KRO (DJO); 5,8 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään ja toteutetaan laaja-alaisesti vaikuttavia toimenpiteitä nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi. Lisätään viranomaisten välistä koordinoitua yhteistyötä koko maan tasolla. Selvitetään syyt nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle ja tarkastellaan nuorille määrättäviä seuraamuksia sen varmistamiseksi, että ne kohdentuvat tarkoituksenmukaisesti.

Toteutustapa: Nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäiseminen edellyttää viranomaisten välistä yhteistyötä.

1. Levitetään ja vakiinnutetaan jo kehitetty rikoksilla oireilevien nuorten toimintamalli (OM 2019:26) käyttöön kaikilla hyvinvointialueilla, ja varmistetaan arviointiin perustuvat, räätälöidyt palvelut lapsen, nuoren ja perheen tilanteeseen. Tuki on kokonaisvaltaista, koordinoitua ja monialaista yhteistyötä lastensuojelun, nuorten aikuisten sosiaalityön, rikosseuraamusalaitoksen, nuorisotyön, perusopetuksen, järjestöjen, poliisin ja parhaimmillaan myös syyttäjän kanssa nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi. Toimintamalli on toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeville nuorille suunnattu, poliisin toteuttaman varhaisen puuttumisen (Ankkuri) jälkeinen palvelu. Kytetään toimintamallin työhön myös väkivalta- ja seksuaalirikosten uusimisriskiä vähentävät ohjelmat ja järjestöjen tekemä työ rikoskierteen katkaisemiseksi. Selvitetään viranomaisten välisen poikkihallinnollisen yhteistyön ja sujuvan tiedonvaihdon mahdolliset lainsäädännölliset tai muut esteet.
2. Nuorisorikollisuuteen puuttumiseksi edistetään ehkäisevän ja tukevan työn lisäksi myös nuorten tekemiksi epäiltyjen rikosten joutuisaa käsittelyä rikosprosessissa.
3. Selvitetään syyt nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle ja kehitetään nuorille tuomittavien seuraamusten sisältöä siten, että niiden avulla voidaan mahdollisimman tehokkaasti vähentää nuorten uusiin rikoksiin syyllistymistä ja hyödyntää nuorten toimintamallin tarjoama intensiivinen ja räätälöity tuki.
4. Pannaan toimeen oikeusministeriön asettaman, nuorten jengiytymisen ehkäisemistä edistävän poikkihallinnollisen työryhmän valmistelemia toimenpiteitä sekä varmistetaan nuorisorikollisuuden vastaisia toimia koskeva kansallinen koordinaatio hyvinvointialueiden tueksi.
5. Varmistetaan yhteinen tilannekuva ja sujuva yhteistyö sijaishuoltopaikoista luvatta poistuneiden alaikäisten tavoittamiseksi ja saattamiseksi turvaan. Tuoreen selvityksen mukaan (Haapala ym 2023) nämä lapset ovat konkreettisessa vaarassa joutua väkivallan uhreiksi ja hyväksikäytetyiksi ja jopa ihmiskaupan uhreiksi, ja he ovat erityisen suojelun tarpeessa. Sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneiden lasten tavoittamista viranomaisyhteistyön keinoin tulisi tehostaa. Samalla tulisi vahvistaa sitä, että viranomaiset omaksuisivat rikosentorjunnan ja rikosten ennalta estämisen olennaiseksi osaksi lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä. Työssä voitaisiin hyödyntää muista moniammatillisista toimintamalleista saatuja kokemuksia ja näyttöön perustuvia menetelmiä. Tehostamalla sijaishuoltopaikoista ”hatkanneiden” lasten tavoittamista voidaan ehkäistä lasten ja nuorten joutuminen rikosten uhreiksi tai ennalta estää heidän päätymsensä rikosentekijäksi, mikä vähentäisi myös näiden lasten ja nuorten riskiä liittyä katujengeihin.
6. Edistetään eri viranomaisissa tietoisuutta sovittelusta ja vaihtoehtoisista konfliktinratkaisumenetelmistä siten, että lasten ja nuorten mahdollisuudet ottaa vastuu aiheuttamistaan vahingoista lisääntyy ja uusintarikollisuus vähenee.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO (DJO) osavastuu: STM, SM, OKM

Resurssit (eurot, htv): 3,8 milj. euroa oikeusministeriön hallinnonalan rikosketjun toimijoille (vastaa vuoden 2023 lisätalousarvion mukaista nuorisirikollisuuspakettia toimintamenojen osalta). Lisäksi 2 milj. euroa vuodessa valtionavustuksiin nuorten toimintamallin levittämiseen.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Väkivalta- ja seksuaalirikollisuuden ehkäisy, Kansallinen sovitteluverkosto osaamisen tueksi ja yhteistyökanavaksi, Seuraamusjärjestelmää koskevan lainsäädännön selkeyttäminen, Rikoksentorjunnan kansallisen tason organisoiminen ja toteuttaminen 2023-2027

Vaikuttavuus: Vuosina 2020 ja 2021 poliisin tietoon tuli erityisen paljon alaikäisten tekemiä vakavia väkivaltarikoksia, jotka kohdistuivat usein toisiin alaikäisiin. Rikokset keskittyvät pienelle joukolle nuoria, joilla on taustalla monenlaisia, osin ylisukupolvaisia riskitekijöitä, koulupudokkuutta ja näköalattomuutta. Jossain määrin voimistuvia ilmiöitä ovat ns. katujengien tekemät vakavat väkivalta- ja huumerikokset sekä ääriyhmien radikalisoituminen. Vaarana on katujengien ympärillä olevien, rikollisuutta ja väkivaltaisista toimintatapoja ihailevien lasten ja nuorten liittyminen niihin. (Danielsson 2022, Kaakinen ym. 2023, Sambou & Hämäläinen 2023.)

Alle rikosoikeudellisen vastuun olevien sekä 15–29-vuotiaiden rikoksia tekevien nuorten toimintamallin asiakkaiden syrjäytyminen, rikollisuus ja päihteidenkäyttö vähenevät. Vakavan väkivaltarikollisuuden määrän vähentyessä uhrikokemukset vähenevät. Nuorten rikoskierteen katkeamisen takia alaikäisenä vankilaan päätyvien määrä vähenee ja pitkällä aikavälillä syntyy säästöjä. Sovittelun käytön lisääntyminen kuormittaa vähemmän rikosprosessia ja voi vähentää nuorten uusia rikoksia. Kansalaisten turvallisuuden tunne lisääntyy. Nuorten rikollisuuden kansallinen koordinaatio tukee myös hyvinvointialueiden työtä.

3.10 Väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisy, KRO; 4,5 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kehitetään väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisy- ja katkaisuohtelmia, joihin sosiaali- ja terveyspalvelut, poliisi, Rikosseuraamuslaitos ja muut viranomaiset voivat ohjata rikoksiin syyllistyneitä. Lisätään väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneille vankeuden täytäntöönpanon aikana nykyistä enemmän hoidollista tukea uusimisriskin vähentämiseksi. Varmistetaan hoitojatkumot väkivallan katkaisuohtelmiin sekä mielenterveys- ja päihdepalveluihin vapautumisen jälkeen. Laajennetaan sakko- ja lyhytaikaisvankien rangaistuksen aikaista päihdehoitoa.

Toteutustapa: 1. Kehitetään väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisy- ja katkaisuohtelmia oikeusministeriön julkaisemien laatuksiteereiden (OM 2022:36) ja vuonna 2023 julkaistavan vaikuttavuustutkimuksen havaintojen pohjalta. Kohdennetaan rahoitusta väkivalta- ja seksuaalirikosten ohjelmien kehittämiseen ja selvitetään pysyvää rahoitusmallia ja sen edellyttämiä mahdollisia lainsäädäntömuutoksia (vrt. rikosuhrimaksu, turvakotien valtionrahoitus). Varmistetaan väkivallan ehkäisy- ja katkaisuohtelmien kiinnittyminen osaksi hyvinvointialueiden palvelurakennetta. Kehitetään päihde- ja mielenterveysongelmaisten vankien palveluita, hoitoon sijoittamista ja hoitojatkumoa. Kohdennetaan rahoitusta mielenterveyspalveluiden kehittämiseen Rikosseuraamuslaitoksessa, kuten psykologipalveluiden lisäämiseen ja selvitetään erillisten psykologisen ja psykiatrisen tuen osastojen perustamista. Lisätään Vankiterveydenhuollon yksikön resursseja, jotta henkilökunnalla olisi nykyistä enemmän aikaa paneutua vangin vapauttamisvaiheen tarpeisiin ja järjestellä vapautumisen jälkeen tarvittavia palveluita.

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus (HE 13/2022 vp, EV 88/2022 vp) on tullut voimaan vuoden 2023 alusta. Uudistuksen on arvioitu lisäävän poliisin tietoon tulevien seksuaalirikostapausten sekä vankilavuosien määrää selvästi. Lainsäädännön tueksi tarvitaan lisää hoito-ohjelmia seksuaalirikoksiin syyllistyneille sekä ennaltaehkäisevää toimintaa omasta käyttäytymisestään huolestuneille.

Vakavaan väkivaltarikollisuuteen toistuvasti syyllistyvillä henkilöillä on huomattavan paljon psyykkisiä- sekä päihdeongelmia. Myös neuropsykiatrisilla oireilla on tutkimuksissa todettu olevan yhteys väkivalta- ja seksuaalirikoksiin. Vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneiden vankien päihde- ja mielenterveyskuntoutukseen tulisi panostaa nykyistä enemmän ja vankiloissa sekä vapautumisen jälkeen tehtävän työn tulisi olla systemaattisempaa. Rikosseuraamuslaitoksen, Vankiterveydenhuollon yksikön ja siviilipuolen toimijoiden välille tulisi luoda selkeät koordinaatorakenteet, joiden avulla yksittäisen vangin uusimisriskiin voidaan pyrkiä vaikuttamaan pitkäjänteisesti vankeuden aikana ja vapautumisen jälkeen.

2. Lisätään sakko- ja lyhytaikaisvankien ulkopuolisia päihdekuntoutuksia

Rikosseuraamuslaitoksen sakkovankihankkeessa kehitetyn toimintamallin mukaisesti. Kehittämistyössä otetaan huomioon sakkovankihankkeesta laadittavan tutkimuksen tulokset. Kehitetään yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa jatkohoitopaikan varmistamiseksi. Vahvistetaan päihdepalveluja vankilassa niiden sakko- ja lyhytaikaisvankien kohdalla, joita ei voida esim. tuomion lyhyen pituuden tai muun syyn vuoksi sijoittaa ulkopuoliseen päihdehoitoon.

Eduskunta edellytti vastauksessaan (HE 178/2018 vp – EV 245/2018 vp), että hallitus selvittää mahdollisuudet kehittää ja laajentaa muuntorangaistukseen tuomittujen sijoittamista ulkopuoliseen laitokseen päihdehoitoon ja mahdollisuudet varmistaa tarvittavien päihde-, sosiaali- ja terveyspalvelujen jatkuvuus riittävän ajan laitossijoituksen ja muuntorangaistuksen suorittamisen jälkeen. Rikosseuraamuslaitos on kehittänyt sakko- ja lyhytaikaisvankihankkeessa vuosina 2021-23 vankien sijoittamista ulkopuoliseen päihdehoitoon. Hankkeen aikana on ulkopuolisen hoitojakson suorittanut onnistuneesti loppuun 402 vankia päihdekuntoutuslaitoksessa.

Rikosseuraamuslaitokseen on palkattu kuusi työntekijää valmistelemaan näitä sijoituksia. Sijoitusten onnistumisprosentti on ollut 80 % ja sijoitusten keskimääräinen pituus noin 34 vrk. Hankkeen aikana on tiivistetty asiakasyhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa ja luotu palvelujatkumota. Nykyiset määrärahat (2,2 milj. euroa/vuosi) riittävät noin 25 sakkovangin päivittäiseen sijoittamiseen laitoksen ulkopuolelle. Määrä on pieni sakko- ja lyhytaikaisvankien määrään ja heidän päihdeongelmiensa laajuuteen nähden. Vankiterveystutkimuksen mukaan noin 90 %:lla vangeista on todettu elämänsä aikana päihdehäiriö. Helmikuun alussa 2023 pelkästään sakkovankeja oli päivittäin 155 ja vuonna 2022 keskimäärin 106.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto)

Lisäresurssitarpeet:

- 1) 1,5 milj. euroa/vuosi valtionavustuksiin väkivalta- ja seksuaalirikosten katkaisuojelmiiin ja 0,55 milj. euroa/vuosi psykologisen/psykiatrisen tuen vahvistamiseen Rikosseuraamuslaitoksessa.
- 2) 2,5 milj. e/vuosi Rikosseuraamuslaitokselle sakko- lyhytaikaisvankien päihdehoidon kehittämiseen. Määrärahalla lisättäisiin sijoitusmäärää noin 25 vangilla/päivä (jolloin voitaisiin sijoittaa kaiken kaikkiaan noin 50 vankia/päivä). Lisäksi määrärahaa käytettäisiin päihdepalvelujen järjestämiseen vankilassa niille, joita ei tuomion lyhyen pituuden vuoksi ehditä tai muista syistä voida sijoittaa ulkopuoliseen päihdehoitoon.

Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) STM

Vaikutavuus: Pidemmällä aikavälillä seksuaali- ja väkivaltarikollisuus vähenee ja niiden yhteiskunnalliset kustannukset laskevat. Rikollisuus ja erilaiset sosiaaliset ongelmat aiheuttavat inhimillisen kärsimyksen lisäksi merkittäviä haittoja ja kustannuksia yhteiskunnalle.

Pitkällä tähtäyksellä rikollisuus vähenee ja sen yhteiskunnalliset kustannukset laskevat. Rikollisuus ja erilaiset sosiaaliset ongelmat aiheuttavat inhimillisen kärsimyksen lisäksi merkittäviä haittoja ja kustannuksia yhteiskunnalle. Rikollisuuden yhteiskunnalliset kokonaiskustannukset (kontrollijärjestelmä, seuraukset ja rikosentorjunta) ovat vähintään 12,7 miljardia euroa (Hinkkanen 2014).

3.11 Aserikoksia koskevien säännösten ajantasaistaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan aserikoksia koskevaa rikoslain 41 lukua niin, että otetaan erityisesti huomioon järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja rikollisjengeihin liittyvät lainsäädännön muutostarpeet.

Toteutustapa: Asiaa koskevan virkavalmistelun jälkeen asetetaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia asiaa koskeva mietintö hallituksen esityksen muotoon.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Rangaistusten osittainen ankaroituminen nostaa seuraamusjärjestelmän kustannuksia.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Muut järjestäytyntä rikollisuutta ja rikollisjengejä koskevat toimenpiteet.

Vaikuttavuus: Rikosoikeuden näkökulmasta aseisiin ja erityisesti ampuma-aseisiin liittyy varteen otettava henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten riski erityisesti, kun kysymys on luvattomista ja mahdollisesti järjestäytyneeseen ja muuhun rikolliseen käyttöön päätyvistä aseista. Hankkeessa uudistetaan aserikoksia koskevat säännökset niin, että sääntely on ajantasaista, riittävän kattavaa, rikosten vahingollisuus ja vaarallisuus huomioon ottavaa ja rikokset toisiinsa nähden oikeaan suhteeseen asettavaa.

3.12 Ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön ehkäiseminen ja torjuminen, KRO; 2,1 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ehkäistään ihmiskauppaa poikkihallinnollisesti ja kokonaisvaltaisesti. Valmistellaan ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma, tehostetaan rikosvastuun toteutumista, otetaan käyttöön viranomaisyhteistyön toimintamalli, otetaan ihmiskaupan torjunta osaksi hyvinvointialueiden ja kuntien väkivallan vastaista työtä sekä torjutaan maahanmuuttoon liittyvää työperäistä hyväksikäyttöä.

Toteutustapa: Ihmiskaupan ja lievemmän työperäisen hyväksikäytön ehkäiseminen ja torjuminen edellyttävät toimenpiteitä usealla hallinnonalalla. Keskeisimmät toimenpiteet ovat seuraavat:

1) Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelu

Valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytty ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma on ollut toimiva, tehokas ja vaikuttava tapa edistää ihmiskaupan torjuntatyötä. Nykyisen toimintaohjelman toimeenpanokausi päättyy vuoden 2023 lopussa. Työn jatkamisen turvaamiseksi ja edelleen tehostamiseksi tarvitaan uusi ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma vuosille 2025–2027. Toimintaohjelman tavoitteena on ehkäistä ja torjua ihmiskauppaa sekä vähentää ihmiskaupparikollisuudesta aiheutuvia haittoja esimerkiksi edistämällä ihmiskaupan ilmituloa, tehostamalla rikosvastuun toteutumista sekä parantamalla ihmiskaupan uhrien asemaa. Tavoitteisiin pääsemiseksi ohjelma sisältää konkreettisia toimenpiteitä, joille määritellään vastuutaho ja aikataulu. Suurin osa toimenpiteistä voidaan toteuttaa virkатыönä. Sen lisäksi toimintaohjelma voi sisältää toimenpiteitä, kuten tutkimus- ja selvityshankkeet sekä viranomaistoiminnan kehittämishankkeet, joiden toteuttamiseen tarvitaan erillinen rahoitus.

Toimintaohjelman valmistelutyöstä vastaa oikeusministeriöön sijoitettu valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori. Valmistelussa kuullaan eri tahoja, mm. koke-musasiantuntijoita, kansalaisjärjestöjä ja moniammatillisia verkostoja sekä ihmiskaupan vastaista työtä tekeviä asiantuntijoita myös alueelliselta tasolta. Toimintaohjelman laatimisen ja sen toimeenpanon seuraamisen tueksi asetetaan työ- ja ohjausryhmä. Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori tukee toimintaohjelman toimeenpanoa. Toimeenpanosta vastaavat viranomaiset raportoivat säännöllisesti koordinaattorille toimeenpanon edistymisestä.

Vastuutaho: OM

2) Rikosvastuun toteutumisen tehostaminen

Rikosvastuun toteutumista ihmiskaupparikosasioissa tulee edelleen tehostaa rikoksesta epäillyn oikeusturvasta huolehtien. Kiinnijäämisriskiä tulee nostaa ja sitä kautta ehkäistä hyväksikäyttöä, ihmiskauppaa, harmaata taloutta ja talousrikollisuutta. Tätä tarkoitusta varten poliisin paljastavaa toimintaa tulee lisätä, moniviranomaisyhteistyötä tiivistää sekä ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön tunnistamista rikosprosessissa parantaa. Lisäksi tarvitaan lainsäädännön toimivuuden seuraamista.

Valtakunnallinen ihmiskauppatutkintaryhmä on ollut toimiva ja tehokas tapa paljastaa ja tutkia ihmiskauppa- ja lähirikoksia. Keskitetyn osaamisen kautta on voitu tukea myös muita poliisiyksiköitä sekä nostaa osaamisen tasoa valtakunnallisesti. Tästä syystä on valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän rahoitus turvattava pysyvästi. Samalla on edelleen vahvistettava poliisin osaamista myös muissa poliisiyksiköissä tutkia ja paljastaa ihmiskauppaa ja työperäistä hyväksikäyttöä. Tutkintatoimenpiteet olisi mahdollisuuksien mukaan annettava erikoistuneille ja osaaville tutkinnanjohtajille ja tutkijoille siten kuin oikeusministeriön työryhmä on esittänyt. Rikosvastuun toteutuminen edellyttää, että myös rikosprosessiketjun myöhemmille toimijoille,

Syyttäjälaitokselle, tuomioistuimille ja rangaistusten täytäntöönpanosta vastaaville viranomaisille osoitetaan niiden tarvitsemat lisäresurssit ottaen huomioon oikeudenhoidon selonteossa esitetyt rahoitustarpeet sekä työmäärän lisäys, joka aiheutuu ihmiskaupparikosten tutkintaan osoitettavista resursseista.

Vastuutaho: SM, OM

3) Tietojohtoisen moniviranomaistoimintamallin käyttöönotto

Työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan ehkäisemisessä ja torjumisessa tulisi omaksua moniviranomaistoimintamalli, jossa eri viranomaisilla olemassa olevaa tietoa kerätään ja analysoidaan systemaattisesti. Analysoidun tiedon avulla tehdään uhka- ja riskiperusteista kohdevalintaa kunkin toimivaltaisen viranomaisen osalta siten, että kunkin viranomaisen toimenpiteet tarvittaessa kohdistetaan viranomaisyhteistyössä samaan yritykseen tai yhteisöön. Tavoitteena olisi se, että viranomaisilla olisi mahdollisimman yhdenmukaiset toimintamallit ottaen kuitenkin huomioon viranomaisten laissa säädetty tehtävät ja toimivaltuudet sekä muusta lainsäädännöstä johtuvat vaatimukset, mukaan lukien tietojen salassapitovaatimukset ja tarvittaessa yksityiselämän ja henkilötietojen suoja koskevat vaatimukset.

Suunnitelmallisen moniviranomaistoiminnan ja siihen liittyvän yhteisen kohdevalintame-nettelyn onnistuminen edellyttävät eri organisaatioiden sitoutumista, ennakoivaa ja tavoitteellista johtamista, viranomaisen toimivaltuuksien ja tehtävien selventämistä, ymmärrystä salassa pidettävien tietojen luovuttamista tai tiedonsaantioikeutta koskevista säännöksistä sekä selkeää päätöksentekoprosessia. Tietojohtoinen moniviranomaistoimintamalli työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjunnassa johtaa viranomaisresurssien tehokkaampaan ja tarkoituksenmukaisempaan käyttöön sekä ihmiskaupan vastaisen työn vaikuttavuuden kasvuun.

Vastuutahot: SM, STM, TEM

4) Ihmiskaupan torjunta osaksi väkivallan vastaista työtä hyvinvointialueilla ja kunnissa

Ihmiskaupan torjunta on osa väkivallan ja hyväksikäytön vastaista työtä. Osaamista tunnistaa väkivaltaa ja puuttua siihen tulisi edelleen parantaa myös hyvinvointialueilla osana normaalia hyte-työtä. Moniammatillisen yhteistyön tukemiseksi ja vaativimpien palvelujen varmistamiseksi tulee osaamista vahvistaa hyvinvointialueilla ja myös tarpeen niin vaatiessa keskittämään hyvinvointialueiden yhteistyössä (YTA-sopimus) siten, että otettaisiin nykyistä vahvemmin huomioon myös rikosentorjunnan ja ennaltaehkäisyn tavoitteet. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta moniammatillisesta rikoksen uhrien tukemisesta on ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, jolla on lainsäädännön perusteella asiantuntijatehtävä myös suhteessa hyvinvointialueisiin. Sellaiset hallinnonalarajat ylittävän yhteistyön ratkaisut, joissa vaativien erityistilanteiden osaaminen varmistetaan, edistäisivät kaikkien väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kohdanneiden, ml. ihmiskaupan uhrien, oikeuksien toteutumista, ja samalla tukisivat hyvinvointialueiden ammattilaisten työtä.

Kuluvalla hallituskaudella useat eduskunnan valiokunnat ovat kiinnittäneet huomiota ihmiskaupan uhrien osalta viranomaisten osaamisen kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla ja kunnissa (HaVM 30/2022, TyVM 12/2022, VaVM 37/2022). Myös kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen yhteydessä hyvinvointialueille rakennetaan toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi (K 7/2022). Kertomuksen johdosta Eduskunta edellytti, että valtioneuvosto toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi hyvinvointialueilla (EK 52/2022 vp).

Vastuutaho: STM

5) Työperäisen hyväksikäytön torjunta osaksi maahanmuuton edistämistoimia

Työelämän kansainvälistyminen on laajasti toivottu kehityssuunta. Samalla on kuitenkin ehkäistävä työvoiman hyväksikäyttöä jo ennakkolisesti paitsi inhimillisen kärsimyksen vähentämisen vuoksi myös siitä syystä, että työperäisen hyväksikäytön, ihmiskaupan, talousrikosten ja muiden väärinkäytösten jälkikäteinen selvittäminen ja tutkiminen on kallista ja aikaa vievää. Työperusteisen maahanmuuton kasvaessa on myös ehkäistävä syrjäytymistä ja varjoryhmittöiden syntymistä. Maahanmuuton edistämistoimien on kaiken kaikkiaan oltava vastuullisia ja kestäviä paitsi maahan saapuvien ja heidän perheidensä myös koko yhteiskunnan näkökulmasta.

Tätä tarkoitusta varten tulisi valmistella laaja työperäisen hyväksikäytön vastainen toimenpideohjelma osana työvoiman maahanmuuton edistämistoimia. Valmistelussa arvioitaisiin viranomaisten toimintatapojen kehittämistarpeet, lainsäädännön muutostarpeet sekä resurssivaikutukset. Toimenpideohjelmalla tulisi edistää maahan saapuvien työntekijöiden ja heidän perheidensä maahan asettautumista ja kotoutumista, ehkäistä syrjäytymistä ja syrjintää, vahvistaa viranomaisten toimintaedellytyksiä sekä parantaa ihmiskaupan ja hyväksikäytön ilmituloa ja uhrien asemaa.

Aikataulu: Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma laaditaan vuoden 2024 loppuun mennessä. Toimintaohjelmaa toimeenpannaan vuodet 2025-2027. Muiden toimien osalta kussakin ministeriössä määritellyssä aikataulussa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) TEM yhteistyössä OM, STM, SM, OKM, YM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

SM:stä saadun tiedon mukaan poliisin valtakunnallisen tutkintaryhmän resurssitarve on 2,1 miljoonaa euroa/vuosi. Muiden toimijoiden resurssitarve ei vielä ole tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunta, ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön ehkäiseminen, väkivallan vastainen työ, naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta, lasten oikeuksien edistäminen, viranomaisten välisen tiedonvaihdon kehittäminen, rikosentorjunnan kansallisen tason organisoiminen ja toteuttaminen

Vaikuttavuus: Ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön vastaisella työllä avulla voidaan ehkäistä väärinkäytöksiä, tehostaa rikosvastuun toteutumista ja parantaa uhrien asemaa ja oikeuksien toteutumista. Työllä on laajamittaiset vaikutukset paitsi inhimillisen kärsimyksen ehkäisemiseen myös yhteiskunnan kokonaisedun toteutumiseen, kun viranomaisten kyky torjua rikollisuutta paranee, harmaa talous ja talousrikollisuus vähenevät ja riskit syrjäytyä yhteiskunnasta pienenevät.

Ihmiskauppa on ilmiönä jatkuvasti muuntautuva rikollisuuden laji, jossa tekijät pyrkivät hyötymään taloudellisesti toisten ihmisten haavoittuvasta tai muutoin heikosta asemasta. Siksi ihmiskaupan vastaisen työn on pyrittävä pysymään ajan tasalla ja ennakoitava tulevaisuutta. Ihmiskauppa on myös korostuneesti piilorikollisuutta, jonka ilmitulo edellyttää viranomaisaloitteista paljastamista ja valvontaa.

Ihmiskauppa ja lievempi työperäinen hyväksikäyttö ovat todennäköisesti tulevaisuudessa yhä vakavampia ja laajempia yhteiskunnallisia ongelmia, jotka päästessään juurtumaan Suomeen vääristävät markkinoita ja yritysten välistä reilua kilpailua. Ilmiö on merkittävä myös kansantalouden ja sisäisen turvallisuuden näkökulmasta. Tilanteeseen vaikuttavat Suomea laajemmat kehityskulut, kuten Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan sekä ympäristön- ja ilmastonmuutoksen aiheuttamat pakotetut muuttoliikkeet.

Tilanteeseen vaikuttaa myös kasvava työperäinen maahanmuutto. Tarve lisätä työperusteista maahanmuuttoa liittyy Suomen ikärakenteen muutokseen, joka aiheuttaa haasteita huoltosuhteeseen, työvoiman riittävyyteen sekä julkisen talouden kestävyteen. Näihin haasteisiin pyritään osittain vastaamaan nykyistä korkeammalla nettomaahanmuutolla, mikä saattaa tulevaisuudessa lisätä myös lieveilmiöitä, kuten ihmiskauppaa ja työperäistä hyväksikäyttöä sekä harmaan talouden ja talousrikollisuuden riskejä.

Kaikki ihmiskauppa ei kuitenkaan liity kansainvälisiin muuttoliikkeisiin. Etenkin seksuaaliväkivaltaan liittyviä ihmiskauppaepäilyjä tulee viranomaisten tietoon myös tilanteissa, joissa sekä uhrin että epäillyn ovat taustaltaan valtaväestöön kuuluvia suomalaisia. Sijaishuoltopaikastaan luvattomasti poistuneet lapset ja nuoret on tunnistettu yhdeksi ihmiskaupan riskiryhmäksi. Lapsia saatetaan myös pakottaa tekemään rikoksia.

Ihmiskaupan vastainen työ vaatii onnistuakseen korostuneen poikkihallinnollista yhteistyötä ja kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Ihmiskaupan vastainen työ edellyttää eri hallinnonalojen osaamisen ja kyvykkyyksien tunnistamista sekä niiden suunnitelmallista ja koordinoitua hyödyntämistä. Tavoitteena tulee olla ihmiskaupan ehkäiseminen ja vähentäminen.

3.13 Korruptionvastaisten toimien tehostaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Laaditaan uusi korruptionvastainen strategia, jonka valtioneuvosto hyväksyy. Tavoitteena on keskeisten korruptiontorjuntatoimien toteuttaminen, lainsäädännön kehittäminen ja kansainvälisiin korruptionvastaisiin yleissopimuksiin liittyvien suositusten täytäntöönpano

Toteutustapa: Strategian valmistelu ja täytäntöönpano. (EU:n korruptiontorjuntadirektiivin täytäntöönpano.)

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Korruptionvastaiseen strategiaan sisällytettävien toimenpiteiden toteuttaminen tulee aiheuttamaan kustannuksia. Direktiivin toimeenpanon seurauksena odotettavissa on juttumäärien lisääntyminen ja rangaistusten osittainen ankaroituminen, mitkä nostavat lainkäyttö- ja seuraamusjärjestelmän kustannuksia.

Vaikuttavuus: Suunnitelmallisilla korruptionvastaisilla toimenpiteillä, lainsäädännön ajantasaistamisella ja korruption ennaltaehkäisyllä vähennetään korruptiorikoksia ja korruptiosta aiheutuvia haittoja. Toimenpiteillä on myönteinen vaikutus kansalaisten luottamukseen poliittiseen päätöksentekoon ja viranomaistoimintaan sekä oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, markkinoiden toimintaan ja yleiseen turvallisuuteen. Osana lainsäädännön kehittämistä pannaan täytäntöön EU:n korruptiontorjuntadirektiivi sen implementointiaikataulusta riippuen.

4. VARMISTETAAN LAINVALMISTELUN LAATU JA LAINSÄÄDÄNNÖN AJANTASAISUUS

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

4.1 Uudistetaan lapsen elatuksesta annettu laki, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännökset ovat pääosin vuodelta 1975. Lapsen elatuksen turvaamiseen liittyvä toimintaympäristö on sittemmin monin tavoin muuttunut. Vanhempien ero on lapsiperheissä yleistä. Eron jälkeen molemmat vanhemmat huolehtivat entistä enemmän yhdessä lapsen hoivasta ja elatuksesta. Myös lapsen vuoroasuminen on yleistynyt.

Tavoitteena on päivittää lapsen elatusta koskeva lainsäädäntö vastaamaan muuttuneen yhteiskunnan tarpeita. Uudistuksen yhteydessä pohdittavaksi tulisi muun ohella se, olisiko elatusavun tapauskohtaisesta määräytymisestä aiheellista siirtyä jossain määrin kaavamaisempaan järjestelmään. Lisäksi tulisi arvioida tarvetta lapsen elatusta koskevaan asiaan liittyvien oikeudenkäyntikulujen erityissäätelylle. Lapsen elatusavun suuruuden arvioimisesta annetun ohjeen (OM 2007:2) säilyttämistarve ja mahdolliset muutokset siihen tulisi arvioida mahdollisten lainmuutosten jälkeen.

Toteutustapa: Selvitetään muutostarpeet ja asetetaan työryhmä valmistelemaan tarvittavat lakiehdotukset.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM, YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Yksityisoikeudellinen elatusvastuu ja elatustukea ym. STM:n alan sosiaaliturvaa koskeva sääntely liittyvät toisiinsa. Lapsen elatukseen ja elatustukeen liittyvät lainsäädäntöhankkeet eivät ole kuitenkaan keskinäisessä riippuvuussuhteessa toisiinsa.

Vaikuttavuus: Turvataan ajantasainen, helposti sovellettava ja ymmärrettävä yhteiskunnan peruslainsäädäntö. Muun ohella elatuslain muutokset vaikuttavat hyvinvointialueilla vahvistettavien sopimusten määrään ja siten hyvinvointialueiden resursseihin.

4.2 Julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asemaa konkurssissa selvennetään, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Suomessa on nähty useita taloudellisesti merkittäviä konkurseja, joissa on jouduttu selvittämään konkurssipesän vastuuta velallisen toiminnassa syntyneistä jätteistä ja ympäristön pilaantumisesta. Koska laissa ei nykyisin ole erityisiä säännöksiä ympäristölainsäädännöstä johtuvien julkisoikeudellisten vastuiden asemasta konkurssissa, vastuukysymyksiä on jouduttu ratkaisemaan oikeuskäytännössä sekä turvautumalla tapauskohtaisiin ja poikkeusluonteisiin järjestelyihin, kuten julkisen vallan ja konkurssipesän välisiin sopimuksiin tai lisätalousarvioilla rahoitettaviin julkisselvityksiin. Oikeustilan selventämiseksi on olemassa selkeä tarve, joka on tunnustettu laaja-alaisesti niin oikeus- ja viranomaiskäytännössä kuin oikeuskirjallisuudessaakin.

Asiaan esitettiin lainsäädäntöratkaisua vuonna 2018, jolloin konkurssilain muuttamista koskevan hallituksen esityksen yhteydessä lakiin ehdotettiin lisättäväksi nimenomaiset säännökset myös julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asemasta konkurssissa (HE 221/2018 vp). Säännöksistä olisi ilmennyt, miltä osin konkurssipesällä olisi ollut velvollisuus huolehtia ympäristövastuista omalla kustannuksellaan ja miltä osin toimimisvelvollisuutta ja kustannusvastuuta ei olisi ollut. Eduskunnan perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että ehdotuksessa ei ollut otettu riittävästi huomioon perustuslaissa turvattu omaisuudensuojan ja ympäristöperusoikeuden tasapainottamistarvetta (PeVL 69/2018 vp). Tästä syystä konkurssilain muuttamista koskeva hallituksen esitys hyväksyttiin eduskunnassa ilman julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asemaan liittyviä säännöksiä. Samalla eduskunta edellytti, että hallitus valmistelee konkurssipesän ympäristövastuuta koskevat säännökset, joissa otetaan tasapainoisesti huomioon sekä velkojien oikeus maksunsaantiin että ympäristöperusoikeuden näkökohdat (EV 311/2018 vp).

Osana valtioneuvoston vuoden 2023 selvitys- ja tutkimustoimintaa (VN TEAS) on päätetty toteuttaa selvitys siitä, miten konkurssipesän julkisoikeudellista ympäristövastuuta ja siihen liittyviä toimintavelvoitteita koskevat kysymykset on eri valtioissa ratkaistu. Selvityksen tavoitteena on myös kuvata mahdollisia kansallisia lainsäädäntöratkaisuja sekä tukea eri toteuttamisvaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arviointia.

Selvityksen valmistumisen jälkeen käynnistettävän lainsäädäntöhanke tavoitteena olisi valmistella oikeustilan selventämiseksi tarvittavat ja eduskunnan edellyttämät säännökset julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asemasta konkurssissa. Lainsäädäntöhanke olisi ensisijaisesti maksukyvyttömyys- ja ympäristöoikeudellinen, minkä lisäksi hankkeessa tulisi ottaa tarkasti huomioon myös perustuslaissa turvattu omaisuudensuojaan ja ympäristöperusoikeuteen liittyvät näkökohdat.

Toteutustapa: VN TEAS -selvitys, jonka valmistumisen jälkeen lainsäädäntöhanke työryhmä- ja seurantaryhmävalmistelulla.

Aikataulu: VN TEAS -selvitys 3/2023–3/2024, jonka jälkeen työryhmä- ja seurantaryhmävalmistelu arviolta 2024–2025 ja hallituksen esitys arviolta 2026.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/YOO, osavastuu YM/ISO, TEM, STM, MMM.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

VN TEAS -selvityksen toteuttaa valtioneuvoston ulkopuolinen organisaatio valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan määrärahojen puitteissa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)): Tarve selventää nykyistä oikeustilaa OM:n johdolla valmisteltavalla hankkeella ilmaistaan YM:n HO-korttikirjauksessa ”Julkisoikeudellisten ympäristövastuiden asema konkurssissa selvennetään”. Kirjauksella on kytkentä YM:n strategiaan 2035.

Vaikutavuus: Mahdollinen asiaa koskeva lainsäädäntöratkaisu selventäisi oikeustilaa maksukyvyttömyys- ja ympäristöoikeuden rajapinnassa ja olisi sellaisena merkittävä niin konkurssimenettelyn asianosaisten, ympäristön kuin yhteiskunnan kannalta laajemmin. Hankkeen vaikutukset ulottuisivat usean eri ministeriön hallinnonalalle (OM, YM, TEM, STM, MMM ja VM).

Lainsäädäntöratkaisu täsmentäisi myös vuonna 2025 toimintansa aloittavan ympäristövahinkorahaston (laki ympäristövahinkorahastosta 1262/2022) käyttöalaa.

4.3 Henkilötietojen suojaa koskevan lainsäädännön täydentäminen ja valvonnan keskittäminen, DJO (KRO)

Tavoite sisältää kaksi lainsäädäntöhanketta sekä yleisesti lainvalmistelussa huomioitavan tavoitteen

Perusoikeuskirjan 47 artiklan nojalla jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattu oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa. EU:n yleinen tietosuojakeinot ja rikosasioiden tietosuojadirektiivi edellyttävät, että jokaisella rekisteröidyllä on oikeus tehokkaasti oikeussuojakeinoin, jos mainittujen säädösten mukainen kansallinen valvontaviranomainen eli tietosuojavaltuutettu ei ole käsitellyt kantelua tai ilmoittanut rekisteröidylle kolmen kuukauden kuluessa kantelun etenemisestä tai ratkaisusta. Euroopan komissio katsoo, että Suomen lainsäädäntö ei tältä osin ole tietosuojakeinon ja rikosasioiden tietosuojadirektiivin mukainen.

Tietosuojalain (1050/2018) ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain (1054/2018, rikosasioiden tietosuojalaki) oikeussuojakeinoja koskevia säännöksiä on tarpeen täydentää tulevalla hallituskaudella sen varmistamiseksi, että lainsäädäntö on EU-oikeuden mukainen. Hankkeen tavoitteena on varmistaa, että rekisteröidyn pääsy tuomioistuimeen toteutuu myös valvontaviranomaisen passiivisuustilanteissa. Tarvittaessa esitykseen voidaan sisällyttää muut mahdolliset ehdotukset välttämättöminä ja kiireellisinä pidettäviksi tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain muutoksiksi.

Toinen hanke liittyy Syyttäjälaitoksen henkilötietoja koskevaan sääntelyyn. Kuluneella hallituskaudella henkilötietojen suojaa on pyritty kehittämään määrätietoisesti. Osana siihen liittyviä toimenpiteitä oikeusministeriössä on laadittu arviomuistio, jonka tarkoituksena oli selvittää henkilötietojen käsittelyä Syyttäjälaitoksessa koskevan lainsäädännön muutos- ja täydennystarpeita. Arvioinnin taustalla ovat Syyttäjälaitoksen ja apulaistietosuojavaltuutetun näkemys siitä, että Syyttäjälaitoksen henkilötietojen käsittelyä koskeva sääntely ei kaikilta osin ole riittävän täsmällistä, kattavaa ja tarkkarajaista.

Henkilötietojen suojaan liittyvät perustuslaista johtuvat vaatimukset voidaan rikosasioihin liittyvässä henkilötietojen käsittelyssä suureksi osaksi täyttää kansalliseen oikeuteen sisältyvällä yleislakilla (rikosasioiden tietosuojalaki). Yleislakia on kuitenkin syytä täydentää lisäämällä Syyttäjälaitoksesta annettuun lakiin eräiltä osin tietosuojaa vahvistavat säännökset. Tämä on perusteltua silloin, kun henkilötietojen käsittelyyn liittyy erityisiä riskejä tai epäselvyyttä rekisteröidyn oikeuksien käyttämisen kannalta. Säännökset olisi rajattava välttämättömään, ottaen huomioon perusoikeusherkän sääntelykontekstin, EU-lainsäädännön täytäntöönpanoon liittyvät vaatimukset ja sen salliman kansallisen liikkumavaran.

Henkilötietojen käsittelyn valvonta on perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta syytä keskittää tietosuojavaltuutetulle, joka on EU:n tietosuojasääntelyn mukainen valvova viranomainen. EU:ssa on vireillä ja tulossa lukuisia säädöksiä, joissa on esillä kysymys valvovasta viranomaisesta. Tavoitteena on varmistaa, että uutta EU-lainsäädäntöä annettaessa henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten valvonta keskitetään henkilötietojen suojaa valvovalle viranomaiselle. Keskittäminen olisi tärkeää niin viranomaiskäytännön yhdenmukaisuuden, kansalaisten oikeuksien toteutumisen kuin viranomaistoiminnan palveluperiaatteen varmistamiseksi. Keskitetty malli varmistaisi lisäksi korkean tietosuojan tason toteutumista ja sen, että henkilötietojen suoja valvova viranomainen on toiminnassaan riippumaton.

Toteutustapa: Tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain muutokset sekä Syyttäjälaitoksesta annetun lain muutokset valmisteltaisiin niitä varten erikseen asetettavien työryhmien puitteissa.

Varmistetaan EU-säädösehdotuksista neuvoteltaessa, että henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten valvonta kuuluu tietosuojavaltaviranomaisille. Kansallisessa täytäntöönpanovaiheessa henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten valvonta keskitetään tietosuojavaltuutetulle.

Aikataulu: Tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain muuttaminen: 13.2.-31.12.2023.
Syyttäjälaitoksesta annetun lain muuttaminen: valmistelu hallituskauden ensimmäisten kahden vuoden aikana.

Valvonnan osalta kyse on jatkuvasta, koko hallituskauden toiminnasta.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto)

Tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain muuttaminen: OM/DJO

Syyttäjälaitoksesta annetun lain muuttaminen: OM/DJO (päävastuu) ja KRO (osavastuu)

Valvonnan osalta vastuutahona on OM/DJO sekä kaikki ministeriöt, joiden alan säädöshankkeissa nousee esiin kysymys henkilötietojen käsittelyn valvonnasta.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Ei suoraa yhteyttä muihin HO-korttikirjauksiin.

Vaikutavuus: Selkeällä ja johdonmukaisella yhteiskunnan peruslainsäädännöllä ylläpidetään vakaata ja ennustettavaa toimintaympäristöä. Ajantasainen ja ymmärrettävä lainsäädäntö on edellytys taloudelliselle toiminnalle ja kansalaisyhteiskunnan toiminnalle. Laadukas lainsäädäntö myös tukee perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Henkilötietojen käsittelyn valvonnan keskittämisellä tuetaan korkeaa tietosuojan tasoa ja henkilötietojen suojan perusoikeuden toteutumista.

Henkilötietojen suojaa koskeva yleislainsäädäntö perustuu EU-oikeuteen, jonka tavoitteena on ollut helpottaa henkilötietojen siirtoa unionin alueella siten, että samalla varmistetaan korkea ja yhdenmukainen tietosuojan taso. Tehokas henkilötietojen suoja unionin laajuisesti on edellyttänyt rekisteröidyn oikeuksien ja rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijöiden velvoitteiden vahvistamista, sekä yhdenmukaisia valvontaa koskevia säännöksiä.

Tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain säännösten täydentämisellä vahvistettaisiin rekisteröidyn oikeussuojaa suhteessa valvontaviranomaiseen. Syyttäjälaitoksesta annetun lain säännösten täydentämisellä pyrittäisiin vahvistamaan rekisteröidyn suojaa ja tekemään sääntelystä läpinäkyvämpää rekisteröidyn kannalta. Näillä muutoksilla edistettäisiin osaltaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä EU:n tietosuojalainsäädännön uudistuksen tavoitteita.

4.4 Tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisen seuraamusjärjestelmän toimivuuden arviointi, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: EU:n yleinen tietosuoja-asetus jättää jäsenvaltioiden harkintaan sen, voidaanko viranomaisille tai julkishallinnon elimille määrätä henkilötietojen käsittelyä koskevien velvoitteiden rikkomisesta hallinnollisia seuraamusmaksuja. Jäsenvaltioiden kansalliset ratkaisut eroavat tältä osin. Osa jäsenvaltioista ei ole ulottanut hallinnollisia seuraamusmaksuja julkiselle sektorille (kuten Saksa) ja osa puolestaan on (kuten Ruotsi). Suomen kansallisessa tietosuoja-asetusta täydentävässä tietosuojalaissa päädyttiin siihen, että hallinnollisia seuraamusmaksuja ei voi määrätä viranomaisille tai julkishallinnon elimille.

Hallinnollisen seuraamusmaksun määrääminen viranomaiselle on Suomen yleisen oikeusjärjestyksen kannalta vieras menettely. Suomessa hallinnollisia seuraamusmaksuja ei voi määrätä viranomaiselle. Tietosuojalakia valmistellessa arvioitiin, ettei hallinnollista seuraamusmaksua ollut tarpeellista ulottaa koskemaan viranomaisten henkilötietojen käsittelyä, sillä viranomaisia sitoo hallinnon lainmukaisuusvaatimus ja viranomaisten on myös muutoin noudatettava hallinnon yleislakeja ja kaikissa tilanteissa hoidettava lakisääteiset tehtävänsä. Viranomaisten henkilötietojen käsittelyä koskee myös rikosoikeudellinen virkavastuu ja vahingonkorvausvastuu. Viranomaisten toiminta on lisäksi budjettisidonnaista, jolloin rahamääräisen seuraamuksen vaikutus ei ole samanlainen kuin yksityisellä sektorilla. Tietosuojavaltuutetulla on käytettävissään viranomaisten osalta muita tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisia valvontakeinoja.

Perustuslakivaliokunta piti tietosuojalain säätämisen yhteydessä seuraamusmaksusäätelyn ulottamista viranomaistoimintaan valtiosääntöisistä syistä ongelmallisena (PeVL 14/2018 vp). Näin sen vuoksi, että viranomaisille määrättävä hallinnollinen seuraamusmaksu olisi ongelmallinen perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa, sillä vain yhden perusoikeuden turvaamisen laiminlyöntiin kohdistuva määrältään varsin huomattava seuraamusmaksu katsottiin voivan vaarantaa perusoikeuksien keskinäisen punninnan tasapainoisuuden viranomaistoiminnassa ja johtaa erityisesti julkisuusperiaatteen toteutumisen kaventumiseen viranomaistoiminnassa.

Tietosuojalakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 9/2018 vp) todetaan kuitenkin, että viranomaisille aiheutuvien seuraamusten tehokkuutta on seurattava ja arvioitava myöhemmin kertyneen tiedon valossa ja valittua sääntelyratkaisua arvioitava tarvittaessa uudelleen. Yleistä tietosuoja-asetusta ja tietosuojalakia on sovellettu nyt neljä vuotta, jonka aikana muun muassa tietosuojavaltuutetun toimistolle on kerääntynyt tietoa julkisen sektorin henkilötietojen käsittelystä ja käsittelyyn liittyvistä haasteista.

Tarkoituksena on selvittää tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisen seuraamusjärjestelmän toimivuutta viranomaisten osalta tietosuojalakia koskevan hallituksen esityksen mukaisesti. Huomioon on otettava valtiosäännön asettamat reunaehdot, perusoikeuksien tasapaino, lainvalmistelun aikana tehdyt selvitykset ja arvioinnit, tietosuojasäätelyn soveltamisen alkamisen jälkeen kertynyt tieto, hallinnollisia seuraamusmaksuja koskevat selvitykset sekä muiden jäsenvaltioiden sääntelyratkaisut.

Aikataulu: Selvittäminen ja arviointityö hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Ei suoraa yhteyttä muihin HO-korttikirjauksiin.

Vaikutavuus: Laadukas lainsäädäntö myös tukee perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Viranomaisten toimivaltuuksien käyttöön on voitava kohdistaa riittävää valvontaa, johon sisältyvät oleellisesti tavoitteen kannalta riittävän tehokkaat ja oikeasuhteiset korjaavat toimivaltuudet.

Henkilötietojen suoja koskeva yleislainsäädäntö perustuu EU-oikeuteen, jonka tavoitteena on ollut helpottaa henkilötietojen siirtoa unionin alueella siten, että samalla varmistetaan korkea ja yhdenmukainen tietosuojan taso. Tehokas henkilötietojen suoja unionin laajuisesti on edellyttänyt rekisteröidyn oikeuksien ja rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijöiden velvoitteiden vahvistamista, sekä yhdenmukaisia valvontaa koskevia säännöksiä. Hankkeen tavoitteena on arvioida, toteutuvatko rekisteröidyn oikeudet sekä yhdenmukainen tietosuojan taso ja valvonta riittävästi silloin, kun rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä on viranomainen, ottaen huomioon viranomaisiin kohdistuvat valvontatoimenpiteet ja rikkomuksista aiheutuvat seuraamukset.

4.5 Saatetaan asumiseen liittyvä lainsäädäntö ajan tasalle uudistamalla asuntokauppalaki ja laki asuinhuoneiston vuokrauksesta, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tavoitteena on päivittää asuntokauppalaki sekä asuinhuoneiston vuokraamista koskeva sääntely ajantasaiseksi. Samassa yhteydessä selvitetään ja valmistellaan välttämättömät muutokset muuhun liitännäiseen lainsäädäntöön, kuten asuntomarkkinointiasetukseen ja liikehuoneiston vuokraamista koskevaan lakiin.

Asuntokauppalaki on säädetty vuonna 1995, ja sitä on päivitetty 2000-luvun alkupuolella. Asuntomarkkinoiden sekä muun lainsäädännön muuttumisen vuoksi asuntokauppalakia on jälleen tarpeen päivittää. Erityisesti tarkastelutarpeita liittyy rakentamisvaiheessa myytävien huoneistojen ostajien suojaksi säädettyihin säännöksiin, jotka koskevat muun muassa rakentamisvaiheen ja sen jälkeisiä vakuuksia, perustajaosakkaan suorituskyvyttömyyden varalta asetettavaa vakuutta, ostajien oikeutta valita rakennustyön tarkkailija sekä konkurssitilanteita. Tällä hetkellä rakentamisvaiheen ja sen jälkeinen vakuus vapautuu tietyn määräajan kuluttua automaattisesti, jos vapautumista ei vastusteta. Vastustamiset työllistävät muun muassa kuluttajariitalautakuntaa. On myös tilanteita, joissa suorituskyvyttömyysvakuutta ei ole asetettu, vaikka se olisi lain mukaan pitänyt asettaa.

Huoneiston vuokraamista koskevat lait on vastaavasti säädetty 1990-luvun puolivälissä, eikä niitä ole päivitetty sen jälkeen. Asuinhuoneistojen ja liikehuoneistojen vuokrausympäristö on muuttunut muun muassa voimakkaan kaupungistumisen, kansainvälistymisen, digitalisoitumisen, vastuullisuuden kehittymisen, tietotyön ja kaupan muutosten sekä kiinteistöliiketoiminnan ammattimaistumisen vuoksi. Myös kiinnostus asuntosijoittamiseen on lisääntynyt, mikä on tuonut uusia ja erilaisia vuokranantajia ja vuokra-asumisen tuotteita markkinoille.

Valmistelun pohjana on vuonna 2016 valmistunut selvitys huoneenvuokralainsäädännön toimivuudesta ja ajantasaisuudesta (Ympäristöministeriön raportteja 23/2016). Lainsäädännön säännösten toimivuus digitaalisessa ympäristössä on selvitettävä ja tehtävä tarvittavat muutokset. Tarkastelutarpeita liittyy asuinhuoneiston vuokrausta koskevan lain osalta myös muun muassa sopimuksen kestoa koskeviin säännöksiin, vuokran määrän tarkistamiseen, vakuuden käyttöön ja palauttamiseen liittyviin menettelytapoihin sekä vuokrasopimuksen irtisanomiseen.

Toteutustapa: Asuntokauppalain uudistaminen: Työryhmä ja seurantaryhmä.

Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain uudistaminen: Työryhmä ja seurantaryhmä.

Vaikuttavuus: Asuinhuoneiston ostaminen tulee ajankohtaiseksi suurimmalle osalle suomalaisista jossakin vaiheessa elämää. Uusien asuinhuoneistojen kauppoja on tehty Suomessa viime vuosien aikana noin 10 000 kappaletta vuosittain ja vanhojen asuinhuoneistojen kauppoja puolestaan 60 000–80 000 kappaletta vuosittain. Asuinhuoneiston kauppa on taloudelliselta merkitykseltään osapuolille tavallisesti huomattava.

Suomessa on noin miljoona vuokra-asuntoa, ja vuokralla asuminen jatkaa kasvuaan. Asuinhuoneistojen vuokraamisessa toimintaympäristö on muuttunut merkittävästi sitten vuoden 1995, jolloin asuinhuoneiston vuokrauksesta annettu laki säädettiin.

Sekä asuinhuoneistojen kauppoihin että vuokraamiseen liittyy riitoja, joita ratkotaan tuomioistuinlaitoksessa ja kuluttajariitalautakunnassa. Riitoja voidaan vähentää selkeällä ja ajantasaisella lainsäädännöllä. Asuntokaupan osalta vakuuden vapauttamista koskevia vastustamisia on ollut kuluttajariitalautakunnassa viime vuosina 180–260 asiaa. Asuinhuoneiston vuokrausta koskevia asioita on vuonna 2022 tullut kuluttajariitalautakuntaan uusina asioina yli 500.

Ratkaistuja asioita on ollut yli 400. Käräjäoikeuksissa huoneenvuokra-asioita on viime vuosien aikana ratkottu noin 22 000–24 000 juttua vuosittain.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Molemmissa päävastuullisena tahona OM, YOO.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana.

4.6 Varmistetaan asunto-osakeyhtiölain ajantasaisuus, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vuoden 2010 asunto-osakeyhtiölakia on päivitetty osittaisuudistuksin. Samaan aikaan taloyhtiöiden toimintaympäristö on muuttunut huomattavasti mm. asumisen kestävyysvaatimuksien, uudenlaisten asumispalveluiden, väestön ikärakenteen muutoksen sekä yhteiskunnan muun rakennemuutoksen seurauksena.

Sääntelyn ajan tasalle saattaminen edellyttää osittaisuudistusta, jonka tarkempi sisältö voidaan muodostaa oikeusministeriössä vuonna 2020 virkатыönä laaditun muutostarpeita koskevan arviomuistion ja siitä saadun palautteen perusteella. Muutostarpeissa on pääosin kyse taloyhtiöiden ja niiden asioita hoitavien päivittäisessä toiminnassa sovellettavien sääntöjen selventämisestä. Muutoksilla selvennettäisiin osakkeenomistajien oikeuksia ja velvollisuuksia sekä yhtiön ja osakkaiden välistä vastuunjakoa tavalla, joka edistäisi asumisoloja ja asumisturvaa asunto-osakeyhtiöissä.

Toteutustapa: Lainsäädäntöhanke; esivalmistelu virkатыönä ja lainsäädäntömuutokset työryhmässä (ja seurantaryhmässä).

Aikataulu: Lainvalmistelun osalta esivalmistelu 2024-2025, työryhmä 2025–2026 ja HE 2026.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Päävastuu hankkeesta kuuluu oikeusministeriölle (YOO).

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Hankkeella on yhteys ainakin YM hallinnonalaan (rakennettu ympäristö, asumisen kestävyys).

Vaikuttavuus: Suomessa on noin 90 000 asunto-osakeyhtiötä, joiden rakennuksissa on yli puolet kaikista asunnoista. Asunto-osakeyhtiöiden merkitys asuntojen hallintamuotona kasvaa jatkuvasti. Jo lähes kolme miljoonaa suomalaista asuu taloyhtiöissä.

Asunto-osakeyhtiöiden rakennukset muodostavat hyvin merkittävän osan kansallisvarallisuudesta, josta huolehtiminen edellyttää, että sääntely on ajan tasalla. Sääntelyn ajantasaisuus parantaa muutenkin asumisoloja ja –viihtyisyyttä.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

4.7 Ajantasaistetaan vesilaki, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vesilaki (587/2011) tuli voimaan vuonna 2012, jonka jälkeen lakia on muutettu useaan otteeseen. Lain oltua voimassa nyt yli 10 vuotta on aiheellista arvioida vuoden 2011 kokonaisuudistuksessa omaksuttujen ratkaisujen sekä myöhempien muutosten toimivuutta yleisesti ja erityisesti muuttuneessa lainsäädännöllisessä sekä yhteiskunnallisessa viitekehyksessä.

Yleisemmän vesilain toimivuusarvioinnin lisäksi vesilakiin kohdistuu useita pienempiä, yksittäisiin asiakokonaisuuksiin kohdistuvia sääntelytarpeita. Näiden taustat ovat erilaisia. Osa näistä liittyy eduskunnan lausumiin (vesilain mukaisen valvontatoiminnan maksullisuus, EV 355/2010 vp ja vesilain luontotyyppisuojelelun tarkistaminen, EV 227/2022 vp), osa energiantuotannon murrokseen ja akuutteihin sähköjärjestelmän häiriöihin varautumiseen (väliaikainen poikkeaminen vesivoimalaitoksen lupamääräyksistä sähköjärjestelmän tasapainottamiseksi), osa Euroopan unionin sääntelyn kehittymiseen (vesiyhteisörekisteriä koskeva sääntely) ja osa kansallisesti tärkeäksi punnittujen tavoitteiden toteuttamiseen (kalatalousmaksun tai -veloitteen lisääminen uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupaun). Valtioneuvoston piirissä tulevalle vaalikaudelle käynnistettävistä hankkeista riippuen osa yksittäisistä sääntelytarpeista saattaa olla järjestettävissä muiden ministeriöiden vastuulla olevissa hankkeissa.

Vesilain toimivuuden arviointi. Vesilain toimivuuden arvioinnissa on kyse ennen muuta sen systemaattisesta kartoittamisesta, ovatko vesilain sääntelyratkaisut osoittautuneet toimiviksi vai kohdistuuko vesilakiin konkreettisia muutospaineita. Vesilain säätämisen jälkeen ylikansallinen viitekehys sekä yhteiskunnallinen tavoitteenasettelu on muuttunut osin toisenlaiseksi kuin vesilakia valmisteltaessa. Kyse on siitä, tunnistaako vesilaki riittävällä tavalla nämä muutokset ja kyetäänkö niihin vastaamaan voimassaolevalla lailla.

Vesilain mukaisen valvontatoiminnan maksullisuus. Vesilain noudattamisen valvonnan maksullisuus on järjestetty ympäristön pilaantumisen torjunnan valvonnasta poikkeavasti. Eduskunta on vesilain uudistamista koskevassa vastauksessa (EV 355/2010 vp) kiinnittänyt asiaan huomiota ja edellyttänyt, että hallitus pitää huolta ympäristöhallinnon toimivuudesta turvaamalla sille osoitettujen tehtävien hoitamiseksi riittävät resurssit ja ryhtyy toimenpiteisiin ympäristönsuojelelun jälkivalvonnan tehostamiseksi selvittämällä valvontamaksun käyttöönottamista vesilain valvontatehtävissä. Selvitysten perusteella valvonnasta voidaan jo nykyisen lainsäädännön puitteissa ryhtyä perimiin maksua eräistä tehtävistä, mutta valvontatoiminnan muuttaminen laajemmin maksullisuudeksi edellyttää lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia toimenpiteitä. Jos tulevalle vaalikaudella ryhdytään uudistamaan valtion aluehallintoa, saattaisi tämä olla organisoitavissa ao. hankkeen yhteyteen.

Vesilain luontotyyppisuojelelun tarkistaminen. Eduskunta edellytti vastauksessaan (EV 227/2022 vp), että hallitus ryhtyy mahdollisimman pian valmistelemaan lainsäädäntömuutosta, jolla suojeltujen uhanalaisten vesiluontotyyppien soveltamisalaa laajennetaan kattamaan vesiluonnon monimuotoisuuden suojelutavoitteiden edellyttämät luontotyytit arvioiden myös tarvetta poikkeamismahdollisuuksiin yksittäistapauksissa sekä mahdollisten rajauspäästösten tekemiseen korvausmekanismeineen ja siihen tarvittavien resurssien turvaamiseen. Lausuman taustalla ovat luonnonsuojelelakiesityksen eduskuntakäsittelyssä poistetut vesilain luontotyyppisuojelelun laajennusta koskeneet säännösehdotukset.

Väliaikainen poikkeaminen vesivoimalaitoksen lupamääräyksistä sähköjärjestelmän tasapainottamiseksi. Uusiutuvien energianlähteiden osuuden kasvaminen yhdessä energiamarkkinoiden häiriöiden kanssa korostaa riittävän kansallisen säätöenergian merkitystä. Säätöenergiaa tuottamaan kykenevillä vesivoimalaitoksilla on sähköjärjestelmän tasapainotuksessa huomattava merkitys niiden nopean säädettävyyden ja niiden tuottaman inertian vuoksi. Vesivoimalaitokset toimivat niille myönnettyjen lupien ja niihin sisältyvien määräysten puitteissa. Talvikauden 2022-2023 kokemusten perusteella on todettava, että lupamääräykset eivät mahdollista voimalaitosten toimintaa sähköjärjestelmän tasapainotuksen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Eri näkökohdat huomioon ottaen pidemmällä aikajänteellä kestävä ratkaisu on ajantasaistaa lupien määräykset vesilain voimassaolevien säännösten mukaisesti. Tämä tulisi kestäväksi useita vuosia. Tulevien sähköjärjestelmän tasapainotuksen haasteisiin vastaamiseksi tulisi kuitenkin harkita sääntelyä, jossa lupaviranomainen voisi nykyisen vesilain 18 luvun 4 §:n vaarantorjuntasäätelyn tavoin myöntää oikeuden poiketa lupamääräyksistä uhkaavan tilanteen torjumiseksi.

Kalatalousmaksun tai –velvoitteen lisääminen uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupa. Vesirakentaminen eri muodoissaan on heikentänyt merkittävästi virtavesistöjen kalakantojen elinmahdollisuuksia. Tällaisia vesirakenteita ovat esimerkiksi vesivoimalaitokset niihin liittyvine rakenteineen, säännöstelypadot, pohjapadot ja erilaiset tierummut, jos näiden lupamääräyksissä ei ole otettu huomioon kalakantojen luontaisen elinkierroksen vaatimuksia. Vaellusesteitä arvioidaan olevan useita tuhansia. Vesivoimalaitoksia näistä on ainoastaan osa, mutta käytännössä juuri vesivoimalaitosten rakentamisella on ollut suuri merkitys luonnonvaraisten vaelluskalakantojen taantumiseen.

Suomessa tällaisia voimalaitoksia arvioidaan olevan yli 140 kappaletta. Nykyinen vesilaki mahdollista tarpeellisten lupamääräysten asettamisen tällaisille laitoksille vain hyvin rajoitetusti, jota on pidetty kalakantojen turvaamisen näkökulmasta ongelmallisena. Oikeusministeriön asettama työryhmä selvittää parhaillaan mahdollisuuksia tarkistaa vesilakia tavalla, joka mahdollistaisi lupamääräysten asettamisen nykyistä helpommin. Työryhmän mietinnön odotetaan valmistuvan maaliskuun loppuun mennessä.

Vesiyhteisörekisteriä koskeva sääntelyn tarkistaminen. Euroopan unionin tietosuojasäätelyn voimaantulon myötä nykyisessä vesilain vesiyhteisörekisteriä koskevassa sääntelyssä on havaittu eräitä epäkohtia, joiden korjaaminen edellyttää lainsäädäntöön tehtäviä lähinnä teknisluonteisia muutoksia.

Toteutustapa: Vesilain toimivuuden arviointi: arviomuistio

Vesilain luontotyyppisuojelelun tarkistaminen: työryhmävalmistelu

Väliaikainen poikkeaminen vesivoimalaitoksen lupamääräyksistä sähköjärjestelmän tasapainottamiseksi: pienimuotoinen työryhmävalmistelu

Kalatalousmaksun tai –velvoitteen lisääminen uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupa: jatkovalmistelu virkatyönä, jos työ voidaan perustaa keskeisiltä osin työryhmän mietintöön

Vesiyhteisörekisteriä koskeva sääntelyn tarkistaminen: virkatyönä yhdessä MMM ja YM kanssa

Vesilain mukaisen valvontatoiminnan maksullisuus: työryhmävalmistelu. Jos tulevalla vaalikaudella ryhdytään uudistamaan valtion aluehallintoa, saattaisi tämä olla organisoitavissa ao. hankkeen yhteyteen.

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Vesilain toimivuuden arviointi: OM/YOO; YM, MMM

Vesilain luontotyyppisuojelelun tarkistaminen: OM/YOO; YM; MMM

Väliaikainen poikkeaminen vesivoimalaitoksen lupamääräyksistä sähköjärjestelmän tasapainottamiseksi: OM/YOO; TEM

Kalatalousmaksun tai –velvoitteen lisääminen uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupaun: OM/YOO; [jos edellyttää laajempaa jatkovalmistelua YM; MMM; VM]

Vesiyhteisörekisteriä koskeva sääntelyn tarkistaminen: OM/YOO; MMM; YM

Vesilain mukaisen valvontatoiminnan maksullisuus: OM/YOO; YM, MMM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeen toteutumisesta voi aiheutua myöhemmin tarkentuvia kustannuksia. Määrärahan tarve riippuu olennaisesti siitä, missä muodossa ja laajuudessa hanketta lähdetään edistämään.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt):

Vaikuttavuus: Vesilain toimivuuden arvioinnin perusteella voitaisiin tarkastella kokonaisvaltaisesti vesilainsäädännön tarkistamisen tarpeellisuutta sekä tehdä ehdotuksia uusiksi sääntelyhankkeiksi.

Vesilain luontotyyppisuojelelun koskevan sääntelyn tarkistaminen mahdollistaisi vesiluonnon monimuotoisuuden suojelutavoitteiden edellyttämien luontotyyppien saattamisen suojelun piiriin nykyistä laajemmin eduskunnan vastauksessa edellytetyllä tavalla.

Vesivoimalaitosten lupamääräyksistä poikkeamista koskevan sääntelyn kehittäminen mahdollistaisi sähköjärjestelmän tasapainottamisen kannalta tarpeellisen säätöenergian lisäämisen nykyisestä erityistilanteissa.

Niin sanottuja nollavelvoitelaitoksia koskevan kalatalousmaksu- ja velvoitesääntelyn kehittäminen parantaisi virtavesistöjen kalakantojen elinmahdollisuuksien turvaamista.

Vesiyhteisörekisteriä koskevan sääntelyn tarkistamisella korjattaisiin voimassaolevan sääntelyn viranomaistehtävien hoitamiseen liittyviä epäkohtia.

Vesilain mukaisen valvontatoiminnan maksullisuutta koskevan sääntelyn tarkistamisella luotaisiin perusta nykyistä laajemmalle ja kustannukset paremmin toiminnanharjoittajalle kohdentavalle sääntelylle.

4.8 Parannetaan asunto-osakkeiden omistaja- ja kauppahintatietojen kattavuutta ja avoimuutta, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vuonna 2019 käyttöön otettuun osakehuoneistorekisteriin kirjataan asunto-osakeyhtiöiden ja keskinäisten kiinteistöosakeyhtiöiden osakkeiden omistus, panttaus sekä muita osakkeeseen kohdistuvia oikeuksia ja rajoituksia. Osakehuoneistorekisteri on osa huoneistotietojärjestelmää, johon kerätään myös osakkeiden vaihdantaa palvelevia taloyhtiön teknisiä ja taloudellisia tietoja.

Järjestelmän perustamiseksi vanhat taloyhtiöt siirtävät 2023 loppuun mennessä osakeluettelotietonsa Maanmittauslaitokselle. Tämän jälkeen osakekirjoista luovutaan kirjaamalla omistus sähköiseen rekisteriin lähtökohtaisesti tapaus kerrallaan (esim. omistajan vaihtuessa). Tästä on esitetty seuraavan, että järjestelmän käyttöönotosta saatavien hyötyjen saavuttaminen lykkääntyy tarpeettomasti. Kattavien omistajatietojen saamisella rekisteriin voi jatkossa olla merkitystä asunto-osakkeiden ulkomaalaisomistuksen valvonnan kannalta. On tarpeen selvittää keinoja sähköisiin omistajamerkintöihin siirtymisen nopeuttamiseksi. Keinona voi tulla kyseeseen osakekirjojen ns. ”massamuunto” sähköisiksi omistajamerkinnöiksi luottolaitosten toimesta.

Asunto-osakkeiden hinnanmuodostuksen avoimuudella on keskeinen merkitys asuntokaupan ja asunto-osakkeiden vakuuskäytön kannalta. Tehokas ja avoin hinnanmuodostus vaikuttaa olennaisesti taloyhtiöiden ja asunto-osakkeenomistajien kannustimiin pitää huolta kiinteistöstä ja rakennuksista sekä parantaa niiden tasoa. Tämä parantaa osakkeiden käytettävyyttä asunto- ja muiden luottojen vakuutena. Kiinteistöjen kauppahintatietojen avoimuus on jo toteutettu; asunto-osakkeiden tietojen avoimuus on mahdollista toteuttaa huoneistotietojärjestelmän laajentamisella. Tätä varten on tarpeen selvittää myös tietojen julkisuuteen, käytettävyyteen ja henkilötietojen suojaan liittyvät kysymykset. Tavoitteena tulee olla kauppahintatietojen keräämisen ja jakelun yhdistäminen nykyisiin asuntokaupan, rahoituksen ja tiedonkeruun prosesseihin mahdollisimman sujuvasti niin, ettei toimijoille aiheudu ylimääräisiä kustannuksia.

Toteutustapa: Selvityshanke, jonka perusteella voidaan arvioida tarvittavia lainsäädäntötoimia.

Aikataulu: Selvityksen laatiminen 2024-2025. Mahdollisesta lainvalmistelutoimeksiannosta päätetään erikseen. Selvityksen perusteella arvioidaan, onko asunto-osakkeiden kauppahintatietoja koskeva valmistelu mahdollista yhdistää tulevalla vaalikaudella tapahtuvaan huoneistotietojärjestelmää koskevan lainsäädännön täytäntöönpanoon.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Päävastuu hankkeesta kuuluu OM:lle (YOO) ja MMM:lle. Myös VM panos tarvitaan hankkeen valmisteluun.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeen toteuttamisesta aiheutuisi tietojärjestelmäkustannuksia MMM:n hallinnonalalla pidettävän Maanmittauslaitoksen huoneistotietojärjestelmän osalta. Kustannukset tarkentuvat myöhemmin.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): MMM osalta hanke liittyy erityisesti huoneistotietojärjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön kehittämiseen. VM osalta hanke liittyy kotitalouksien velkaantumiseen, makrovakauseriöpolitiikkaan ja rahoitussektorin sääntelyyn. PLM osalta hankkeella voi olla merkitystä asunto-osakkeiden ulkomaalaisomistuksen valvonnan edellytysten kannalta.

Vaikuttavuus: Asunto-osakeyhtiöiden ja osakkeenomistajien huomion kiinnittäminen suunnitelmalliseen kunnossapitoon ja kiinteistökehitykseen edistää kansallisvarallisuuden arvon säilyttämistä sekä kestäväen kehityksen tavoitteiden toteuttamista. Nykyisin näiden tavoitteiden toteuttamista rajoittaa se, ettei taloyhtiön rakennuksen kunto käytännössä tehokkaasti vaikuta osakkeiden kauppahintaan. Tämä aiheuttaa epävarmuuksia myös vakuuksien arvostuksessa, vaikka asunto-osakkeet ovat luotonannossa vakiintunut ja erittäin yleinen vakuuslaji.

Kauppahintatietojen avoimuus lisääisi taloyhtiöiden tietopohjaa sen arvioimiseksi, minkälaisia remontteja ja milloin yhtiössä on tarkoituksenmukaista toteuttaa. Kattavien kauppahintatietojen yhdistäminen yhtiölainaosuustietoihin ja muihin asunto-osakeyhtiöitä kuvaaviin tietoihin edistäisi rahoitusmarkkinoiden vakautta ja luotonantajien luottoriskien hallintaa. Koska asuntoluotot muodostavat keskeisimmän osan kotitalouksien kokonaisvelkaantumisesta, tietopohjan laajentaminen kehittäisi myös kotitaloussektorin taloudellisen aseman ja haavoittuvuuksien arviointia ja tarvittavien politiikkatoimen suunnittelua.

4.9 * Lainvalmistelun kehittämisohjelma 2023-2027, ESI; 3,4 milj. euroa v.2024–2027, jonka jälkeen 2,4 milj. euroa pysyvästi

Lainvalmistelijan työkalu, Valtioneuvoston periaatepäätös hyvästä lainvalmistelusta, Lainvalmistelun kuulemista ja osallistumista laajennetaan ja vahvistetaan, EU-säädösvalmistelun avoimuutta lisätään, Lainsäädännön seurannan ja jälkiarvioinnin kehittäminen, Lainvalmisteluprosessin laadun systemaattinen seuranta (indikaattorit ja barometrit), Valtioneuvostotasoinen lainvalmistelijoiden rekrytointi- ja perehdytysohjelma

Tavoite: Hyödynnetään nykuteknologiaa lainvalmistelussa. Valtioneuvosto sitoutuu toiminnassaan noudattamaan hyvää lainvalmistelutapaa. Kehitetään kuulemista ja osallistumista lainvalmisteluprosessin eri vaiheissa, ml. EU-säädösvalmistelu. Pannaan täytäntöön hyväksytyt valtioneuvoston periaatteet lainsäädännön seurannasta ja jälkiarvioinnista. Varmistetaan periaatteiden tehokas ja tarkoituksenmukainen täytäntöönpano ja valtioneuvoston yhdenmukainen toiminta seurannassa ja jälkiarvioinnissa. Perustetaan valtioneuvostotasoinen lainvalmisteluprosessin laadun seurantajärjestelmä ja otetaan käyttöön yhteisesti vahvistetut seurantaindikaattorit. Vastataan lainvalmistelijoiden rekrytointia koskeviin haasteisiin ja varmistetaan lainvalmisteluosaamisen jatkuminen

Toteuttamistapa: Valmistellaan ehdotus toteuttamissuunnitelmineen digitaaliselle säädösvalmistelijan työtä, erityisesti hallituksen esityksen laadintaa, tukevasta toiminnallisesta ratkaisusta. Toteutettaisiin selvityksessä ehdotetut ratkaisut ja erät jo tässä vaiheessa tunnistetut lainvalmistelua tukevat automatisoinnit. Periaatepäätöksen valmistelu tehdään ministeriöiden yhteistyönä. Periaatepäätös määritteli hyvän lainvalmistelutavan keskeiset ominaisuudet ja olisi siten samalla kansalaisille ja sidosryhmille annettu palvelulupaus siitä, miten lainvalmisteluprosessi etenee. Uudistetaan lainvalmistelun kuulemisohje tukemaan nykyistä paremmin osallistumista koko lainvalmisteluhankkeen elinkaaren ajan, esivalmistelusta toimeenpanoon ja seurantaan. Kehitetään sidosryhmien osallistamista EU-säädösvalmisteluun ennakkovaiheesta lähtien, EU-säädösvalmistelun avoimuutta sekä viestintää. Lisäksi kehitetään tietojenvaihtoa, yhteisiä toimintatapoja ja osaamista lainvalmistelun kuulemisessa ja osallisuuden vahvistamisessa muun muassa hyödyntämällä tutkimusta ja sidosryhmien näkemyksiä. Viestintää ja lainvalmistelijoiden koulutusta lisätään ja tehostetaan. Seurannan ja jälkiarvioinnin suunnittelua ja toteutetusta kehitetään sekä toteutetaan valtioneuvostotasoinen yleisnäkyä seurannasta ja jälkiarvioinnista. Lainvalmistelun laatua seurataan toteuttamalla hallituskauden aikana kaksi kertaa lainvalmistelijoille ja sidosryhmille suunnattu barometrikysely. Lisäksi vahvistetaan tiedonkeruuta lainvalmisteluprosessista hyödyntäen valtioneuvostolla käytössä olevia tietojärjestelmiä. Käynnistetään uusien lainvalmistelijoiden rekrytointi- ja koulutusohjelma vastaamaan lainvalmistelijoiden rekrytointia koskeviin haasteisiin Rekrytoitujen henkilöiden oppimista tuetaan mm. VN:n lainvalmistelukoulutuksilla, työssä oppimisella, tutortoiminnalla ja erilaisilla tilaisuuksilla.

Vaikutavuus: Vähennetään lainvalmisteluun sisältyviä manuaalisia työvaiheita. Lainvalmistelun avoimuus lisääntyy. Sidosryhmien osallistumismahdollisuudet paranevat, osallistumismahdollisuuksia tarjotaan kansallisen ja EU-tasoinen lainvalmistelun eri vaiheissa. Osallistumisen läpinäkyvyys paranee. Myös osallistumisen dokumentaatio paranee. Parantaa valtioneuvoston toimintaa lainsäädännön toimivuuden ja ajantasaisuuden systemaattisessa seurannassa ja sitä kautta varmistaa resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen, tukee lainvalmistelua. Hanke vahvistaa lainvalmistelun johtamisen tietopohjaa ja mahdollistaa sen kautta resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen. Hanke tuottaa tietoa lainvalmistelijoiden ja sidosryhmien näkemyksistä lainvalmisteluprosessin toimivuudesta ja tukee siten erillisiä kehittämistoimenpiteitä. Pidemmän seurantajakson ja säännöllisesti toistettavien barometrien

tuottamat tiedot mahdollistavat lainvalmisteluprosessin laadun pitkäaikaista seurannan, joka tuottaa pidemmällä aikavälillä tietoa lainvalmistelun laadun kehityssuunnista ja mahdollistaa havaittujen puutteiden korjaamisen. Ministeriöiden keskeisen prosessin, lainvalmistelun toimivuus turvataan sekä laadullisesti että määrällisesti.

Vastuutahot: OM/ ESI (YOO, KRO, DJO, HOO)

Lisäresurssitarpeet: lainvalmistelijan työkalu 1 milj. euroa v. 2024–2027, rekrytointi- ja perehdytysohjelma 0,9 milj. vuosittain, uudet osallistamismenetelmät, lainvalmistelun laadun seuranta, lainsäädännön seuranta ja jälkiarvioinnit 1,5 milj. vuosittain

4.10 Lainvalmistelun laatu: valtioneuvoston säädösvalmistelun tukeminen ja valtiosääntö-, tietosuoja- ja EU-oikeudellisissa kysymyksissä, rikosoikeudellinen sääntely, DJO, KRO; 0,3–0,5 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusministeriö tukee kaikkien ministeriöiden EU- ja kansallisia lainvalmisteluprosesseja muun muassa kirjoittamalla lausuntoja luonnoksista hallituksen esityksiksi, toimimalla työryhmien jäsenenä ja asiantuntijoina sekä antamalla resurssiensa puitteissa neuvontaa perustuslakia, hallinnon yleislakeja, yleistä EU-oikeutta ja tietosuojaa sekä rikosoikeudellista sääntelyä koskevissa kysymyksissä. Oikeusministeriön virkamiehet tukevat valtioneuvoston lainvalmistelua myös muun muassa toimimalla kouluttajina sekä laatimalla oppaita ja ohjeita EU- ja kansallisen lainkirjoittajille. He toimivat myös asiantuntijoina eduskunnan valiokunnille.

Tavoitteena on valtioneuvoston EU- ja kansallisen säädösvalmistelun laadun varmistaminen ja hallituksen tukeminen sen päätöksenteossa. Tavoitteena on lisäksi tukea eduskunnan lainsäädäntötoimintaa toimimalla asiantuntijoina valiokunnissa.

Toteutustapa: Lausuntojen antaminen, neuvonanto sekä muu asiantuntija-apu, säädösvalmistelun perus- ja teemakohtaisten koulutusten järjestäminen, ohjeiden ja oppaiden laatiminen.

Aikataulu: jatkuva

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO, KRO

Lisäresurssitarpeet: 0,3–0,5 milj. euroa vuosittain

Vaikuttavuus: Tällainen tukitoiminta on keskeinen edellytys sille, että valtioneuvostosta annettavat hallituksen esitykset ovat sopusoinnussa EU-oikeuden, perustuslain ja hallinnon yleislakien sekä tietosuojasääntelyn kanssa. Toiminnalla on keskeinen vaikutus valtioneuvoston säädösvalmistelijoiden osaamisen kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Linkki OM strategiaan: laadukas lainvalmistelu on edellytys toimivalla yhteiskunnalle. Valtioneuvoston selonteossa EU-politiikasta 2021 todetaan: ”Politiikkasektorit ylittävät hankkeet sekä kriisiaikoina nopeasti tarvittavat EU-toimet korostavat myös tarvetta vahvistaa EU-oikeudellista osaamista sekä siihen liittyvää neuvontaa ja koulutusta valtioneuvostossa.”

4.11 Uudistetaan lunastuslaki ja lunastuslainsäädännön korvausperusteet, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Lunastuslain kokonaisuudistus. Vuonna 1978 voimaan tullut laki kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta (603/1977) on ollut voimassa yli 40 vuotta, ja lain perusratkaisut ovat pitkälti alkuperäisessä muodossaan. Laki on useiden muutosten myötä muuttunut osin hajanaiseksi ja hankalasti ymmärrettäväksi, eikä se kaikilta osin vastaa lainsäädännön täsmällisyydelle nykyään asettavia vaatimuksia.

Lunastuslain uudistamisessa tulisi arvioitavaksi muun ohella seuraavat asiakokonaisuudet: yleinen lunastusperuste ja sen suhde erityisiin lunastusperusteisiin, menettely lunastuksen eri vaiheissa, lunastuskorvauksen määräämisen perusteet ja suhde muuhun lainsäädäntöön.

Suppeampana uudistuksena esitetään korvausperusteiden uudistamista.

Lunastuslainsäädännön korvausperusteiden uudistaminen. Oikeusministeriössä vireillä olleen lunastuslain tarkistamishankkeen (OM022:00/2016) keskeisenä tavoitteena oli lunastuslain korvausperusteiden uudistaminen. Muutosten tarkoituksena oli varmistaa perustuslaissa turvatun täyden korvauksen vaatimuksen toteutuminen kaikissa lunastustilanteissa sekä yhtenäistää lunastuslain korvausarvioinnin käsitteistöä vastaamaan kiinteistöarvioinnissa ja kansainvälisissä arviointistandardeissa käytettyjä käsitteitä. Säännösehdotukset sisältävää hallituksen esitystä ei annettu eduskunnalle, ja julkisessa keskustelussa varsinkin maanomistajatahot ovat pitäneet korvausperusteiden uudistamista välttämättömänä. Lunastuslain korvausperusteiden uudistamishankkeessa olisi kyse pitkälti vastaavasta hankkeesta kuin päättyneessä hankkeessa.

Voimansiirtolinjoja koskevien korvausperusteiden uudistaminen. Lunastuslainsäädännön korvausperusteiden uudistamista koskevan lainsäädäntöhankkeen (OM022:00/2016) aikana varsinkin maanomistajia edustavien tahojen toimesta tuotiin eri yhteyksissä esille tyytymättömyys voimansiirtolinjoista maksettavien lunastuskorvausten tasoon. Kyse on toisaalta siitä, täyttääkö määrättävä korvaus perustuslain edellyttämän täyden korvauksen vaatimuksen ja toisaalta siitä, että lunastuslain korvausperusteet koetaan epäoikeudenmukaisiksi liiketaloudellisin perustein toteutettavien hankkeiden korvausten määräämistilanteissa. Tämä koskee erityisesti tuulivoimahankkeiden siirtolinjoja. Voimansiirtolinjoja koskevien korvausperusteiden uudistamista koskeva hanke olisi yleistä korvausperusteiden uudistamishanketta selkeästi rajatumpi kysymyksenasettelultaan ja merkitykseltään. Hanke ei edellyttäisi ennalta arvioiden korvausperusteisiin laajoja muutoksia. Hankkeen yhteydessä tulisi kuitenkin arvioitavaksi yleisistä korvausperusteista poikkeamisen tarpeellisuus ja sen tekninen toteuttamistapa.

Toteutustapa: Työryhmävalmistelu

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto)

Lunastuslain kokonaisuudistus ja lunastuslainsäädännön korvausperusteiden uudistaminen: OM/YOO; YM, MMM, TEM, VM. Voimansiirtolinjoja koskevien korvausperusteiden uudistaminen: OM/YOO, TEM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Valtiolle tämä merkitsisi kustannusten lisääntymistä erityisesti luonnonsuojelun ja liikenneinfrastruktuuriin käytettävien resurssien osalta, kuntien osalta erityisesti maanhankinnan kustannukset tulisivat lisääntymään.

Vaikuttavuus: Lunastuslain ajanmukaistaminen parantaisi lain ymmärrettävyyttä ja keventäisi menettelyistä aiheutuvaa hallinnollista taakkaa. Korvausperusteiden uudistaminen parantaisi maanomistajan oikeusasemaa.

4.12 * Yksinkertaistetaan tulojen ulosmittausta, tehostetaan harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaa ulosottomenettelyssä ja kehitetään ulosottomaksuja koskevaa sääntelyä, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan tulojen ulosmittausta koskevat ulosottokaaren säännökset. Yksinkertaistetaan ja yhdenmukaistetaan sosiaaliturvaetuuksien ulosmittausta tekemällä tarvittavat lainsäädäntömuutokset ulosottokaareen ja sosiaaliturvaetuuksia koskevaan lainsäädäntöön. Tavoitteena on, että uudet laskentasäännöt ovat nykyistä yksinkertaisemmat ja ulosmittauksen määrä asettuu kaikissa tuloluokissa oikeudenmukaiselle tasolle. Sosiaaliturvaetuslajin vaikutusta ulosmittattavuuteen vähennetään yhdenvertaisen kohtelun parantamiseksi ja ulosmittausjärjestelmän yksinkertaistamiseksi. Uudistamistyön pohjana on Sosiaaliturvaetuksien ulosmittaus –työryhmän mietintö.

Selvitetään keinoja, joiden avulla ulosoton välttelyyn voitaisiin puuttua nykyistä tehokkaammin, mukaan lukien lainsäädännön kehittämistarpeet. Arvioidaan EU:n pakotteiden täytäntöönpanoon liittyvän sääntelyn toimivuus ja kehittämistarpeet siltä osin, kuin kyse on ulosottomenettelyssä täytäntöön pantavista pakotteista. Selvitetään mahdollisuudet hillitä ulosottoasioiden tiuhaa kiertonopeutta ja lisätä ulosottoasioiden passiivirekisteröinnin houkuttavuutta ulosottomaksuja koskevaa sääntelyä kehittämällä.

Toteutustapa: Asetetaan työryhmä valmistelemaan muutokset ulosmittausta koskevaan lainsäädäntöön. Asetetaan selvityshenkilö tai tehdään arviomuistio ulosoton välttelyyn puuttumisen keinoista ja pakotesääntelyn toimivuudesta ja kehittämistarpeista. Asetetaan työryhmä/selvityshenkilö selvittämään ulosottomaksuja koskevan sääntelyn muutostarpeet.

Aikataulu: Hallituskauden aikana, ulosmittausta koskevan hankkeen kesto kolme vuotta (1,5 v. työryhmätyö + 1,5 v. HE), ulosoton välttelyyn puuttumista ja pakotteiden täytäntöönpanoa koskevan selvityshankkeen kesto yksi vuosi, ulosottomaksuja koskevan selvityshankkeen kesto kaksi vuotta.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/YOO, osavastuu: STM ja VM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Lainsäädäntömuutosten toteuttamisesta aiheutuu tietojärjestelmä- ja henkilöstökustannuksia. Kustannusten määrä tarkentuu hankkeiden edetessä. Uudistusten sisällöstä riippuen niillä on vaikutuksia ulosottokertymiin ja valtion ulosottomaksutuloihin.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Ulosoton välttelyyn puuttumista koskeva selvitys liittyy harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan ja on rahoitettavissa mahdollisesti harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan osoitettavalla rahoituksella (SM, VM, OM/KRO)

Vaikuttavuus: Ulosmittausta koskevat muutokset tekevät tulojen ulosmittauksesta oikeudenmukaisemman ja selkeämmän. Ulosottomaksuja koskeva selvitys edistää tarkoituksenmukaista ulosottomaksupolitiikkaa. Ulosoton välttelyyn puuttumista ja pakotteita koskevan selvityksen avulla muodostetaan käsitys tarvittavista toimista täytäntöönpanon välttelyyn puuttumisen tehostamiseksi sekä pakotteiden täytäntöönpanoon liittyvän sääntelyn kehittämiseksi. Hankkeilla edistetään ulosottomenettelyn oikeudenmukaisuutta, oikeusturvan toteutumista sekä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaa.

4.13 Ylivelkaantumisen torjuminen: Taloyhtiöiden lainaosuuksia koskevien tietojen siirtäminen positiiviseen luottotietorekisteriin

Keskeinen sisältö ja tavoite: Taloudellisen tilanteen epävarmuus ja korkovaihtelut korostavat ylivelkaantumisen ehkäisemiseen liittyvien toimenpiteiden tarpeita. Tarpeisiin on kuluneella vaalikaudella vastattu muun muassa laatimalla positiivista luottotietorekisteriä koskeva laki, joka tuli voimaan 1.8.2022. Lain soveltaminen käynnistyy vaiheittain. Rekisteri on tarkoitus ottaa käyttöön kuluttajaluottojen osalta 1.4.2024 ja luonnollisen henkilön elinkeinotoimintaa varten ottamien luottojen osalta 1.4.2026. Tavoitteena on, että luotonantaja voi arvioida luotonhakijan luottokelpoisuutta aiempaa kattavampien ja luotettavampien tietojen perusteella. Rekisterin toteuttaminen sisältyy eurooppalaisen ohjausjakson puitteissa EU:n neuvoston Suomelle antamiin maakohtaisiin suosituksiin.

Suurimman osan kotitalouksien lainavelasta muodostavat asumiseen liittyvät velat. Valtiovarainministeriön vuonna 2019 tekemän selvityksen mukaan noin kolme neljäsosaa kotitalouksien velasta on asumiseen liittyvää velkaa: asuntolainoja on noin 62 prosenttia ja taloyhtiölainoja arviolta noin 14 prosenttia kotitalouksien koko velan määrästä. Taloyhtiölainat muodostavat siten merkittävän osuuden kotitalouksien veloista. Positiivisesta luottotietorekisteristä annettu laki ei kata näitä. Lainvalmistelun ja lakiehdotuksen eduskuntakäsittelyn aikana on arvioitu, että luotonhakijan luottokelpoisuuden arvioinnin kannalta olisi tärkeää, että positiivinen luottotietorekisteri sisältäisi myös ne. Tarkoituksena on ollut, että positiiviseen luottotietorekisteriin voitaisiin siirtää asunto-osakeyhtiöiden ottamien lainojen osakaskohtaiset velkaosuudet huoneistotietojärjestelmästä, kun huoneistotietojärjestelmän kehitys mahdollistaa sen. Kuluneella hallituskaudella on jo toteutettu tämän mahdollistavat muutokset huoneistotietojärjestelmästä annettuun lakiin.

Lisäksi olisi tarkoituksenmukaista mahdollistaa positiivisen luottotietorekisterin tietojen luovuttaminen Tilastokeskukselle käytettäväksi tieteellisessä tutkimuksessa. Tämän mahdollistaminen on edellyttänyt tilastolain muutosta, joka on nyt tehty.

Positiivisesta luottotietorekisteristä annettua lakia on tarpeen muuttaa tulevilla hallituskaudella sen mahdollistamiseksi, että rekisterin tietosisältö kattaa asunto-osakeyhtiöiden lainojen osakaskohtaiset velkaosuudet ja että niitä koskevat tiedot voidaan luovuttaa edelleen luotonantajille ja viranomaisille laissa säädettyihin tarkoituksiin. Samalla olisi huomioitava edellä mainittu Tilastokeskuksen tiedonsaantioikeus tutkimustarkoitukseen.

Hankkeessa on arvioitava tarkemmin, miltä osin huoneistotietojärjestelmän sisältämät tiedot ovat tarpeen positiivisesta luottotietorekisteristä annetussa laissa säädettyihin tarkoituksiin. Muutosten aikataulussa on varmistuttava siitä, että ne eivät vaikuta rekisterin perustamiseen liittyvän kehitystyön toteutusaikatauluun. Rekisteriin tietosisältöön liittyvät muut kehittämistarpeet on tarvittaessa arvioitava erillisessä selvityshankkeessa.

Toteutustapa: Muutosten toteuttamiseksi asetetaan työryhmä.

Aikataulu: Positiivisen luottotietorekisteriä koskevan lain muuttamista koskevan HE:n valmistelu vuosina 2023-2024. Aikataulu määräytyisi tarkemmin sen perusteella, olisiko HE:llä TAE-vaikutuksia ja olisiko se annettava budjettilakien aikataulussa, syksyllä 2024, tai lisätalousarvioesitykseen liittyen kevätkaudella 2025.

Tarvittavien tietojärjestelmämuutosten toteutuksen ja kehitystyön vaatima aikataulu arvioitaisiin erikseen.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

OM/DJO, OM/YOO VM/Kehittämisen- ja hallintotoiminto (Tietoyksikkö) ja RMO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Valmisteluun osallistuu myös VM.

Lainmuutoksilla olisi Verohallinnon tulorekisteriyksikköön kustannusvaikutuksia sekä tietojärjestelmävaikutuksia, joiden suhde valtion talousarvioon tarkentuu hankkeen aikana. Tulorekisteriyksikön arvio kertakustannuksista on 5,9 m€ ja lisäys jatkuvan menoihin 480 000 €/vuosi. Kustannukset tulisivat VM hallinnonalalle.

Vaikuttavuus: Positiivisen luottotietorekisterin perustamisen ja käyttöönoton tavoitteena on torjua tehokkaasti luonnollisten henkilöiden ylivelkaantumista luomalla kattava tietopohja sekä yksittäisiin luotonantotilanteisiin että rahoitusvakauden ja luottomarkkinoiden seurantaan ja valvontaan. Jotta rekisteri on tietosisällöltään riittävä ja asianmukainen luonnollisen henkilön luottokelpoisuuden arvioinnin kannalta, siihen on tarpeen lisätä asunto-osakeyhtiöiden lainojen osakaskohtaisia velkaosuuksia koskevat tiedot. Nämä tiedot ovat välttämättömiä myös rahoitusmarkkinoiden seurannan ja valvonnan kannalta.

Tilastokeskuksen tutkimustehtävän tarkoituksena on palvella laajalti yhteiskunnan tiedonsaantitarpeita. Sen huomioiminen positiivisen luottotietorekisterin käyttötarkoituksena on oleellista erityisesti luotettavan tiedon saamiseksi velkaantumiskehityksestä.

5. EDISTETÄÄN DIGITAALISIA TOIMINTATAPOJA

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön hvt-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

5.1 Yrityssaneerauslainsäädännön kehitystyötä jatketaan suomalaisten yritysten kilpailukyyn ja kriisinkestävyys edistämiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallituskaudella 2019–2023 uudistettiin Suomen yrityssaneerauslainsäädäntöä panemalla täytäntöön EU:n maksukyvyttömyysdirektiivi ja kartoittamalla kansallisia käytännössä ilmenneitä kehityskohteita ja korjaamalla niitä kohdennetusti. Kaikkia identifioituja kansallisia kehityskohteita ei ehditty korjaamaan ja velkakonversio oli rajattu hankkeen ulkopuolelle.

Yritysten saneerauskeinojen kehitystyötä tulisi jatkaa erityisesti jo havaittujen kehityskohteiden osalta, joita ovat: a) saneerattavan yhtiön omasta päätöksenteosta tai muusta myötävaikutuksesta riippumaton velkojien mahdollisuus muuntaa saataviaan yhtiön osakkeiksi (velkakonversio) ja b) saneerattavan yhtiön sopimusten irtisanomiseen liittyvien kysymysten jatkoarviointi ja -kehittäminen. Koska yrityssaneeraus ja erityisesti velkakonversio vaikuttaa olennaisesti yhtiön osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien asemaan, tulisi hankkeessa kiinnittää tarkkaa huomiota omaisuudensuojaan liittyviin näkökohtiin. Kotimaisen yhtiö- ja saneerauslainsäädännön keskeisistä verrokkimaista erityisesti Ruotsissa on viime aikoina uudistettu yrityssaneerausta koskevaa lainsäädäntöä (ml. velkakonversio ja sopimusten irtisanominen).

Toteutustapa: Lainsäädäntöhanke työryhmä- ja seurantaryhmävalmistelulla, mahdollisesti jaettuna kahteen työryhmään (velkakonversiolle oma työryhmä)

Aikataulu: Työryhmä(t) ja seurantaryhmä 2023–2024, HE arviolta 2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO. Hankkeella on yhteys TEM ja VM hallinnonalaan.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Velkakonversiosta on myös erillinen kohdennetumpi HO-kortti (OM/YOO). Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalan kannalta hanke liittyy kilpailukyyn edistämiseen ja valtiovarainministeriön kannalta talouskasvun turvaamiseen.

Vaikuttavuus: Muutoksilla voi olla merkittäviä kansallista kilpailukykyä ja rahoitusvakautta edistäviä vaikutuksia. Kilpailukykyisen yrityssaneerauslainsäädännön on arvioitu edistävän Suomen houkuttelevuutta sijoituskohteena kansainvälisille velkarahoittajille. Tältä osin vaikutukset kohdistuisivat erityisesti kansainvälisillä markkinoilla joukkolainoja liikkeeseen laskeviin suurimpiin yrityksiin sekä niiden osakkeenomistajiin ja velkoihin. Yrityssaneerauskeinojen monipuolistaminen parantaisi yritysten käytössä olevia keinoja reagoida yhtiön toimintaa tai markkinää koskeviin kriiseihin ja poikkeuksiin.

5.2 Muutetaan yrityksen saneerausta koskevaa sääntelyä ”velkakonversion” mahdollistamiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kansainvälisiltä pääomamarkkinoilta rahoitusta saavien yhtiöiden toimintaympäristö on muuttunut olennaisesti. Tämä on johtanut muun muassa velkarahoituksen tarpeen kasvuun, minkä edellytysten turvaamiseksi yhtiön velkojilla tulee olla riittävät keinot saamistensa varmistamiseksi myös erilaisissa yhtiön toiminnan kriisitilanteissa.

Markkinatoimijoiden keskuudesta on esitetty tarve yhtiön omasta päätöksenteosta riippumatta velkojille tarjottavasta mahdollisuudesta muuntaa saataviaan yhtiön osakkeiksi yhtiön saneerausmenettelyssä. Viimeaikaisen yrityssaneerauskäytännön perusteella on esitetty, että tällainen velkakonversio voisi lisätä yhtiön pääomarakenteen muokkaamisen mahdollisuuksia ja siten hyödyttää yhtiöitä ja sen kaikkia sidosryhmiä.

Nykylain nojalla saneerattavan yhtiön osakkeenomistajien aseman suhteessa viimesijaisiin velkojiin on katsottu olevan vahvempi kuin konkurssimenettelyssä, sillä yrityssaneerauksessa yhtiön omistussuhteisiin ei voida puuttua ilman omistajien suostumusta, kun taas konkurssissa velallisyhtiön omaisuus voidaan kokonaisuudessaan käyttää velkojien saatavien tyydyttämiseen ja velallisyhtiön omistuksen arvo menetetään. Kotimaisen yhtiö- ja saneerauslainsäädännön keskeisistä verrokkimaista erityisesti Ruotsissa on viime aikoina uudistettu velkakonversiota koskevaa lainsäädäntöä.

Lainsäädäntöhanke sisältäisi yhtiö- ja maksukyvyttömyysoikeuden alaan kuuluvat säännökset yrityksen saneerausmenettelyn yhteydessä toteutettavasta velkakonversiosta. Koska velkakonversio vaikuttaa olennaisesti yhtiön osakkeenomistajien asemaan, tulisi hankkeessa kiinnittää tarkkaa huomiota omaisuudensuojaan liittyviin näkökohtiin. Tämän toteuttamiseksi on tarkasteltava mm. konversiomahdollisuuden soveltamisalaa (erit. pk-yritysten kannalta) ja käyttöedellytyksiä sekä konversiosta päättämiseen sovellettavia aineellisia ja menettelyllisiä edellytyksiä.

Toteutustapa: Lainsäädäntöhanke työryhmä- ja seurantaryhmävalmistelulla.

Aikataulu: Työryhmä 2023-2024, hallituksen esitys 2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Päävastuu hankkeesta kuuluu oikeusministeriölle (YOO). Valmisteluun tarvitaan TEM ja VM panos.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Velkakonversion mahdollistaminen sisältyy osana myös HO-korttiin ”Yrityssaneerauslainsäädännön kehitystyötä jatketaan suomalaisten yritysten kilpailukyvyyn ja kriisinkestävyyden edistämiseksi”. Hankkeella on yhteys VM ja TEM hallinnonalaan.

Vaikuttavuus: Velkakonversiota koskevalla lainsäädännöllä edistetään Suomen kilpailukykyä sijoituskohteena kansainvälisille velkarahoittajille. Muutoksella olisi vaikutuksia erityisesti kansainvälisillä markkinoilla joukkolainoja liikkeeseen laskeviin suurimpiin yrityksiin sekä niiden osakkeenomistajiin ja velkojiin. Muutos lisäisi tällaisten yhtiöiden ja niihin sijoittavien käytössä olevia keinoja reagoida yhtiön toimintaa tai markkinaa koskeviin kriiseihin ja poikkeuksiin.

Erilaisten järjestelyjen toteuttamiseksi saatavilla olevien keinojen tarve korostuu, kun yhtiöiden ja markkinan toimintaympäristö epävakaus lisääntyy. Ehdotuksella voi siten olla pitkälle meneviä kansallista kilpailukykyä ja rahoitusvakautta edistäviä vaikutuksia.

Aiheesta on tehty vuonna 2018 [TEAS-selvitys](#), joka sisältää mm. nykytilan arvion ja kansainvälisen vertailun (selvitys 6/2018).¹ Selvityksestä laaditulla laajalla [lausuntokierroksella](#) enemmistö lausunnonantajista² piti Suomen oikeustilaa puutteellisenä velkakonversion ja maksunsaantijärjestyksen osalta, ja kannatti yrityssaneerausta ja yritysjärjestelyjä koskevien säännösten muutostarpeen tarkempaa arviointia.

¹ Yhteenveto TEAS-selvityksestä saaduista lausunnoista löytyy [täältä](#).

² Lausuntoa pyydettiin yhteensä 59 taholta, jotka edustivat mm. yhtiöitä ja niiden palveluntarjoajia, sijoittajia, viranomaisia, ministeriöitä ja tutkijoita. Selvityksestä saatiin 26 lausuntoa.

5.3 * Edistetään sähköistä asiointia ja sähköisiä toimintatapoja oikeudenkäynneissä. Selvitetään tuomioistuinmaksulain uudistamistarpeet, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Laajennetaan etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia yleisissä tuomioistuimissa. Selvitetään muutostarpeet tuomioistuinprosessien sähköisen asioinnin kehittämiseksi. Valmistellaan tuomioistuinmaksulakiin tarvittavat muutokset.

Etäyhteyksien käyttö oikeudenkäynneissä on kasvanut huomattavasti viime vuosina, ja sääntelyä kehittämällä oikeudenkäynntejä voitaisiin sujuvoittaa entisestään. Keskeisenä keinona olisi lisätä tuomioistuimen harkintavaltaa etäyhteyksien käytöstä ja sallia etäyhteyksien käyttö oikeudenkäynnissä nykyistä laajemmin. Sääntelyn sovellettavuutta voitaisiin myös helpottaa selkeyttämällä sääntelyä ja yhdenmukaistamalla etäyhteyksien käytön edellytyksiä.

Viranomaisten tulee huolehtia siitä, että sähköinen kanava on asiakkaalle houkutteleva vaihtoehto. Nykyinen lainsäädäntö ei kaikilta osin kannusta tuomioistuinprosessien sähköisen asioinnin laajaan käyttöön. Selvitetään tuomioistuinprosesseja ja tuomioistuinmaksuja koskevien säännösten muutostarpeet sähköisen asioinnin kehittämiseksi.

Tuomioistuinmaksulaki tuli voimaan 1.1.2016. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan uudistuksen vaikutuksia oikeuden saatavuuteen tuli seurata. Lisäksi lain voimassaolon aikana on ilmennyt uudistamistarpeita. Oikeusministeriö on asettanut selvityshenkilöt arvioimaan uudistuksen vaikutuksia. Selvitys valmistuu 31.7.2023 mennessä.

Toteutustapa: Lainvalmisteluhanke etäyhteyksien ja tuomioistuinmaksulain osalta, muun sähköisen asioinnin osalta selvityshanke (arviomuistio)

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) päävastuu OM/YOO, osavastuu OM/DJO, osavastuu OM/HOO (tuomioistuinmaksulaki), osavastuu VM (laki sähköisestä asioinnista)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Etäyhteyksien käyttömahdollisuuksien laajentaminen ja tuomioistuimien sähköisten järjestelmien entistä tehokkaampi käyttö ei alustavan arvion mukaan aiheuttaisi valtiolle kustannuksia.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Vaikuttavuus: Nykyistä joustavampi etäyhteyksien käyttöä koskeva sääntely voisi osaltaan edistää oikeuden saatavuutta ja vähentää oikeudenkäyntien kestoa sekä niistä aiheutuvia kustannuksia. Erityisesti poikkeusoloissa etäyhteyksien käyttömahdollisuuksien lisääminen voisi edistää lainkäytön toimivuutta ja sillä voitaisiin varmistaa nykyistä parempi oikeusturvan saatavuus.

Sähköiset palvelut lisäävät mahdollisuuksia käyttää julkisia palveluja ajasta ja paikasta riippumatta. Kun sähköisestä asioinnista saadaan houkuttelevin vaihtoehto, julkinen palvelutuotanto tehostuu ja yhteisiä verovaroja säästyy. Sähköisten järjestelmien (Aipa, Haipa) mahdollisimman laaja käyttö tehostaa tuomioistuinten toimintaa.

Myös tuomioistuinmaksulakia uudistamalla voidaan parantaa oikeuden saatavuutta ja sujuvoittaa menettelyä.

5.4 Torjutaan ylivelkaantumista selvittämällä ulosottovelallisten ohjaamista talous- ja velkaneuvontaan digitaalisesti, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään mahdollisuudet toteuttaa digitaalinen lähetejärjestelmä ulosottovelallisten ohjaamiseksi talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiksi.

Toteutustapa: Asetetaan työryhmä lähetejärjestelmän selvittämistä varten.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana. Hankkeen kesto kaksi vuotta

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Resurssit (eurot, htv):

Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Kansalaisten riski ylivelkaantumisesta pienenee.

5.5 Selvitetään mahdollisuus lisätä Onnettomuustutkintakeskuksen toimialaan kyberturvallisuuteen kohdistuneiden vakavien häiriöiden turvallisuustutkinta, HOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään mahdollisuus lisätä Onnettomuustutkintakeskuksen toimialaan kyberturvallisuuteen kohdistuneiden vakavien häiriöiden turvallisuustutkinta. Valmistellaan tarvittaessa säädösmuutokset turvallisuustutkintalakiin ja tehdään siihen muut tarvittavat tarkistukset.

Turvallisuustutkintalaki on tullut voimaan vuonna 2011, ja olennaisimmat siihen sen jälkeen tehdyt muutokset on valmisteltu vuonna 2018. Sitten Onnettomuustutkintakeskuksen toimiala on käytännössä laajentunut kattamaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilasturvallisuuteen liittyvät onnettomuudet ja vaaratilanteet.

Digitaaliset uhat lisääntyvät ja ovat vaikeasti ennakoitavia. Suomi on edistänyt digitalisaation käyttöönottoa ja on sen kärkimaita. Vakavien seurauksien mahdollisuus kasvaa. Merkittävänä puutteena on, että vakavistakaan ei-toivotuista tapahtumista ei riittävästi kerätä ja jaeta oppeja vastaavanlaisten tapahtumien estämiseen ja vahinkojen välttämiseen. Luotettavalla ja avoimella tutkinnalla olisi yhteiskunnan ilmapiiriä vakauttavaa vaikutusta.

Toteutustapa: Virkamiesvalmistelu ja sen jälkeen mahdollisesti työryhmä.

Aikataulu: 2023–2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/HOO, OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Säädösmuutoksilla ei arvioida olevan valtiontaloudellisia vaikutuksia.

Vaikuttavuus: Onnettomuustutkintakeskuksen toimialan mahdollinen laajentaminen kyberturvallisuuden häiriötilanteiden turvallisuustutkintaan lisäisi yleistä turvallisuutta ja parantaisi yhteiskunnan varautumista sekä hybridiuhkien torjuntaa. Vakavien ei-toivottujen kybertapahtumien turvallisuustutkinnalla ja suositusten antamisella pyrittäisiin estämään vastaavanlaisia tapahtumia ja välttämään vahinkoja.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

5.6 Toteutetaan irtainta omaisuutta koskevien sähköisten vakuusrekisterien mahdollisimman laajan käytön salliva lainsäädännön kokonaisuudistus, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Irtaimen omaisuuden vakuusjärjestelyillä on merkittävä osa luotonantoon liittyvässä riskinhallinnassa. Mahdollisuus luottoriskin hallintaan vaikuttaa rahoituksen hintaan ja saatavuuteen sekä sen myötä koko kansantalouden toimintaedellytyksiin.

Kuljetusvälineiden, kuten lentokoneiden ja raidekaluston, vakuuskäytöllä on suuri taloudellinen merkitys. Nykyinen kiinnitystä ja vakuuskäyttöä koskeva sääntely on epäyhtenäinen ja vanhentunut. Rahoituksen saatavuuden parantaminen on tarpeen kestävien investointien mahdollistamiseksi mm. ilmailualalla, joka on kärsinyt taloustilanteen epävarmuudesta. Kuljetusvälinekiinnitystä koskevan lainsäädännön uudistamisen keskeiset ratkaisut on syytä perustaa kansainvälistä vakuusrekisteriä koskevaan Kapkaupungin yleissopimukseen ulkomaisen rahoituksen edellytysten turvaamiseksi.

Uudet sähköiset toimintatavat voivat laajemminkin mahdollistaa irtaimen omaisuuden vakuuskäytön nykyistä tehokkaammin. Voimassa olevan lainsäädännön ajantasaisuutta ja kattavuutta nykyisessä digitaalisessa toimintaympäristössä ei ole tarkasteltu järjestelmällisesti. Kansainvälinen kehitys osoittaa, että uudenlaisten sähköisten vakuusrekisterien kehittämiseen liittyy huomattava potentiaalia. Hankkeeseen on tarpeen yhdistää myös yritys kiinnitystä koskevan lainsäädännön toimivuuden ja muutostarpeiden arviointi.

Toteutustapa: Esiselvitys virkatyönä, minkä jälkeen lainsäädäntöhanke, jota varten asetetaan työryhmä (ja tarvittaessa seurantarvityhmä)

Aikataulu: Esiselvitys 2024–2025, työryhmä 2025–2026, HE 2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Päävastuu hankkeesta kuuluu oikeusministeriölle (YOO). Hankkeeseen tarvitaan ainakin LVM:n panos.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeen toteuttamisesta aiheutuisi ainakin uusien sähköisten vakuusrekisterien perustamiseen liittyviä tietojärjestelmä- ja muita kustannuksia, jotka tarkentuvat myöhemmin.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Hankkeella yhteys VM ja LVM hallinnonalaan sekä seuraaviin TUKA-teemoihin:

- Liikenteen päästöjen vähentämistä on vauhditettava
- Vihreä siirtymä on kasvun perusta
- Innovaatiot menestyksen perustana

Vaikutavuus: Ruotsissa arvioitiin vuonna 2016 Kapkaupungin yleissopimuksen lentokalustopöytäkirjan täytäntöönpanon yhteydessä, että kansainväliset kriteerit täyttävällä täytäntöönpanolla ruotsalaiset lentoyhtiöt voivat saavuttaa yhteensä enintään 800 milj. kruunun rahoituskustannusten säästön kymmenen vuoden kuluessa sääntelyn voimaantulosta. Lisäksi arvioitiin, että ruotsalaisille lentoyhtiöille olisi seurannut pöytäkirjan täytäntöönpanosta pidättäytymisestä kilpailuhaittoja suhteessa mm. Norjaan, joka on toteuttanut pöytäkirjan mukaisen sääntelyn. Maiden välisten erojen ja ajan kulumisen seurauksena on vaikea tarkemmin arvioida,

voisiko sääntelyllä olla Suomessa yhtä pitkälle meneviä vaikutuksia. Erilaisten digitaalisten omistus- ja vakuusrekisterien käyttöönotto on kansainvälisesti murrosvaiheessa ja ylikansalliset taloudellisen yhteistyön järjestöt laativat niiden käyttöä koskevia mallilakeja ja periaatteita. Suomen kannalta on edullista selvittää, miltä osin ja miten kansainväliseen sääntelyyn perustuva ratkaisu on tarpeen hyödyntää.

5.7 Parannetaan kilpailukykyä varmistamalla osakeyhtiölain ajantasaisuus

Keskeinen sisältö ja tavoite: Osakeyhtiö on suosituin liiketoiminnan järjestäytymismuoto, jolla on suuri kansantaloudellinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Vuodelta 2006 olevaan osakeyhtiölakiin on tehty joitakin EU-lainsäädännöstä johtuvia ja muita pienempiä osittaisuudistuksia. Yhtiöiden toimintaympäristö on samaan aikaan muuttunut olennaisesti muun muassa rahoitusjärjestelmän muutoksen, ilmastonmuutoksen ja muiden kestävyyshaasteiden sekä teknologian kehityksen myötä.

Yhtiölainsäädännöllä on merkitystä, kun yritykset päättävät sijoittautumisestaan ja sijoittajat sijoituksistaan kansainvälisessä toimintaympäristössä. Ajantasainen ja selkeä osakeyhtiölaki luo edellytykset myös suomalaisten yhtiöiden kilpailukyvyille.

Osakeyhtiölain ajantasaisuudesta on laadittu vuonna 2020 kaksi VN-TEAS -selvitystä³. Selvitysten mukaan osakeyhtiölain kokonaisuudistukselle ei ole välitöntä tarvetta, mutta lain toimivuutta voidaan parantaa lukuisilla tarkistuksilla. Lisäksi lain velkojiensuojajärjestelmää voitaisiin velkojiensuojaa heikentämättä yksinkertaistaa, erilaisten järjestelyiden toteuttamisaikoja nopeuttaa ja tarpeettomia muodollisuuksia poistaa. Selvitysten yhteydessä on kartoitettu laajasti osakeyhtiölainsäädännön sidosryhmien näkemykset, jotka puoltavat lain ajantasaistamista.⁴

Toteutustapa: Lainsäädäntöhanke, jota varten asetettava työryhmä (ja tarvittaessa seurantaryhmä)

Aikataulu: Työryhmä 2024-2025 ja HE 2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) Päävastuu hankkeesta kuuluu oikeusministeriölle (YOO).

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Osakeyhtiölain ajantasaistaminen voi edellyttää muutoksia, joilla on merkitystä TEM:n toimialalla pidettävän Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisterin toiminnan kannalta. Mahdolliset kaupparekisterin tietojärjestelmien jne. muutosten kustannukset tarkentuvat myöhemmin. Sääntelyä voidaan toisaalta uudistaa myös siten, ettei se edellytä mittavia muutoksia kaupparekisteriin.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Hankkeella yhteys VM ja TEM hallinnonalaan.

Vaikuttavuus: Kaupparekisteriin on merkitty n. 260 000 yksityistä osakeyhtiötä ja 292 julkista osakeyhtiötä. Helsingin pörssin päälistalla on noin 130 yhtiötä ja First North –listalla n 50 osakeyhtiötä. Osakeyhtiömuodon käytettävyydellä erilaisten yhtiöiden tarpeisiin on siten huomattava kansantaloudellinen merkitys.

Sääntelyn ajantasaistamisella voidaan vaikuttaa yrittäjyyden kannustimiin, riskipääoman saatavuuteen sekä varmistaa, että sääntelyn kustannukset ja hyödyt ovat tasapainossa. Osakeyhtiölainsäädäntö pyritään järjestämään niin, että niukat taloudelliset resurssit saataisiin

³ ["Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä"](#) ja ["Selvitys osakeyhtiön velkojiensuojan selventämisestä ja suojamenettelyiden helpottamisesta"](#)

⁴ Selvityksestä pyydettiin lausuntoa 65 taholta. Lausuntoja saatiin yhteensä 39. Yhteenveto selvityksistä saadusta lausuntopalautteesta on saatavilla [täältä](#).

mahdollisimman kattavasti hyödynnetyksi ja niiden käyttö mahdollisimman tehokkaaksi. Tämä on tarpeen, sillä eräänä Suomen talouden suurimpana ongelmana on pidetty investointien vähyyttä.

5.8 Uudistetaan löytötavaralainsäädäntö ottaen huomioon poliisin resurssien tarkoituksenmukainen käyttö sekä teknisen kehityksen suomat mahdollisuudet, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Voimassa oleva löytötavaralain sääntely on pääosin vuodelta 1989 eikä vastaa nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Löytötavaroiksi päätyy esimerkiksi arkaluonteisia tietoja sisältäviä laitteita. Lainsäädäntöä tulisi arvioida ottaen huomioon yhteiskunnassa tapahtunut tekninen kehitys ja sen suomat tehostamismahdollisuudet. On myös syytä arvioida, missä määrin löytötavaratoimiston pitämiseen liittyviä tehtäviä on tarkoituksenmukaista säilyttää poliisilla.

Toteutustapa: Lainsäädäntöhanke

Aikataulu: Esivalmistelu 2023-2024, perusvalmistelu (tarvittaessa työryhmä) 2024-2025 ja HE 2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeen toteutumisesta voi aiheutua myöhemmin tarkentuvia kustannuksia.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Löytötavaralakiin sisältyy TEM hallinnonalaan kuuluvaa elinkeino-oikeudellista sääntelyä löytötavaratoimiston pitämisestä. Aluehallintovirastot toimivat löytötavaratoimistojen lupa- ja valvontaviranomaisena, minkä johdosta hankkeella on yhteys VM hallinnonalaan.

Vaikuttavuus: Löytötavaroita koskevalla sääntelyllä on merkitystä yksittäisten kansalaisten arjen oikeussuhteiden selkeyden kannalta. Lisäksi on kestävä kehityksen tavoitteiden mukaista, että kadonneet tavarat päätyvät mahdollisimman tehokkaasti takaisin käyttöön uusien tavaroiden hankkimisen sijaan. Hankkeen yhteydessä tulee arvioitavaksi myös, missä määrin julkisia varoja on tarkoituksenmukaista käyttää löytötavaroiden säilyttämiseen ja käsittelyyn.

5.9 Selvitetään hajautettuja digitaalisia organisaatioita (DAO) koskeva yhteisöoikeudellinen sääntelytarve, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Internetin ns. kolmannen kehitysvaiheen (Web 3.0) tavoitteena on tarjota uudenlaisia hajautettua päätöksentekoa ja kaupankäyntiä mahdollistavia palveluja. Osana tätä kehitystä on hahmoteltu uudenlaisia organisaatiomuotoja, jotka toimivat itsenäisesti ilman normaalin organisaation johtoporrasta ja hyödyntävät lohkoketjuteknologiaa. Hajautetun digitaalisen organisaation jäsenet ohjaavat toimintaa suoraan älysopimusten ja hallussaan olevien digitaalisten rahakkeiden avulla.

Hajautettuja itsenäisiä organisaatioita on kutsuttu digitaalisen ajan osuuskunniksi. On esitetty, että tällaisia organisaatioita tulisi säännellä kansallisesti osuuskuntalain pohjalta.⁵ On mahdollista, että nykyisen osuuskuntalain sallima laaja sopimusvapaus ja/tai sen lisääminen mahdollistaisi suurilta osin hajautettujen digitaalisten organisaatioiden tarpeiden huomioon ottamisen. Toisaalta voimassa oleva osuuskuntalaki sisältää mm. osuuskunnan hallintorakennetta koskevia pakottavia säännöksiä, jotka on vaikea sovittaa yhteen hajautetun digitaalisen organisaation tarpeiden kanssa.

Ennakoitavan ja turvallisen hajautetun digitaalisen organisaation sääntelyn toteuttaminen edellyttää riittävää tietopohjaa sääntelytarpeista ja niiden toteuttamismahdollisuuksista. Hajautetun digitaalisen organisaation jäsenten ja velkojien tarpeiden ohella on otettava huomioon tällaisiin organisaatioihin toisinaan liitetyt haitalliset ilmiöt (mm. tunnistautumisen ongelmat, rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen), joihin voidaan puuttua erilaisilla rekisteröimis- ja julkaisuvaatimuksilla.

Toteutustapa: Tarvittava selvitys voidaan hankkia ulkopuoliselta asiantuntijaorganisaatiolta, jonka työtä seuraamaan perustetaan keskeiset sidosryhmät kattava seurantaryhmä. Selvityksen laatimisessa on otettava huomioon kehittyvät kansainväliset käytännöt ja kuultava laajasti sääntelyn sidosryhmiä

Aikataulu: 2023–2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto)

OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

On mahdollista, että hajautettujen digitaalisten organisaatioiden rekisteröinnin järjestämisestä seuraa tietojärjestelmä- ja muita kustannuksia TEM toimialalla pidettävän Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisterin tai muun tällaisista organisaatioista pidettävän rekisterin osalta. Mahdollisten muutosten kustannukset tarkentuvat myöhemmin.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Hanke liittyy osakeyhtiö- ja osuuskuntalain kehittämistä koskevaan hallitusohjelmakorttiin ja sillä toteutetaan digitalisaatioon ja kilpailukykyyn liittyviä HO-tavoitteita.

Vaikuttavuus: Internetin kehityksessä on käynnissä murros kohti seuraavaa vaihetta, web 3.0:aa. Muutoksen on esitetty synnyttävän uusia yrityksiä ja liiketoimintamalleja. Toimivalla sääntelyllä voidaan lisätä markkinoiden luottamusta, suojella sijoittajia ja ehkäistä väärinkäytöksiä.

⁵ Ks. esim. Sitran Dottir Asianajotoimiston laatima selvitys <https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/02/sitra-6-ja-1-suositusta-suomelle.pdf>.

5.10 Ajanmukaistetaan edunvalvontaa koskeva lainsäädäntö, jotta toiminnassa voitaisiin hyödyntää myös digitalisaation tuomia mahdollisuuksia, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Edunvalvonnassa olevien henkilöiden määrän ja edunvalvontapalveluiden tarpeen odotetaan kasvavan voimakkaasti väestön ikääntymisen johdosta tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. On aiheellista tarkistaa edunvalvontaan ja edunvalvontavaltuutukseen liittyvän lainsäädännön ajantasaisuus, jotta esimerkiksi teknologisen kehityksen mahdollisuuksia voidaan hyödyntää tehokkaasti selkeän ja johdonmukaisen peruslainsäädännön puitteissa.

Tavoitteena olisi tehdä tarvittavat uudistukset, jotta edunvalvojat ja edunvalvontavaltuutetut voivat toimia sujuvasti päämiestensä puolesta. Lisäksi tulisi arvioida mahdollisuudet uudistaa edunvalvojien valvontaa koskevaa sääntelyä heikentämättä kuitenkaan edunvalvonnassa olevien henkilöiden oikeusturvaa. [Tarkasteltavaksi tulevat esimerkiksi:

- mahdollisuus edunvalvontavaltuutuksen tekemiseen sähköisessä palvelussa
- rekisteröintisäännösten tarkistaminen, jotta edunvalvojilla olisi mahdollisuus asioida sähköisesti päämiehensä puolesta
- lupaa edellyttävien oikeustoimien tarkistaminen
- automaation hyödyntäminen ja painopisteen siirtäminen riskien ennaltaehkäisyyn edunvalvojien valvonnassa]

Toteutustapa: Perustetaan työryhmä/työryhmät, jotka valmistelevat tarvittavat lainsäädäntömuutokset.

Aikataulu: Hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu: OM/YOO, DJO, osavastuu: VM.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeen toteuttamisesta aiheutuu todennäköisesti tietojärjestelmiin liittyviä lisäkustannuksia. Esimerkiksi sähköisen edunvalvontavaltuutuksen teknisestä toteutuksesta arvioidaan aiheutuvan VM:n hallinnonalaan kuuluvalla DVV:lle vähintään noin 500 000 euron kertaluonteinen lisärahoitustarve, jonka lisäksi tulevat järjestelmän ylläpitokustannukset. Myös päämiehen puolesta tapahtuvan sähköisen asiointimahdollisuuden toteuttamisesta aiheutunee myöhemmin tarkentuvia tietojärjestelmäkustannuksia DVV:lle.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Digi- ja väestötietoviraston oikeusturvaohjelma (OIVA).

Vaikuttavuus: Helpottaa edunvalvojien toimintaa digitalisoituvassa yhteiskunnassa ja edistää edunvalvonnassa olevien henkilöiden oikeusturvan toteutumista.

5.11 Ajanmukaistetaan perintökaari, YOO; 10,1 milj. euroa kertaluonteisesti

Keskeinen sisältö ja tavoite: Perintökaaren sääntely on pääosin 1960-luvun puolivälistä, jonka jälkeen toteutetut uudistukset ovat kohdistuneet vain hyvin rajoitettuun osaan sääntelyä. Väestö- ja yhteiskuntarakenteen muutokset sekä väestön asiointimahdollisuuksien digitalisointitavoite puoltavat perintökaaren osittaista uudistamista.

Tavoitteena olisi toteuttaa tarvittavat lainsäädäntömuutokset kuolinpesän hallintoon ja perinnönjakoon liittyvän asiointin sujuvoittamiseksi. Samassa yhteydessä tulisi arvioida ja toteuttaa yhteiskunnallisen kehityksen edellyttämät muut välttämättömät muutokset perintökaareen. Hankkeessa tulee tarkasteltavaksi esim. seuraavat aihekokonaisuudet:

- sähköisen asiointialustan käyttömahdollisuus perunkirjoituksessa
- sähköisen kuolinpesän osakasrekisterin muodostaminen
- pesänselvittäjän ja pesänjakajan toimivaltuuksien tarkistaminen
- lesken, mukaan lukien avolesken, suojaa koskevien säännösten tarkistaminen
- vapaaehtoisen testamenttirekisterin perustaminen
- valtion perintöjä koskevan sääntelyn tarkistaminen

Toteutustapa: Perustetaan työryhmä, joka tekee tarvittavia lainsäädäntömuutoksia koskevan ehdotuksen, ja työryhmän toimintaa seuraava seurantaryhmä.

Aikataulu: Hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu: OM/YOO, osavastuu: VM.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Alustavia arvioita sähköisten palveluiden kehittämiskustannuksista: kuolinpesän sähköinen asiointipalvelu 4,0 milj. e, VTJ:n tietokantarakenteet, osakasrekisteri ja Suomi.fi-valtuudet 3 milj. e, sähköinen perukirja ja perintöveroilmoitus 0,5 milj. e (DVV) ja Verohallinto 1,1 milj. e., testamenttirekisteri 1,5 milj. e. Ylläpitokustannukset tulevat lisäksi. Muut kustannukset tarkentuvat työn aikana.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Digi- ja väestötietoviraston oikeusturvaohjelma (OIVA).

Vaikuttavuus: Helpottaa kuolinpesien hallintoa digitalisoituvassa yhteiskunnassa ja edistää lesken oikeusturvan toteutumista eri tilanteissa joustavoittamalla lainsäädäntöä.

6. KEHITETÄÄN HALLINNONALAA

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön hvt-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

6.1 * Rikosseuraamuslaitoksen organisaation ja koulutusjärjestelmän kehittäminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Toteutetaan Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen toinen vaihe, jossa tarkastellaan rikosseuraamuskeskusten organisaatorakennetta ja tehtäviä sekä rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmää.

Toteutustapa: Säädosvalmisteluhanke. Muutokset vaikuttaisivat edellyttävän mm. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta annetun lain (1316/2006) uudistamista sekä muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakiin.

Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen ensimmäinen vaihe tuli voimaan 1.9.2022. Organisaatiouudistuksen toisessa vaiheessa tarkastellaan kokonaisuutena rikosseuraamuskeskusten yksiköiden tehtäviä, henkilöstörakennetta, johtamista sekä rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmää. Organisaatiouudistuksen tavoitteena on toimeenpanokyvyn parantuminen ja yhdenmukaisten toimintatapojen varmistaminen sekä sen varmistaminen, että alalle saadaan tulevaisuudessa riittävästi osaavaa henkilökuntaa erilaisiin kuntoutuksen ja valvonnan tehtäviin. Eduskunnan lakivaliokunta on oikeudenhoidon selontekoa koskevassa mietinnössään edellyttänyt, että rikosseuraamusalan koulutuksen kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia tulee selvittää (LaVM 31/2022 vp).

Rikosseuraamuslaitoksessa kouluttamattoman valvontahenkilökunnan määrä on nykyisin noin 11 %, mikä yhdessä resurssien riittämättömän määrän kanssa aiheuttaa riskejä vankilaturvallisuudelle. Useisiin yksiköihin on jo pitkään ollut vaikeuksia palkata valvonnan ja kuntoutuksen erityishenkilökuntaa. Tavoitteena on alan vetovoimaisuuden lisääminen ja osaamistason nostaminen. Tämä edellyttää alan koulutusjärjestelmän, tehtävänkuvien ja virkarakenteen tarkastelua (sekä vankilaverkoston kehittämistä).

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO, Muu ministeriö OKM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen toista vaihetta valmistellaan oikeusministeriön säädoshankkeen rinnalla. Säädoshanke toteutetaan rinnakkaisena hankkeena myös vankilaverkoston kehittämiseksi, mikä vaikuttaa Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstötarpeisiin.

Vaikuttavuus: Henkilöstömäärän kasvun ja osaamistason noston myötä rangaistusten täytäntöönpanotyön vaikuttavuus paranee, mikä lisää rangaistuksen suorittaneiden mahdollisuuksia rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Tämä mahdollistaa yhteiskunnallisia säästöjä pitemmällä aikajänteellä.

6.2 Rikksentorjunnan uudelleenorganisointi, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Asetetaan hallituskaudeksi rikksentorjuntaneuvosto ja kirjataan hallituskauden alussa valtioneuvoston periaatepäätökseen rikksentorjunnan prioriteetit ja rikksentorjuntatoimien rahoitusta koskevat periaatteet. Keskeisten rikksentorjuntatoimien vaikuttavuutta arvioidaan hallituskauden aikana.

Toteutustapa: Päivitetään asetus rikksentorjuntaneuvostosta. Valtioneuvosto asettaa rikksentorjuntaneuvoston hallituskaudeksi ja hyväksyy periaatepäätöksen rikksentorjunnan prioriteeteista ja rahoituksesta.

Rikksentorjuntatyötä suunnitellaan, kehitetään ja toteutetaan rikollisuutta ja siihen liittyvää yhteiskunnallista kehitystä kuvaavan tilasto- ja tutkimustiedon avulla. Rikksentorjuntaneuvosto jakaa kerättyä tutkimustietoa ja menetelmäosaamista hyvinvointialueille ja kunnille sekä edistää niiden välistä rikksentorjuntayhteistyötä ja sen koordinoitua. Tämän toteuttamiseksi rikksentorjuntaneuvosto tarvitsee asiantuntevaa ja monipuolista viestintää. Rikksentorjunnallisen tiedon hyödyntämiseen, hankkeiden toteutukseen ja arviointiin alue- ja paikallistason toimijat tarvitsevat tuekseen eri tasoista rikksentorjuntakoulutusta.

Prioriteetit: Nuorisorikollisuutta ehkäisevät toimet, tietoverkkoja hyödyntävän rikollisuuden ehkäisy, rikksentorjuntaan liittyvien valtionavustusten koordinoitua

Aikataulu: 2023–2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO, Muut ministeriöt SM, STM, OKM, LVM, YM, VM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Vaikuttavuus: Rikksentorjunnan koordinaation uudistamisella vahvistetaan ehkäisevien toimien koordinaatiota, kehittämistä ja rahoitusrakenteita. Tällä vaikutetaan rikollisuuden tasoon ja turvallisuuden tunteeseen. Nuorisorikollisuus ja jengiytyminen vähenevät, ja tilannekuva mm. verkkoa hyödyntävästä rikollisuudesta ja torjuntamenetelmistä paranee. Väestön turvallisuus ja turvallisuuden tunne paranevat ehkäiseviä toimia kehittämällä, toteuttamalla ja levittämällä.

6.3 * Kehitetään Ulosottolaitoksen toimipaikkaverkosta, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite:

Käynnistetään selvitystyö Ulosottolaitoksen toimipaikkaverkoston kehittämiseksi ja toteutetaan tarvittavat muutokset toimipaikkaverkoston. Toimipaikkaverkoston kehittäminen koordinoidaan Valtion palvelu- ja toimitilaverkkohankkeen kanssa. Selvityksen pohjana on Ulosottolaitoksen laatima suunnitelma toimipaikkaverkoston kehittämiseksi. Seurantatietojen mukaan nykyinen toimipaikkaverkosto on ylimitoitettu suhteessa kansalaisten asiointipalvelutarpeeseen ja muiden valtion viranomaisten palveluverkoston.

Toteutustapa: Asetetaan työryhmä/selvityshenkilö hankkeen toteuttamiseksi.

Aikataulu: Hallituskauden aikana, hankkeen kesto on kaksi vuotta

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Toimipaikkaverkoston kehittämisestä mahdollisesti saatavat säästöt tarkentuvat valmistelun edetessä.

Vaikutavuus: Ulosottolaitoksen toimipaikkaverkosto on kustannustehokas ja vastaa asiakaspalvelutarpeeseen.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

6.4 * Vankilaverkoston kehittäminen/ Vankilaverkoston kehittämisohjelma 2040, KRO (HOO); 19,8 milj. euroa v.2027 lukien

Nykytilanne ja uudistuksen välttämättömyys: Suomen vankilaverkosto on vanhanaikainen ja epätarkoituksenmukainen. Vankilayksiköitä on selvästi liikaa (28) ja merkittävä osa vankipaikoista on laitoksissa, joissa vaadittavan turvallisuustason ylläpitäminen on vaikeaa. Lukuisien vankiloiden sijainti on hyvinvointialueiden palvelutarjonnan kannalta epätarkoituksenmukainen. Sekä vankeinhoidon vaikuttavuuden että valtiontaloudellisten syiden vuoksi koko vankilaverkosto tulee arvioida uudelleen siten, että tavoitteena on sekä RISE:n että hyvinvointialueiden tuottamien palvelujen kannalta toimiva ja alle 20 yksiköstä koostuva laitostankanta vuoteen 2040 mennessä. Tällä varmistetaan, että vankeinhoidon kustannusten nousu taittuu ja vankeinhoidon vaikuttavuus paranee.

Esiselvitysten perusteella RISE:n nykyisen laitostankannan ylläpitämisen (välttämättömien korjausinvestointien) ja laitostankannan tavoitteellisen uudistamisen suorat investointikustannukset ovat tarkastelujaksolla 2023–2040 varsin lähellä toisiaan (suuruusluokassa 1,1 mrd. euroa). Laitostankannan uusimisen odotetaan alentavan merkittävästi RISE:n toiminnan kustannuksia mutta hyödyt alkavat näkyä selvästi vasta tarkastelujakson lopulla. Yhteiskunnan kannalta vielä selvästi merkittävämpi hyöty on saatavissa vankeinhoidon vaikuttavuuden parantumisesta ja hyvinvointialueiden palvelujen kustannusten hillinnästä.

Sekä RISE:n hallitun muutoksen varmistamiseksi että valtiontalouden tilanteen johdosta kehittämisohjelma painottuu myöhemmille vaalikausille. Vaalikaudelle 2023–2027 ehdotetaan siksi vain välttämättömiksi katsottuja lisämäärärahatarpeita, joiden suuruudeksi arvioidaan 19,8 milj. euroa.

Tavoite: Vaalikauden aikana laaditaan vankilaverkoston kehittämisohjelma, joka ulottuu vuoteen 2040 sekä tehdään heti vaalikauden alussa ensimmäiset siihen liittyvät päätökset. Laajennetaan ja peruskorjataan olemassa olevia vankiloita sekä rakennetaan uusia vankiloita (uusi suljettu vankila Rovaniemelle, vankisairaala Vantaalle ja avovankila Turkuun; käynnistetään tarvesuunnittelu uusista vankiloista Tampere-Pirkanmaalle ja Uudellemaalle). Vankilaverkostoa tiivistetään luopumalla vankiloista, jotka eivät sovellu kuntouttavaan, turvalliseen ja esitutkintaa turvaavaan vankilatyöhön. Lakkautettavissa yksiköissä vältetään lähivuosina muutoin edessä olevat peruskorjaukset.

Vaikuttavuus: Sijoittamalla kooltaan tarkoituksenmukaiset tilatehokkaat vankilat maantieteellisesti oikeisiin paikkoihin parannetaan rangaistusten täytäntöönpanon ja palvelutuotannon vaikuttavuutta, lisätään tehokkuutta ja turvallisuutta sekä saavutetaan pitkällä tähtäimellä yhteiskunnallisia säästöjä ja hyötyjä. Ehdotettu vankilaverkosto mahdollistaa Rikosseuraamuslaitoksen toimintakyvyn tulevaisuudessa. Rakenneuudistus on välttämätön, jotta henkilökunnan saatavuus voidaan turvata. Rikosseuraamuslaitoksessa on ollut vaikeuksia rekrytoida muuttotappiopaikkakunnille työvoimaa jo useiden vuosien ajan. Uudistetuissa rakenteissa luodaan edellytykset normaalien yhteiskunnan palvelujen tehokkaammalle hyödyntämiselle rangaistusten täytäntöönpanon aikana ja seuraamuksen jälkeisille palvelujatkumoille. Palvelujen saatavuus vankiloihin on mahdollista vain, jos vankilat sijaitsevat lähempänä kumppaniverkostoa kuin nykyisin. Muutosten jälkeen vankilat ovat terveellisiä ja turvallisia sekä soveltuvat nykyaikaiseen vankilatoimintaan aiempaa paremmin. Epätarkoituksenmukaiset laitosrakenteet sitovat tällä hetkellä henkilöstöä tuottamattomaan työhön.

Yli puolet vankiloista on vuoteen 2030 mennessä taloteknisen ikänsä puolesta peruskorjauksen tarpeessa. Vankilaverkostoa uudistamalla tilankäytön tehokkuus olisi 63 m²/vankipaikka nykyisen 98 m²/vankipaikka sijaan.

Yhteiskunnalle aiheutuu vapautuneiden vankien rikoshaitoista, päihdehaitoista, muuta väestöä heikommasta terveydestä, työttömyydestä ja selvästi suuremmasta kuolleisuudesta vuosittain huomattavia kustannuksia (Risen asiantuntijatyöryhmän ja Melkior Oy:n arvioiden mukaan 1,5 mrd e/v). Esitetty ratkaisu tuottaa pitkällä aikajänteellä yhteiskunnallisia säästöjä uusintarikollisuuden vähentyessä. Tehokkaammilla rakenteilla, henkilöstömäärää lisäämällä ja yhteistyökumppaneiden kanssa toteutetulla tavoitteellisemmalla toiminnalla voitaisiin vankilaan palaamista laskea nykyisestä 56 %:sta 49 %:in, mikä merkitsisi huomattavaa yhteiskunnallista säästöä (RISEn asiantuntijatyöryhmän ja Melkior Oy:n arvioiden mukaan mahdollisesti 350-440 milj. e/v). Tavoite on vaativa ja edellyttää verkostokehittämisen lisäksi RISEn ja sen kumppaneiden onnistumista vaikuttavan työn eri osa-alueilla.

Toteuttamistapa ja keskeinen sisältö:

Tehdään investointi- ja lakkautuspäätökset seuraavista hankkeista:

- 1) uusi suljettu vankila Rovaniemelle (Lapin tutkintavankipaikkatarpeeseen vastaamiseksi) v. 2027
- 2) uusi vankisairaala Vantaalle (jonne siirretään Hämeenlinnan vankisairaalan ja Turun psykiatrisen vankisairaalan toiminta; otetaan Turun PS VS paikat vankilakäyttöön) v. 2027
- 3) uusi avovankila Turkuun, lakkautetaan Käyrän avovankila v. 2028
- 4) Käynnistetään tarvesuunnittelu Tampere-Pirkanmaan ja Uudenmaan vankiloiden osalta.

Lisäresurssitarpeet: lisämäärärahatarpeet vaalikaudella 2023-2027 ovat v. 2027 lukien 19,8 milj. euroa. Vankilaverkostoselvityksessä esitetään Rovaniemen vankilan, Vantaan vankisairaalan ja Turun avovankilan hankkeisiin 98 htv:n lisäystä henkilöstömäärään. Vankilaverkostosta laaditun analyysin mukainen vaihtoehto edellyttää valtiolta v. 2040 mennessä 1,09 miljardin euron investointeja, mikä nostaa RISEn vuotuiset toimitilakulut 90 milj. euroon v. 2030 ja noin 112 milj. euroon v. 2040. Ehdotettu ratkaisu on kumulatiivisesti v. 2023- 2040 n. 77 milj. euroa edullisempi tilakuluiltaan verrattuna nykyverkoston kehittämiseen. Laskelmiin sisältyy suunnitelman mukaisista lakkauttamisista saatavat säästöt.

Keskinäisriippuvuus: Samanaikaisesti on toteutettava Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen toinen vaihe, missä uudistetaan rikosseuraamuskeskusten organisaatiota, johtamista ja henkilöstörakennetta, sekä rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmää (OM lainsäädäntöhanke).

Päävastuu: OM/ KRO, Muut osavastuulliset OM:ssä HOO

7. LÄHES VALMIIT, JATKOLINJAUSTA EDELLYTTÄVÄT

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

7.1 * Perustetaan Oikeuspalveluvirasto, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeuspalveluviraston perustamisella kuuden oikeusapu- ja edunvalvontapiirin hallintotehtävät sekä oikeusministeriölle nykyisin kuuluvat keskushallintoviranomaisen tehtävät siirtyvät perustettavalle virastolle. Muutos selkiyttää valtion hallintoa ja luo paremmat edellytykset järjestää laadukkaita ja yhdenmukaisempia palveluja koko maassa

Toteutustapa: Valtakunnallisen viraston perustaminen toteutetaan lainvalmistelu- ja siirtohankkeina.

Aikataulu: Oikeuspalveluviraston perustaminen on aloitettu edellisellä hallituskaudella. Valmistelua jatketaan aiemman suunnittelun pohjalta.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO, KRO; STM,

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Viraston perustamisen toimeenpanoon on varauduttu toimintamenoissa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Mikäli Oikeuspalveluvirasto perustetaan, sovittelun siirto toteutetaan sen jälkeen.

Vaikuttavuus: Kun Oikeuspalveluvirasto perustetaan, hallinto yksinkertaistuu ja palvelujen tarjonta yhdenmukaistuu.

7.2 Lisätään kalatalousmaksu tai –velvoite uutena määräyksenä vesivoimalaitoksen vesitalouslupaun, YOO

(osa vesilakikorttia)

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

7.3 * Perustetaan oikeushallinnon erityisviranomainen, HOO; 0,5 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallinnonalalle perustetaan Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virasto, johon kootaan hallinnollisesti 11 itsenäistä viranomaista: konkurssiasiamies, lapsiasiavaltuutetun toimisto, tasa-arvovaltuutetun toimisto, tiedusteluvalvontavaltuutettu, tietosuojavaltuutetun toimisto, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, vanhusasiavaltuutettu, Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti, Onnettomuustutkintakeskus, kuluttajariitalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta. Näistä suurimman osan talous- ja henkilöstöhallinnollisia tehtäviä hoidetaan nyt oikeusministeriössä. Tavoitteena on järjestää viranomaisten tuki- ja hallinnolliset palvelut uudelleen niin, ettei niiden itsenäistä asemaa vaaranneta eikä tehtäväkenttää muuteta. Muutoksella tavoitellaan ministeriön tehtävien selkiyttämistä ja viranomaisten hallinnollisten palvelujen järjestämistä siten, että ne palvelevat entistä paremmin toimintaa. Kun tietyt operatiiviset hallintotehtävät siirretään oikeusministeriöltä uuteen virastoon, erityisviranomaisten riippumattomuus ja rakenteellinen etäisyys poliittisesti ohjatusta ministeriöstä korostuu.

Toteutustapa: Asetetaan hanke, joka valmistelee tarvittavat säädökset ja muutoksen toteuttamisen. Valmistelun pohjana käytetään aiempien virastoa koskevia selvityksiä ja vuosina 2021-2022 toteutetun valmistelun aineistoa. Uudistuksen toteuttamiseen on jo tekninen valmius.

Aikataulu: HE 2023 budjettilakina, viraston käynnistyminen vuoden 2024 aikana, kirjanpitoyksiköksi vuoden 2025 alusta

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / HOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Viraston perustamisesta aiheutuu kertaluontoisesti kustannuksia kahdelle vuodelle yhteensä noin 430 000 euroa. Lisäksi esityksestä aiheutuva pysyvä lisämäärärahan tarve olisi noin 0,53 miljoonaa euroa. Lisärahoitus tulisi saada tarkistettuun kehykseen. Merkittävä osa pysyvistä lisäkustannuksista on tarkoitus kattaa hallinnonalan sisäisin järjestelyin.

Esityksestä aiheutuvat kertaluonteiset ja pysyvät menot kohdistuisivat uuden kirjanpitoyksikön sekä uuden viraston hallintopalveluyksikön perustamiseen: henkilöstön palkkaukseen ja Palkeiden palvelumaksuista aiheutuvien menojen kasvuun.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Tämä hanke yhdessä oikeusavun ja edunvalvonnan Oikeuspalveluvirastohankkeen kanssa veisi päätökseen oikeusministeriön hallinnonalan rakenteellisen uudistamisen.

Vaikutavuus: Kun hallintotehtäviä kootaan yhteen ja vahvistetaan, resursseja vapautuu viranomaisten sisältötyöhön, mikä pidemmällä aikavälillä parantaa niiden tuottavuutta.

7.4 Uudistetaan lunastuslainsäädännön korvausperusteet, YOO

(osa lunastuslakikorttia)

7.5 Uudistetaan julkisyhteisön korvausvastuuta, YOO; 1 milj. euroa vuosittain

[vahingonkärsijän aseman parantamiseksi ja oikeusvarmuuden lisäämiseksi].

Keskeinen sisältö ja tavoite: Keskeiset julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta koskevat säännökset ovat olleet voimassa lähes muuttumattomina noin 50 vuotta. Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuu on erityisesti Euroopan unionin oikeuden ja perus- ja ihmisoikeuksien yhä kasvavan merkityksen vuoksi tiukentunut ja vastuun ala on laajentunut. Myös viranomaisten toiminnan rooli sekä viranomaisten pakkotoimien ala ovat muuttuneet ja laajentuneet. Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta koskevissa säännöksissä ei ole otettu huomioon näitä muutoksia. Tavoitteena on saattaa julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta koskeva sääntely ajan tasalle ja tarpeellisilta osin uudistaa sitä vastaamaan säännösten muuttunutta soveltamisympäristöä.

Toteutustapa: Valmistellaan hallituksen esitys työryhmän mietinnön (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164562>) ja siitä saadun lausuntopalautteen pohjalta.

Aikataulu: Vahingonkorvauslain uudistaminen on toteutettavissa hallituskauden alkupuolella.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM, YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Valtion korvausvastuun laajentuminen vapaudenmenetyksistä ja muista pakkotoimien aiheuttamista vahingoista aiheuttaisi vähintään 400 000 euron vuosittaiset kustannukset. Korvaushakemusten käsittelyn keskittäminen Valtiokonttoriin aiheuttaisi arviolta 300 000 euron vuosittaiset kustannukset ja mahdollisesti saman suuruusluokan kertaluonteisen kustannuksen tietojärjestelmien päivittämisen johdosta. Tuomioistuinten työmäärään vaikutus olisi noin kaksi henkilötyövuotta ja oikeusapukulujen lisäys 50 000 euroa vuosittain.

Vaikuttavuus:

Julkisyhteisön korvausvastuuta koskevien säännösten uudistaminen lisää kansalaisten oikeusvaltiota kohtaan tuntemaa luottamusta ja parantaa perus- ja ihmisoikeuksien suojaa. Uudistuksella turvataan ajantasainen, helposti sovellettava ja ymmärrettävä yhteiskunnan peruslainsäädäntö.

7.6 Uudistetaan maakaaren sääntely sähköisen kiinteistönkaupan ja lainhuudon automatisoinnin edistämiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kymmenen vuotta sitten voimaan tulleen sähköisen kiinteistönkaupan toteutus ei ole onnistunut, vaan sähköinen kiinteistönkauppa on jäänyt vähäiseksi (jatkuvasti alle 10 % kaikesta kiinteistönkaupasta). Keskeiseksi syyksi on arvioitu, ettei viranomaisen lain mukaan ylläpitämässä sähköisessä kaupankäyntijärjestelmässä voida riittävästi hallita kaikkia kiinteistönkauppaan liittyviä toimia. Yksityisten kiinteistönkaupan järjestelmien sallimisen myötä voidaan tarjota parempia palveluita ja helpottaa kiinteistönkauppojen tekemistä. Tällaisia palveluita voidaan jatkuvasti kehittää innovatiivisesti ja asiakkaiden tarpeita vastaavasti. Sähköisen kiinteistönkaupan yleistyminen luo samalla edellytykset lainhuudon automatisoinnille, mikä tehostaa olennaisesti kirjaamisviranomaisen (Maanmittauslaitos) toimintaa. Myös tällaisessa sähköisessä kiinteistön kaupassa voidaan turvata kiinteistönkaupan oikeusvarmuus ja viranomaisten tietojensaanti kaupoista. Tavoitteena on uudistaa kiinteistön kauppaa ja lainhuudatusmenettelyä koskeva sääntely tavalla, joka tekee laajasti mahdolliseksi kokonaan sähköisen kiinteistönvaihdannan ja automaattisen lainhuudatusmenettelyn.

Toteutustapa: Esivalmistelu ministeriössä virkatyönä, lainsäädäntömuutokset tarvittaessa työryhmässä, jossa kiinteistönvaihdannan keskeisten toimijoiden edustus (ja tarvittaessa seurantarayhmä)

Aikataulu: Esivalmistelu 2024–2025, työryhmä 2025–2026 ja HE 2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) oikeusministeriö (YOO).

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Alustavan kustannusarvion mukaan yksityisten kaupankäyntijärjestelmien ja lainhuudon automatisoinnin perustamiskustannukset voisivat olla n. 1,5-2 miljoonan euron luokkaa ja vuosittaiset ylläpitokustannukset joitakin satoja tuhansia euroja. Laajamittaisen sähköisen kiinteistönkaupan ja automaattisen lainhuudon myöntämisen on alustavasti arvioitu tuottavan vuositasolla n. 10 miljoonan euron kustannussäästöt. Säästö syntyy pääosin henkilöstökustannuksista, kun mahdollisuudet automaattisen päätöksenteon hyödyntämiseen ovat erittäin laajat.

Keskinäisriippuvuus: Hankkeella yhteys MMM hallinnonalaan.

Vaikutavuus: Sähköisen kiinteistönkaupan ja lainhuudon automatisoinnin tuottamat ajantasaiset kiinteistön omistajatiedot luovat pohjan kiinteän omaisuuden tehokkaalle hyödyntämiselle mm. asumisen järjestämiseen, elinkeinotoimintaan, yhdyskuntarakentamiseen sekä näiden rahoitukseen. Sähköisiä palveluita ja kiinteistönkauppaa voidaan kehittää palvelumuotoilun avulla asiakasystävällisiksi. Kiinteistönluovutusten vuosittaiset määrät ja kauppahinnat ovat nousseet tasaisesti vuosina 2017-2021. Esimerkiksi vuonna 2020 tehtiin 70 540 kiinteistönkauppaa, joiden yhteenlaskettu arvo oli 8,9 mrd. euroa ja vuonna 2021 tehtiin 75 506 kiinteistönkauppaa kauppahinnan ollessa yhteensä 10,8 miljardia euroa.

Sähköisessä kaupassa ja viranomaisasioinnissa tietojen automaattisella käsittelyllä säästetään huomattavasti aikaa ja kustannuksia. Tehokkuusedut korostuvat suurten tieto- ja tapausjoukkojen hallinnassa eri toimijoiden kannalta, kuten ammattimaisessa vaihdannassa ja luotonannossa sekä lainhuuto- ja kiinnitysrekisterin, ylläpidossa. Laajamittainen sähköinen toiminta ja palveluiden saatavuus mahdollistavat uudenlaisten kiinteistönvaihdannan palveluiden kehittämisen.

7.7 Uudistetaan rikosvahinkolakia rikoksen uhrien ja henkirikoksen uhrin läheisten aseman parantamiseksi, YOO; 3,9 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: [Rikosvahinkolain nojalla valtion varoista rikosten uhreille maksettavien korvausten enimmäismäärät ovat eräiltä osin jääneet jälkeen tuomioistuimissa vahingonkorvauslain nojalla tuomituista korvauksista. Henkirikosten uhrin läheisten asema ei ole parantunut lain aiempien muutosten yhteydessä tavoitellulla tavalla.]

Uudistetaan rikosvahinkolakia muun muassa korottamalla aineettomien vahinkojen korvausten enimmäismääriä ja säätämällä henkirikosten uhrin läheisille oikeus saada korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Tavoitteena on myös tehdä uudistuksia korvausasioiden käsittelyn tehostamiseksi Valtiokonttorissa.

Toteutustapa: Valmistellaan hallituksen esitys työryhmän mietinnön (linkki tähän) ja siitä saatavan lausuntopalautteen pohjalta.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden alkupuolella.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM, YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutukset valtion talouteen: Valtion varoista maksettavien korvausten määrä lisääntyisi enimmillään arviolta 3,6 milj. euroa (nykyisin korvaukset keskimäärin n. 13 milj. euroa). Valtiokonttorille aiheutuisi lisäksi arviolta 3 htv lisäresurssitarve (300 000 euroa/vuosi). Vuosittaiset lisäkustannukset valtiolle enimmillään yhteensä 3,9 milj. euroa. Lisäksi Valtiokonttorille aiheutuisi tietojärjestelmämuutoksista noin 370 000 euron kertaluonteinen, kahdelle vuodelle jakaantuva lisämeno.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Haavoittuvassa asemassa olevien rikosuhrien aseman parantaminen rikosoikeudellisessa menettelyssä/OM/KRO, SM, STM

Turvataan rikoksen uhrin tukipalveluiden rahoitus/OM/KRO, SM, STM

Vaikuttavuus: Uudistus parantaa rikosten uhrin ja henkirikosten uhrin läheisten asemaa ja sujuvoittaa korvausprosessia.

7.8 Uudistetaan synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskeva sääntely, YOO; 0,2 milj. euroa kertaluonteisesti ja 0,03 milj. euroa v. 2025 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tammikuussa 2023 väestötietojärjestelmässä oli 1753 alaikäistä lasta, joiden väestötiedoissa ei ole tietoa hänet synnyttäneestä äidistä. Näistä 332 tulee valtioista, joista on katsottu olevan mahdollonta saada vanhemmuutta osoittavaa asiakirjaa, asiakirjan laillistamista tai asiakirjan alkuperää osoittavaa todistusta.

Tarkoituksena on mahdollistaa synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai sen luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Uudistuksen tavoitteena on lisäksi edistää lapsen oikeutta tuntea vanhempansa tilanteissa, joissa lapsen otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut. Tällöin tuomioistuimien voisi viimesijaisesti määrätä kudosnäytteen otettavaksi myös haudatusta vainajasta vanhemmuuden selvittämiseksi korkeimman oikeuden ratkaisussaan KKO:2021:88 edellyttämällä tavalla.

Toteutustapa: Valmistellaan hallituksen esitys työryhmän mietinnön (linkki tähän) ja siitä saatavan lausuntopalautteen pohjalta.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden alkupuolella.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM, YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Kokonaisuutena arvioidaan, että esityksen sisältämien ehdotusten toteuttamisesta aiheutuisi valtiontaloudelle 200 000 euron kertaluonteiset kustannukset vuonna 2024 ja noin 19 000–32 000 euron vuosittaiset kustannukset vuodesta 2025 alkaen.

Vaikuttavuus: Synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevien säännösten uudistaminen edistää lapsen oikeutta tuntea vanhempansa ja helpottaa perheiden arkea, mikä lisää kansalaisten oikeusvaltiota kohtaan tuntemaa luottamusta. Uudistus selkeyttää vallitsevaa oikeustilaa ja näin ollen sujuvoittaa viranomaisten työtä.